Сергій ДЗЮБА

ЗАМІНОВАНИЙ РАЙ

Чернігівські миротворці у джунглях Африки, пустелях Азії та горах Європи

«Чернігівські обереги»
Чернігів
2009

УДК 82-32
ББК 84(4Укр=Укр)-44
Д 43

Сергій Дзюба.
Д 43 Замінований рай: Чернігівські миротворці в джунглях Африки, пустелях Азії та горах Європи. — Чернігів: „Видавництво „Чернігівські обереги", 2009. — 144 с.

ISBN 978-966-533-402-6

Екранізовані талановитим режисером, ці історії могли б реально претендувати на „Оскар". Добре, що ми маємо письменника й журналіста Сергія Дзюбу, котрий ТАК пише про наших миротворців — сильно, пристрасно, небанально. Саме тому його дивовижні передачі на радіо „Новий Чернігів" і публікації у всеукраїнських часописах викликають резонанс. Ти ніби бачиш усе на власні очі: ось українські миротворці рятують наших моряків із захопленого піратами корабля, знімають гелікоптерами з дерев тубільців під час повені в Ліберії, невтомно перевозять біженців у джунглях Сьєрра-Леоне, спілкуються з племенем канібалів, під несамовитим шестигодинним обстрілом захищають найважливіші об'єкти в іракському місті Ель-Кут, розміновують ліванські землі, ризикують життям у Косовому, Ефіопії, Еритреї, Грузії... Власне, все це вже історія — не лише Збройних Сил, а й нашої України. Не фальшива, прикрита глянцем, а справжня. Бо написана незадовго після пережитого учасниками цих подій. Історія, якою, попри все, ми маємо право пишатися. Можна довго дискутувати — чи варто посилати українських вояків у „гарячі точки". Але, безперечно, своєю присутністю там, ціною власної крові, наші миротворці вже врятували від загибелі тисячі людей. Прочитайте цю книгу і ви неодмінно погодитиеся з автором.

УДК 82-32
ББК 84(4 УКР = УКР)-44

ISBN 978-966-533-402-6

© Äçþáà Ñ.Â., òåêñòè, 2009

Моїй ідеальній дружині —
Тетяні Дзюбі (Мурзенко),
з якою познайомився у 1986-му
завдяки Журналістиці,
з радістю присвячую і цю книгу.
Автор

Щира подяка Тетяні Дзюбі, Ользі Рєзнік, Григорію Бажану, Ользі Герасим'юк, Юлію Коцюбинському, Володимиру Дрозду, Євгену Гуцалу, Миколі Сому та його дружині Ніні, Анатолію Погрібному, Степану Колеснику, Василю Плющу, Володимиру Боденчуку, Георгію Гонгадзе, Олександру Кривенку, Володимиру Різуну, Валентині Мастєровій, Сергію Павленку, Валерію Інютіну, Миколі Небилиці, Іллі Хоменку, Володимиру Фоменку, Аллі Скорик, Ірині Ломонос, Аллі Мазур , Валентину Буряченку та всім, хто чогось навчив мене в журналістиці!

Окрема подяка моїм прекрасним батькам — Серафимі Захарівні і Вікторові Гавриловичу Дзюбам, а також сестричці — Валентині Христич та хрещеній — Олександрі Іванівні Ханіній — за все хороше, що вони зробили для мене в цьому житті.

Сергій Дзюба

ІСТОРІЯ, ЯКОЮ МИ МАЄМО ПРАВО ПИШАТИСЯ!

Уявіть собі кадри кінострічки: у вщент зруйнованому війною іракському місті п'ятирічна арабська дівчинка Бітуль довірливо пригортається до українського миротворця. Він привітно посміхається, бере її на руки і розповідає дитині прекрасну казку з „Тисяча і однієї ночі". Поруч, на подвір'ї шпиталю, — стражденні, змучені бідою люди, багато поранених. Навколо — сплюндрована бомбами земля, порожні будинки без вікон. А дівчинка уважно слухає про захоплюючі пригоди хороброго й кмітливого юнака, який приходить на допомогу хорошим людям.

Бітуль уже не сумує — вона щаслива: як чудово, що в казках добро завжди перемагає зло. І як гарно, що у неї, маленької дівчинки, є такий мужній та надійний друг — український миротворець Андрій Антонюк, з котрим можна поговорити про все на світі, який знає стільки казок, навіть навчив її співати українською „Несе Галя воду"!

А ось інші кадри: майор Антонюк повертається додому і зворушливо листується з Бітуль. Він скучає за Іраком, за своїми друзями, за маленькою дівчинкою, якій розповідав казки...

Поки що це — не фільм. Хоч екранізована талановитим режисером історія про дружбу арабської дівчинки й українського офіцера в охопленому війною Іраку могла б реально претендувати на „Оскар". Але, на щастя, ми маємо письменника й журналіста Сергія Дзюбу, котрий ТАК пише про наших миротворців — сильно, пристрасно, небанально. Саме тому його дивовижні передачі на радіо „Новий Чернігів" і публікації у всеукраїнських часописах викликають резонанс.

Мій колега вміє розповідати все так, що ти ніби бачиш це на власні очі. Ось українські миротворці рятують наших моряків із захопленого піратами корабля; знімають гелікоптерами з дерев тубільців під час повені в Ліберії; невтомно перевозять біженців у джунглях („В Сьєрра-Леоне — такі „дороги", що в сезон дощів там нічого не їздить, все грузне й тоне. А наш автомобіль — їде! І всі йому в долоні

плескають, бо такого просто не може бути... Проте він їде, виборсується з будь-якої багнюки і виконує бойове завдання, а за кермом цього авто сидить звичайний український хлопець!"); спілкуються з племенем канібалів; мужньо, під несамовитим шестигодинним обстрілом, захищають найважливіші об'єкти в іракському місті Ель-Кут; розміновують ліванські землі; ризикують життям у Косовому, Ефіопії, Еритреї, Грузії...

Сергій Дзюба пише сенсаційно, тому його тексти про наших миротворців читаються легко, неначе пригодницький роман. У той же час він ні на йоту не відступає від правди, відверто і гостро розповідає про проблеми Української армії. Взагалі, автор вміє розговорити своїх співбесідників і має особливий дар слухати. Тому всі дванадцять миротворців, з якими вирішив поспілкуватися Сергій, були надзвичайно щирими. Вийшло — не пафосно, якось навіть по-домашньому, ніби зібралися давні друзі і задушевно згадують про свої неймовірні пригоди у джунглях Африки, пустелях Азії та горах Європи.

І як тут не заслухаєшся розповіддю підполковника Сергія Шаповалова: „Моя бабуся володіла даром передбачення. Зазвичай, рідним не гадають, але, коли я перейшов до сьомого класу, бабуся одного разу сумно поглянула на мене і несподівано сказала: „Ти, онучку, 25-літнім потрапиш на війну. Ось тільки не знаю, повернешся звідти живим чи ні...". Був 1977 рік. Яка війна? Про що вона говорить? — знизує плечима співрозмовник. — Хіба хтось наважиться напасти на Радянський Союз — наймогутнішу державу в світі?! Проте минуло десять років і пророцтво справдилося: я потрапив до Афганістану, дивом залишився живим... Але тоді, в 77-му, побачивши лихе, бабуся дала мені, школяреві, свій оберіг (ладанку з написаною молитвою) і попросила взяти це з собою — на війну... Відтоді її оберіг — завжди зі мною. Я не розлучався з ладанкою ні в Афганістані, ні пізніше — в Косовому, Сьєрра-Леоне та Ліберії".

Власне, все це вже історія — не лише Збройних Сил, а й нашої України. Не фальшива, прикрита глянцем, а справжня. Бо написана незадовго після пережитого учасниками цих подій. Історія, якою,

попри все, ми маємо право пишатися. „Можна довго дискутувати — чи варто посилати українських вояків у „гарячі точки”. Але, безперечно, наші миротворці вже врятували від загибелі тисячі людей”. Прочитайте цю книгу і ви неодмінно погодитеся з автором.

Валентин Буряченко,
начальник регіонального медіа-центру
Міністерства оборони України
у м.Чернігові

У ДЖУНГЛЯХ СЬЄРРА-ЛЕОНЕ

Чернігівець Сергій Гриценко цілий рік прослужив у далекій африканській країні Сьєрра-Леоне, спустошеній двадцятирічною громадянською війною. Він рятував біженців із Ліберії. Виживав у джунглях у п'ятдесятиградусну спеку. Тричі хворів на малярію... Цей рік він вважає одним із найкращих у своєму житті. І навіть не уявляє, що було б, якби він туди не поїхав.

„Африканські дітлахи незабаром заговорили українською..."

У Сергія Гриценка — три альбоми дивовижних, екзотичних знімків. Причому про кожну фотографію він може розповідати годинами — так, наче все це відбулося щойно. „Хіба таке забудеш?!" — посміхається Сергій Васильович. Власне, до Африки він вирушив заробити дещицю грошей. Погодився не вагаючись, адже зарплата офіцера на батьківщині була мізерною. А так і ці кошти зберігались, і за кожен місяць африканського життя 900 доларів нараховували. Хоч, відверто кажучи, українським миротворцям платили найменше...

Сьєрра-Леоне раніше була британською колонією. У цій державі — великі поклади алмазів. Країна мала бути дуже багатою, а її громадяни — заможними. Натомість більшість населення потерпає від голоду. „Телебачення там немає, електричного світла — теж, тобто взагалі — жодних ознак цивілізації, — говорить Сергій Гриценко. — Люди п'ють воду просто з річки, для них це — звична справа. Мешкають у вбогих хатинках: вкопують палі з баобаба, кладуть на них поперечини і все це вкривають пальмовим та банановим листям. Внизу — земляна підлога. Все — так і живуть...".

Їжу там готують на багатті. Причому вогнище фактично не згасає — тліє до наступної трапези. Майже всі сім'ї — багатодітні, але смертність — дуже висока. На кожному кроці — жебраки: „Місцеве населення —

від малих дітей до людей похилого віку — постійно з простягненими руками. Одну долоню тримають перед собою, а другою шкребуть власний живіт, увесь час жалібно зазирають тобі в очі і кричать: „Чоп-чоп!", просять їжу. До речі, у них — чим товстіша людина, тим вона шанованіша. Бо товстий — отже ситий! Вони ходитимуть невідступно, жебракуватимуть, і, не приведи, Господи, комусь щось дати! Тільки пожалів одного, все — навколо тебе вже лементує збуджена юрба. Ти — в тісному оточенні десятка змучених і голодних людей...".

На День Незалежності України наші миротворці спробували завезти продукти місцевим жителям, то там за цю їжу зчинилася жахлива бійка! Але серце — не камінь: дітей та дорослих, котрі з ранку й до вечора стояли біля табору наших вояків, випрошуючи бодай якісь харчі, милосердні українці, як могли, годували. „Ми просто не могли вчинити інакше, — розповідає Сергій Гриценко. — Взагалі, ці дітлахи дуже швидко опановували українську мову. Запам'ятовували все буквально „на льоту". Місяць пройшов — і вже говорили по-нашому! Правда, мимоволі вони повивчали й ненормативну лексику, достеменно не розуміючи її змісту. Думали, це якісь нормальні слова, дуже популярні. От і заходилися їх вживати за першої-ліпшої нагоди. Тобто дивилися на наше життя і копіювали його: шикувалися, як ми, завели своїх командирів та підлеглих... І починали: „Струнко, такий-розтакий, твою мать! Кроком руш!". Ми, побачивши і почувши таке вперше, розвеселилися, на відео записали. Але потім, переглянувши „кіно", збагнули: „Та вони ж показали наші недоліки!". З того часу ми ретельніше добирали слова, уникаючи всіх отих висловів...".

„Українські вояки — найкращі, бо вміють робити неможливе!"

У місцевого населення було дуже багато зброї — в основному, радянського виробництва: автомати, гранатомети, пістолети, куле-

мети, міни. Адже у Сьєрра-Леоне двадцять років тривала громадянська війна. Тому жителів заохочували до роззброєння. Скажімо, за добровільно зданий автомат людині пропонували 15-20 доларів, відро та циновку і ставили на облік для отримання хоча б якоїсь допомоги. А головне, їй прощали всі скоєні раніше гріхи. Бажаючих вистачало!

Особливо активно зброю приносили діти. „Дивишся — трирічне дитинча тягне бойову протитанкову міну, — пригадує Сергій Гриценко. — Думаєш: „Господи, зараз як вибухне — від нас мокрого місця не лишиться...". У них же воювати починали з восьми років! Приходили повстанці і забирали у батьків шести-восьмирічну дитину, завозили в джунглі і там виховували — вчили стріляти. А в десяти-дванадцятилітньому віці їх уже „пов'язували кров'ю", тобто примушували когось вбивати. Взагалі, якщо хтось відмовлявся воювати, йому відрубували праву руку до ліктя, щоб іншим була „наука". Їдеш країною, дивишся: з кожних десяти чоловіків двоє-троє — безрукі. Це — дуже страшно! Бригадним генералом у них був 26-річний хлопчина. Ми, між іншим, поцікавилися: „Хто тобі це звання присвоїв?". Він анітрохи не знітився і гордо відповів: „Моя академія — джунглі!".

До українських миротворців місцеві жителі ставилися надзвичайно привітно. У Сьєрра-Леоне нормальних доріг практично немає, тож вантажівка іноді могла просто заблукати у джунглях. І ось уявіть собі таку ситуацію: дві банди з'ясовують між собою стосунки, а тут несподівано — наш автомобіль. Стрілянина одразу стихає. З водієм ввічливо вітаються, називають другом, залюбки показують дорогу... І лише за півгодини, переконавшись, що навіть випадкова куля українцям не загрожує, головорізи відновлюють сутичку...

Підполковник Сергій Гриценко у Сьєрра-Леоне працював заступником командира роти матеріального забезпечення. І саме на нашій техніці їздили миротворці з інших держав. А коли розпочалася війна в Ліберії, українці рятували біженців. Півроку за пекельної спеки фак-

тично мешкали в джунглях: „Коли возили біженців, розуміли: від наших дій залежить їхнє життя. Звісно, людей хотілося врятувати якомога більше! Тому наші водії щодня сідали за кермо, хоч на вулиці було сорок градусів, а в кабіні — п'ятдесят. Руку на капот не покладеш, бо на ньому можна яєчню смажити! Вранці він виїжджав, забирав біженців і віз їх у глиб Сьєрра-Леоне, в безпечне місце. Тобто працював з ранку й до вечора, мав лише годину на обід. У пилюці, за такої спеки, та ще й їхав сам, без напарника! Розумієте?! ООН давно визнала, це — ні для кого не секрет, що українські миротворці — найкращі. Скажімо, у Сьєрра-Леоне — такі „дороги", що в сезон дощів там нічого не їздить, все грузне й тоне. А наш автомобіль — їде! І всі йому в долоні плескають, бо такого просто не може бути... Проте він їде, виборсується з будь-якої багнюки і виконує бойове завдання, а за кермом цього авто сидить звичайний український хлопець!".

„Якщо тобі починає подобатися чорна жінка, пора додому..."

Сезон жахливої спеки у Сьєрра-Леоне розпочинається якраз напередодні Нового року і триває до травня. На вулиці — до плюс 50-ти! Тож наші миротворці, які прилетіли у бушлатах, камуфляжах та теплій нижній білизні, почали роздягатися просто в аеропорту, адже піт із них лився струмками. Перші півроку українські вояки мешкали у палатках — по шість осіб. У кожній із них був кондиціонер. А над ліжком — москітна сітка, в яку потрібно було ретельно загортатись, щоб жоден комар не вкусив. Адже у Сьєрра-Леоне лютує малярія. Сергій Гриценко перехворів нею тричі...

„Наша українська натура — за будь-яких умов мати щось своє, рідне, — розповідає миротворець. — Тому облаштували лазню та парилку. Звісно, березових віників там не було, тому парилися евкаліптовими, доки шкіра не вкривалася пухирцями. Коли у парилці — 80, а надворі — 40, виходиш і відчуваєш такий приємний холод...

В Африці вода — на вагу золота. Їздили за нею кілометрів за тридцять. Одного разу завезли воду, залили в резервуар, але забули на ніч накрити її тентом. Вранці приходимо, дивимось, а там жаби великі плавають — по 250 грамів кожна! Ну, ми їх, звичайно, повиловлювали. Але, коли навідались наступного дня, там, у резервуарі, вже пуголовки плавали! Ось таким швидким був процес розвитку!".

На запитання про стосунки з місцевими жінками Сергій Гриценко відповів так: „Нас одразу попередили: ви їдете в Африку, не забувайте, що там — СНІД. Тому нас безкоштовно забезпечували протизаплідними засобами: щомісяця по 20-40 штук кожному миротворцю видавали. Проте особливої необхідності в цьому не було, бо до тамтешніх жінок ми не ходили. У нас була популярною така приказка: „Якщо тобі починає подобатися чорна жінка, то пора додому...". Хоч, відверто кажучи, вона нам почала подобатися десь за місяць перебування у Сьєрра-Леоне. Все-таки ми дуже сумували за Україною!".

Спочатку миротворці за продукти навимінювали у місцевого населення чимало різноманітних сувенірів. А потім з'ясувалося: слід бути обачнішими: „Ми ж тоді не знали, що не можна брати маски та статуетки з важкого чорного дерева, бо, за місцевими повір'ями, вони накличуть нещастя тому, хто принесе їх до власної оселі. Взагалі, у Західній Африці дуже розповсюджене ворожіння вуду: там є свої чаклуни-шамани, здатні накласти закляття, які дійсно впливають на психіку людини. Нам такого про все це нарозповідали, що ми справді певний острах відчули. Винесли ті маски на плац: „Та цур їм! Хто хоче, хай бере. А нас хай Бог милує від такої напасті!".

„Нашого павіанчика у селі панічно боялися — ну, дуже страшний звір!"

У Сьєрра-Леоне полюють на мавп, їдять удавів та мангустів. Звісно, наші вояки подібних екзотичних страв не куштували. Кожен привіз із собою в далеку африканську державу шмат рідного українського

сала. Милосердно підгодовували і звірят, що з'являлися поблизу табору. Зрештою, деякі з них, відчувши турботу та ласку, стали зовсім ручними: „Між палатками мавпочки бігали. Деякі наші хлопці з удавами ходили. Хамелеони мешкали у кожній палатці. Багато мангустів було, це, можна сказати, охоронці домашнього вогнища, бо полюють на змій та скорпіончиків. От ми їх і селили в палатках, щоб туди не заліз якийсь гад. Зі мною жила парочка мангустів — хлопчик та дівчинка — виміняв за дві банки йогурту. Я їх назвав Рікі і Тікі. Пам'ятаєте мультик „Рікі-тікі-таві"? Вони з малесеньких виросли до справжніх красенів, дорослих звірів, котрі практично увесь час були зі мною. Я про них піклувався, але не наважився взяти з собою в Україну — віддав воякам із нової ротації, яка нас замінила".

Взагалі, кожен український миротворець у Сьєрра-Леоне прагнув завести собі якусь тваринку. Хай навіть і не таку екзотичну: „Деякі цуценят побрали, поназивали їх українськими іменами. Тільки й чути було: „Микола, Грицько... Марічко, ти куди почалапала?!". І „москалики" у нас бігали, і „карданні вали", і „колінвали"... А які мавпочки у нас були! В основному, синенькі такі — макаки, дуже симпатичні, віддані. Вони так обіймають тебе, мов діти, пищать *(імітує)*. Їли все: йогурти, часник, цибулю, огірки, не вередували. Власне, саме мавпочки не раз попереджали нас про небезпеку. Адже вони кобру та мамбу за кілометр відчувають. Мамба — найнебезпечніша змія: з мізинець завтовшки, завдовжки до двох з половиною метрів, така собі чорна стріла...".

Отрута цієї змії — смертельна. Жодної панацеї не існує: „Нас одразу попередили: „Якщо вона вас ужалить, ми не зможемо нікого порятувати...". А мавпочки, коли ці змії підповзають, зчиняють неймовірний ґвалт. Залазять на пальми, застрибують на палатки і поводяться, мов навіжені: кричать, пищать... І ми вже знаємо, що поряд — небезпека. Подивилися навкруги, знайшли гада, вбили і викинули подалі від гріха — на безпечну відстань від табору. Бо нам розповіли місцеві жителі: якщо вбиваєш кобру чи мамбу, то самка, зазвичай, приповзає мстити. Тому мертву змію не можна лишати біля своєї оселі".

Особливо часто Сергій Гриценко згадує павіана Гаррі — улюбленця українських миротворців: „Він — рудий такий, дуже розумний, сильний. У нього укус, як у мисливського собаки. Нашого павіана місцеве населення просто панічно боялося. Коли він зривався у нас із повідка і мчав у село, від нього африканці втікали з такими розпачливими зойками! Кидали все, аби тільки накивати п'ятами. З'ясувалось, за їхніми повір'ями, павіан — страшна тварина. Тож наш Гаррі, як попре за ними — галас на всі джунглі... І він так до нас звик! Власне, у нього був один господар — водій Вітя. Гаррі з ним постійно їздив. Вони разом і за кермом машини сиділи. Павіан за кермо тримався, і такий у нього був погляд — відданий, осмислений, серйозний! Тільки колона зупинялася, вистрибував і всідався на капот. Ми до нього підходили — йогурт пропонували: „Гаррі, чоп-чоп!". А він у відповідь: ... *(імітує)*. Покректував так. Та лише заводилася машина, він миттю, бздик, і вже за кермом опинявся...".

Гаррі дуже любив купатися, обожнював річку: „Нам взагалі-то забороняли в африканських річках плавати. Бо там така зараза водиться! Той же кінський волос: увійде в тіло і невідомо звідки вилізе... Тому поплавати ми, зазвичай, їздили на узбережжя океану. Хоч, звісно, інколи і в річках купалися. Але Гаррі нас завжди випереджав! Коротше, золото, а не мавпочка!".

Подальша доля цього павіана — невідома. Його передали воякам із нової ротації. Проте Гаррі дуже засумував за своїм попереднім господарем і другом, тож одного разу безслідно зник у джунглях...

Сергій Гриценко анітрохи не шкодує, що на його долю випали такі випробування. Навпаки, він — щасливий, що став миротворцем. „Попри все, цей рік був надзвичайно яскравим, сповненим незабутніх вражень, — говорить Сергій Васильович. — Навіть не уявляю свого життя без спогадів та снів про Сьєрра-Леоне!". Миротворці і зараз дружать: постійно телефонують один одному, пишуть листи, зустрічаються сім'ями. Африка поєднала їх на все життя.

9.05.2007

МІЖ ЗЕМЛЕЮ І НЕБОМ

„Ви літали коли-небудь на вертольоті? Ні? Тоді, безперечно, втратили півжиття, — переконаний Андрій Саченко. — Бо це — неповторне враження. Адже з гелікоптера можна насолоджуватися такими краєвидами! Тільки-но уявіть: ви подорожуєте над мальовничими гірськими пагорбами, непрохідними африканськими джунглями чи велично прекрасним океаном".

Все це мій співрозмовник бачив на власні очі, адже півроку літав над Ліберією. У цій дивовижній країні він, на відміну від приятеля, вберіг свою голову від опіків гігантської жаби, а ноги — від підступних колючок морських їжаків. Проте на якийсь час постарів на тридцять років, „познайомившись" із місцевими мурахами. Але все це — дрібниці у порівнянні з незабутніми враженнями від екзотичних мандрівок Африкою.

„Керувати гелікоптером — це справжній кайф!"

Рідною школою Андрія Саченка — №11 — опікувалося Чернігівське льотне училище. Хлопці грали з курсантами в хокей та футбол. Але найцікавішими були заняття у школі космонавтики, які для дітей проводили викладачі училища. Тож іще змалечку Андрій знав: подорослішавши, неодмінно літатиме, бо що може бути прекраснішим за небо?! Два роки він був курсантом у рідному місті, потім перевівся до Харкова. На все життя запам'яталися зустрічі з прославленими космонавтами та донькою легендарного маршала Жукова.

Андрій із задоволенням ширяв у небесах на учбовому літаку-винищувачі, а згодом пересів на гвинтокрил. „Це неймовірне відчуття — польоти на гранично допустимих малих висотах, — розповідає він. — У літаку такого кайфу не зловиш. Малі висоти — родзинка гелікоптера. Правда, якщо ти — лише пасажир, просто сидиш і спостерігаєш, — враження не такі яскраві. А ось якщо ти — пілот, це — справжній кайф! Навіть не відчуваєш якихось

неприємних моментів. Власне, їх небагато: потрусить спочатку, після зльоту, і перед посадкою. А так — все чудово, можна літати".

Як відомо, рік служби льотчику зараховують за два. Для цього протягом року досить було провести в небі 50 годин. Потім, вже в незалежній Україні, норму зменшили до 15-ти. На жаль, у 90-х з підготовкою кваліфікованих пілотів у нашій країні стало зовсім сутужно. Якось за цілий рік Андрій налітав аж... 10 хвилин. Тож професіоналів залишилося мало: когось у розквіті сил та здоров'я відправили на пенсію, інші подалися заробляти гроші до Росії.

Втім, коли почалися миротворчі місії в Сьєрра-Леоне та Ліберії, знадобилися досвідчені фахівці. Адже вимоги ООН до пілотів були жорсткими — льотчик вже мав провести в повітрі не менше тисячі годин. До того ж, робота в Африці вимагає буквально надзусиль. Під час інтенсивних польотів в умовах вологого та спекотного клімату майстерність пілотів неабияк підвищується. За півроку свого перебування в Ліберії Андрій Саченко налітав понад сто годин — стільки ж він пробув у небі за чотири роки служби на Батьківщині. Фактично саме миротворча діяльність і врятувала військово-повітряні сили України від повного занепаду. Ще б кілька років наші літаки та гелікоптери простояли без діла, і ситуація була б катастрофічною.

Рятівна місія українських кішок

„Ліберія знаходиться на західному узбережжі Африки, її сусіди — Сьєрра-Леоне, Кот-д'Івуар та Гвінея. Омивається Атлантичним океаном. Клімат вздовж узбережжя — чудовий, просто суперкурорт! Власне, до громадянської війни Ліберія вважалась курортною державою, країна на цьому заробляла. Коли у нас зима, там — сухий сезон, це — взагалі прекрасно, — говорить Андрій Саченко. — Ну, а під час нашого літа на Екваторі — волого. Зливи можуть тривати кілька днів поспіль. Здебільшого сильний дощ звечора як вперіщить, так і ллє увесь наступний день. Потім — нормально, випогоджується, нічого страшного. Температура практично не змінюється:

вдень — до 35-36 градусів тепла, а вночі — не нижче 20-ти. Звісно, коли прилетіли, днів десять до вологи звикали — увесь час пітніли. Ходиш постійно такий липкий — неприємне відчуття... Але поступово дискомфорт зникає, потім вже й не пітнієш. Жити можна".

Українці якраз і перебували недалеко від узбережжя, за 50 кілометрів від Монровії — столиці цієї держави. Тому їм, можна сказати, поталанило. Адже в гірській місцевості та в джунглях — клімат значно гірший, вологіший. А ще на узбережжі набагато менше малярійних комарів та усіляких повзунів — змій і скорпіонів. Однак пригод, пов'язаних з африканською фауною, у наших вояків все-таки вистачало.

„Тільки прилетіли, зустрівся зі своїм товаришем, — пригадує Андрій. — Обнялися, розговорилися. Він там перебував у попередній ротації. Тобто я, по суті, з'явився йому на зміну. Дивлюсь — у військовому містечку все забетоновано та щебенем закидано. Андрій пояснює: „Це — щоб менше усілякі гади турбували, вони ж у траві живуть". Я кажу: „Давай покуримо — ондечки така красива, затишна курилка, з бамбука виготовлена". А він: „Ні, туди не ходи!" — „А що таке?" — „Я там вчора курив, то велика жаба на голову впала, спричинила мені опіки". В Африці ж всі стрижуться дуже коротко чи взагалі наголо, бо спекотно. От йому макітру жаба й нагріла! Ходив до санчастини, чимсь йому голову намастили... „Нічого, — сказали, — житимеш. Це — не смертельно. Правда, якийсь час пектиме — у цих земноводних отрута крізь шкіру виділяється...".

Втім, деякі відчайдухи до незвичайної курилки і далі вчащали, аж доки не побачили там отруйну яскраво зелену змію. Непрохана гостя повзала по бананових деревах, розташованих неподалік. Бананів у Ліберії — сила силенна, причому різних сортів. Ті, що ростуть у містечку миротворців, сирими споживати не можна — місцеве населення смажить їх, мов картоплю. Отож, з появою небезпечної зміюки, екзотична курилка остаточно перестала користуватися попитом — знешкодити гадину не вдалося. Проте інших повзучих часом вистежували і знищували, а тоді носили на лопаті й демонстрували трофей усім бажаючим.

У вояків, сусідів Андрія, мешкали мангусти. Ці симпатичні тваринки не бояться ні зміїв, ні скорпіонів, тож не раз виручали своїх господарів. До людей вони звикають напрочуд швидко і потім увесь час ходять за ними, як за мамою й татом. А на аеродромі у вольєрі жила мавпа. Її, звичайно, назвали по-українському — Микола.

„Ще до нашого прильоту, хлопці з першої-другої ротації попривозили кішок і котів, — посміхається Андрій. — Ті як почали плодитися! Коли ми відлітали, в нашому військовому містечку їх уже нявкало кілька десятків. Українським кішкам у Ліберії сподобалося — думаю, вони й далі активно розмножуватимуться! А ось їхніх місцевих „колег" ми жодного разу не бачили. Тому, аби впоратися з пацюками, кішок у нас просили миротворці з різних країн. Пам'ятаю, ощасливили ми вояків із Пакистану — подарували їм братів наших менших. Справа в тому, що пакистанці у Ліберії базуються в джунглях, у малодоступних місцях. Продукти їм привозять „Мі-8", також під час ротацій бійців туди гелікоптерами доправляють. Ну, а в джунглях гризунів — тьма. Втім, наші чотирилапі себе чудово зарекомендували! Без сумніву, вони й зараз сумлінно виконують власну місію в Африці".

„Засумували за чорним хлібом та оселедцями..."

В Ліберії слід особливо остерігатися... мурашок. Вони там дрібнесенькі — менші від наших. Однак від їхніх укусів тіло свербить довго, а можливі й серйозніші наслідки. Якось, коли українці будували собі лазню, втрапив у халепу й Андрій.

„Я був у шортах та капцях і за роботою нічого не помічав, — розповідає він. — Раптом як засвербить! Відчуваю: мене, немов за командою, одночасно кусає цілий „батальйон" мурашок. Навіть запах вловив такий специфічний — це виділялася їхня кислота. Дивлюся — вони вже всі мої ноги обліпили! Заходився щосили струшувати агресорів, потім побіг у душ — змив решту. А тим часом наші бійці почали машину піском

завантажувати. Ну, не припиняти ж роботу через якихось мурашок! Взяв лопату, пішов хлопцям допомагати. Самопочуття поступово погіршилося, однак тримаюсь — подумки підбадьорюю себе, завзято шурую лопатою — кидаю пісок. Колеги, спостерігаючи за мною, спочатку лише посміювалися. Та невдовзі занепокоїлись, відправили мене відпочивати. Я потім, угледівши своє відображення в дзеркалі, сам отетерів. Дивлюсь і очам не вірю: наче це — не я, а дідуган, старший за мене років на тридцять! Обличчя неймовірно розпухло і страшенно чухається, вуха — мов локатори. Став схожим на якогось неандертальця чи Шрека — персонажа мультиків про чуйного людожера... Ось така була реакція організму на укуси мурашок! Але, коли я випив водички і хвилин сорок полежав у затінку, мене попустило. А невдовзі наслідки алергії, дякувати Богу, взагалі зникли".

Українці залюбки купалися в океані. Він — дивовижно чистий, з нашим Чорним морем не порівняти. Проте заходити у воду краще на спеціально обладнаному пляжі. Неподалік ліберійської столиці є природна гавань: кам'яні брили огороджують місце відпочинку, надійно захищаючи його від хвиль. А ось на відкритій території далі, ніж по пояс, ступати небезпечно і краще взагалі не плавати: там надзвичайно підступні хвилі — будь-кого хутко віднесуть за сотні метрів від берега. І як би впевнено ти не почувався на глибині, подібна „мандрівка" може завершитися печально. Тому вояки не ризикували — суворо дотримувалися правил безпеки. Пам'ятали: вдома на них чекають.

Бійці з попередньої ротації одразу застерегли Андрія і щодо морських їжаків, котрі мирно вилежувалися на прибережному камінні. Дехто з новачків недооцінив небезпеку, необачно наштрикнувся на них і потім неабияк пошкодував, що втратив пильність. Голочки у цих створінь — тонесенькі, легко ламаються, залишаючись у тілі. Тож незабаром починаються неприємності: рана гноїться, а ступаючи на вражену ногу, людина відчуває нестерпний біль. Після такої зустрічі з начебто цілком невинним, кумедним створінням, лікуватися доводиться кілька тижнів.

Потрапивши в Ліберію, українці засумували за чорним хлібом та

оселедцями. Втім, жадані оселедці їм згодом привезли. А ще вони харчувалися „підошвами" — так наші вояки називали місцеву рибу. Це — щось на зразок камбали: жорсткувата, трохи наче гумова, але доволі смачна. Самі ж миротворці в океані нічого не ловили — будь-яка рибалка вимагає надто багато вільного часу, а роботи у наших бійців вистачало.

Андрій Саченко та його колеги щодня патрулювали на вертольотах вздовж кордонів Ліберії і над її столицею. Під егідою ООН на „Мі-8" та „Мі-24" літали й цивільні — росіяни з Тюменської нафтової компанії. А на літаку „АН-24" працювали громадяни Казахстану — возили пасажирів до Конакрі та в сусідню Сьєрра-Леоне.

„Той, хто має бодай якусь роботу, вважається заможним!"

„Назва країни — Ліберія — походить від англійського „ліберті" — свобода, тобто вільна держава, — пояснює Андрій Саченко. — В 1820-му територію у місцевих племен викупив американський уряд, а за кілька років Американське Колонізаційне Товариство почало переселяти туди колишніх рабів — негрів зі США, які побажали створити вільну державу на кшталт Сполучених Штатів Америки. Проте чорношкірі колонізатори, зверхньо поставившись до аборигенів, спровокували ворожнечу. Бо які можуть бути „свобода, рівність та братерство", якщо тубільці опинилися в підлеглому становищі на своїй історичній батьківщині?! Тобто хотіли, як краще, а вийшло, як завжди...".

У 1847-му Ліберія стала республікою, проголосивши свою незалежність. Політичну та соціально-економічну систему цілком скопіювали з американської. У країні — великі поклади алмазів, причому видобувати їх нескладно. Однак більшість населення потерпає від злиднів. У 1980 році представник місцевих племен — сержант Самуель Дое — очолив військовий переворот, внаслідок якого був убитий президент Ліберії — Толберт. Дое спробував відлучити від алмазного

бізнесу „клятих янкі” та їхніх тамтешніх „посіпак”, що й призвело до тривалої громадянської війни. У 1990-му Самуель Дое загинув, проте його смерть не зупинила криваву бійню. За два роки війська повстанців оточили Монровію. Столиця Ліберії перебувала в облозі, доки не було ухвалено угоду про колективне президентство. Сили ООН увійшли до вщент зруйнованої, виснаженої війною країни.

„Там багато дітей, у яких ампутовані руки або ноги, — зітхає Андрій. — В Ліберії творилося те ж, що й у Сьєрра-Леоне: коли якийсь загін захоплював поселення, де підтримували супротивників, завойовники навмисне безжально калічили всіх дітей, щоб вони, коли виростуть, вже ніколи не могли взяти до рук зброю”.

Чутки про найманців з Росії та України, котрі начебто воювали на боці Самуеля Дое та його ворогів, мій співрозмовник вважає безпідставними. Адже за часів СРСР потрапити на війну в Африку було майже неможливо. А коли Радянський Союз припинив своє існування, бойові дії в Ліберії завершувались. Звісно, найманці були, але чорношкірі — із сусідніх держав. Та й озброєна до зубів банда, наприклад, зі Сьєрра-Леоне могла тоді, без особливих перешкод, перейти кордон. Однак нині ООН цілком контролює ситуацію: війна скінчилася, тож найманці залишилися без роботи.

Правда, про розвиток туризму у цій країні поки що не йдеться. Єдине, що вціліло, — дороги. Треба віддати належне колонізаторам — шляхи прокладалися надзвичайно старанно і будівельні матеріали при цьому, очевидно, ніхто не цупив. Інакше як пояснити, що асфальтове покриття не сплюндрували за всі ці роки у країні, охопленої громадянською війною?! Їдеш такою рівнесенькою, гладенькою африканською дорогою і нічим не переймаєшся — наче по автобану десь, у Європі, мчиш!

Втім, все інше нагадує навіть не про середньовіччя, а давніші часи: „Місцеві люди живуть дуже бідно — в хатинках із тростини. Дахи — солом’яні або вкриті банановим листям. Зайшли в джунглі, випалили клаптик землі, прогнали змій та скорпіонів і збудували хатку.

Сім'ї — великі, багатодітні. Обробляють ту діляночку, якось виживають. У нас, в Україні, люди по селах нерідко гектарами володіють і скаржаться на скруту. А там, уявіть, — буквально сотка на всю родину і, як правило, більше — жодних доходів. Кукурудза, кілька бананових дерев, ананаси — все. Пожили на тому клаптику, використали його і просуваються далі: знову в нетрях випалюють собі діляночку, зводять вбогу хижку... Мешкають, зазвичай, групами, тож з'являються невеличкі села, де практично всі одне одному — родичі. Однак сільськогосподарської галузі, як такої, немає".

Африканські свині виглядають дуже екзотично: волохаті, рябі, чорні... Відгодовувати їх можна, проте місцеві жителі тваринництвом чомусь не цікавляться. Отож свині на їхніх обійстях — велика рідкість. Коровам потрібно робити щеплення, інакше тварини гинуть від укусів африканських мух. А для звичайних тубільців заощадити гроші на щеплення хоча б для однієї корови — нереально. Майже всі аборигени — безробітні. Людина, яка має там бодай якусь роботу, вважається заможною.

Взагалі, на думку Андрія, тубільці — не надто працелюбні: „Таке враження, що там — ніхто не працює. Все-таки кукурудзу, за настільки сприятливих кліматичних умов, можна саджати не раз на рік, а, принаймні, тричі. Проте родина з восьми-десяти осіб додатковим урожаєм не переймається. Чоловіки серед білого дня часто збираються групами на посиденьки біля своїх осель. Алкоголь вони не вживають — дорого. Табак не курять з тієї ж причини. Використовують безкоштовні дари природи — траву й листя, якими також можна обкуритися до забуття. Отож насолоджуються тамтешньою „травичкою" і спілкуються. У сорок років виглядають, як наші люди похилого віку".

Жінки працюють більше, ходять на базар. На голові носять величезні та важкі глечики, наповнені, наприклад, кукурудзою і бананами. Тому у кожної туземки — красива постава. Втім, ООН — на сторожі: за любощі з аборигенкою можна було вмить розпрощатися з

роботою і опинитись за межами країни. Хоч Андрія чорношкірі жінки не приваблювали — вдома залишилися дружина та двоє дітей.

„Наші вояки досі літають на радянських вертольотах...”

Державна мова у Ліберії — англійська. Проте тубільці спілкуються більше ніж на двадцяти мовах народів Африки. Серед місцевих мешканців — немало християн та мусульман. Крім цього, понад третина ліберійців — прихильники давніх африканських вірувань. Але населення свідомо уникає релігійних конфліктів.

Взагалі, попри недавню війну та розруху, люди в Ліберії — привітні: „Щодня їздили на аеродром через їхні поселення, і дітлахи радісно махали нам руками, вигукували: „Френд!”. Ми для них — „френди”, тобто друзі. Причому так вони називали лише українських миротворців. Всі інші вояки — нігерійці, пакистанці, шведи, ірландці, китайці — були „містери”. Вони переконані, що українці — хороші і ніколи їх не скривдять. Звісно, ми жаліли дітей — увесь час пригощали малечу булочками, йогуртами, апельсинами... Годували нас непогано. Єдине, гречаної каші не було в раціоні. А так — жити можна! То як же не погодувати дітей?! Ми їм навіть банани давали, і вони їх із вдячністю брали та їли, хоч, здавалося б, цього добра там не бракує”.

У Ліберії дуже люблять футбол. Практично в кожному дворі є якісь ворота і трирічні малюки, підлітки та двадцятилітні юнаки завзято ганяють щось схоже на примітивний м’яч. Почувши про Україну, африканці приязно посміхаються, пригадуючи своїх кумирів — футболіста Андрія Шевченка і братів-боксерів Віталія та Володимира Кличків. Саме завдяки спортсменам та миротворцям у Ліберії і знають про нашу державу.

Одного разу місцевий чорношкірий продавець амулетів та сумочок з крокодилячої і зміїної шкіри, на традиційне запитання англійською: „Скільки коштує?”, озвався по-нашому, практично без ак-

центу: „Добридень, хлопці! Не дивуйтеся — я навчався у Вінниці...".

Втім, ніяких екзотичних масок та амулетів, навіть привабливих, Андрій не купував — досвідченіші колеги порадили не мати справу з чаклунами. Тому традиційно, як і інші вояки, придбав на згадку цілком мирні статуетки: дівчину з глечиком та слоників. Алмазами кишені не набивав — по-перше, треба бути фахівцем, щоб відрізнити їх від звичайних каменів, а, по-друге, все одно б на митниці відібрали...

За увесь час перебування наших миротворців у Ліберії, жоден українець не загинув. Хоч аварії, звісно, траплялися: „Вертольоти „Мі-8" — дуже надійні, випробувані десятиліттями. Ці гелікоптери чудово зарекомендували себе і в горах Афганістану, і в джунглях Африки. Мабуть, немає такого куточка землі, де б вони не літали. Однак будь-яка техніка старіє, тож і гвинтокрили — не вічні. А у нас, в Україні, досі експлуатуються виключно військові вертольоти радянських часів. Жодного нового гелікоптера за всі роки нашої незалежності не придбали! Це — не погано, а дуже погано! Закупаються лише окремі агрегати — для ремонту. Але ж як можна обійтися без нової техніки? Яка перспектива у наших Збройних Сил за такого фінансування? Власне, кожен вертоліт має свій ресурс, його не можна ремонтувати безкінечно! Здається, прописні істини, а проблеми не вирішуються. Потрібні великі кошти, бо лише комплект лопастей на несучий гвинт гелікоптера коштує приблизно 150 тисяч доларів. Це — тільки лопасті, а нам же конче необхідно купувати вертольоти! Правда, двигуни до „Мі-8" та „Мі-24" виготовлять у нас — в Запоріжжі. Проте все інше треба імпортувати. Власних розробок бойових гелікоптерів, наскільки я знаю, немає".

Втім, навіть за такої ситуації, Андрій Саченко у майбутнє української армії вірить. І бути миротворцем йому сподобалося. Тож восени мріє знову скупатися в кришталево прозорому океані, побачити чарівні джунглі та поспілкуватися з доброзичливими тубільцями. Саме так, він вирушає до Ліберії!

3.01.2009

ТАМ, ДЕ ЗНИКАЮТЬ ЛЮДИ...

Пригадую сюжет фантастичної кінострічки, що з'явилася за горбачовської перебудови: двоє сучасних аполітичних юнаків несподівано опиняються в шахтарському містечку сталінської доби, де практично кожен мешканець готовий самовіддано доносити на свого ближнього компетентним органам. Де людина, будь-якої миті, ні за що, може опинитися у в'язниці. І це — в кращому разі...

Звісно, подорож у таке минуле — ризикована, однак справжній мандрівник ніколи б не відмовився побачити все на власні очі і поспілкуватися з тими людьми.

Втім, щоб потрапити в минуле, не обов'язково мати машину часу! В цьому переконався українець Олександр Демченко, який цілий рік прожив у двох африканських країнах — Ефіопії та Еритреї.

„Колишні друзі перетворилися на лютих ворогів!"

Олександр вважає, що йому неабияк поталанило, адже служив собі в Чернігові звичайним офіцером Сухопутних військ і міг лише мріяти про щось неймовірне. А тут — телеграма: запрошували на курси військових спостерігачів. Потрібно було непогано знати англійську, вправно водити автівку і мати звання не нижче капітана. Олександр Демченко погодився: хіба не щастя — два тижні побути за межами військової частини?! Спочатку наші вояки інтенсивно вчили англійську, причому викладачі (громадяни іноземних держав) були дуже вимогливими. Потім бійці засвоювали спецкурс. Цікаво, що їм взагалі не говорили, куди доведеться їхати. Тільки напередодні іспитів нарешті, ніби між іншим, поцікавилися: „Хочете до Африки?". Двоє офіцерів невдоволено знизали плечима, мовляв, на дідька та Африка здалася! І... не склали екзамен.

Олександр не вагався, тож 9 лютого 2003 року полетів на чорношкірий континент. „Відчуття були незвичні, — пригадує він. — Військовий спостерігач не їде з усіма. Ти вирушаєш окремо — один, але маєш листа — таку собі охоронну грамоту, де написано, що всі, до кого звертатимешся за допомогою, повинні тобі сприяти. Добирався я до Еритреї через Німеччину та Єгипет. Летів уперше в своєму житті і просто кайфував від чистоти та смакоти — в літаку розносили соки, колу, вино, шоколад... Скуштував та ще й добавку попросив! Стюард спантеличено пояснив: „Перепрошую, пане, тут додаткова порція не передбачається...". Проте, поміркувавши, якось так хитро посміхнувся і незабаром приніс усе, навіть дещицю вина".

В Африці українці одразу подружилися з російськими вояками. Так і трималися увесь час разом, всі свята гуртом відзначали. Політика політикою, а рідній слов'янській душі на чужому континенті щиро раділи.

Новачкам влаштували іспити з водійської майстерності. Ті, хто їх не склав, змушені були повертатися додому. Втім, Олександр, котрий звик їздити на батьковій „Таврії" нашими сільськими дорогами, пересівши на оонівський джип, доволі швидко призвичаївся до складних гірських маршрутів.

Проте, якщо в Україні водії, незважаючи на високі штрафи, й досі нерідко нехтують елементарними правилами, в Еритреї треба було дотримуватися їх суворо. І справа навіть не в місцевій поліції. Просто, якщо тобі не набридло жити, завжди пам'ятатимеш, скажімо, про пасок безпеки. „Де б не зупинявся, обов'язково ставив автівку на ручні гальма. А пасок безпеки в дорозі неодмінно був пристебнутий, — розповідає Олександр. — Тепер це у мене — вже в крові. Пам'ятаю, тільки-но приїхав з Африки до Чернігова, сів у машину, пристебнувся. Зупинився — миттю на ручні гальма поставив. Тато неабияк здивувався: „Ну, ти даєш!" — „Уяви собі, звик...". За тиждень до моєї відпустки (там за півроку набігає 21 день відпочинку) виїхали ми в дальній патруль. Дорога йшла під ухил зигзагом: зліва

— скеля, а справа — прірва. Я не вписався в поворот, автівку „понесло”... Зупинився посеред шляху — розвернуло на 180 градусів. Дивом уцілів! Але, якби не пристебнувся, нормально крутити кермо б не зміг. Пасок був жорстким, міцно тримав у „сідлі”... Якось нам дзвонять: військовий спостерігач потрапив в аварію — виїхав на світанку і заснув за кермом. Машина злетіла зі схилу, 3-4 рази перевернулася... Ну, ми, звісно, іншу причину ДТП написали: мовляв, колесо пробило. А то колезі довелося б реально компенсувати збитки за знівечену автівку — джип перетворився на купу брухту, жоден ремонт би не допоміг. Втім, водій відбувся лише вивихами та порізами. Можна сказати, в сорочці народився! Проте дива могло й не статися, якби він знехтував паском безпеки”.

Олександр Демченко збирав інформацію й вів спостереження на прикордонних територіях Ефіопії та Еритреї — щодня виїжджав на патрулювання. Іноді просиджував за кермом по 8-9 годин, гасаючи бездоріжжям.

Власне, в чому суть конфлікту між цими африканськими країнами? В 1885 році Еритрея була колонізована Італією, потім перебувала під британським протекторатом. А після завершення другої світової війни її було приєднано до сусідньої Ефіопії на правах федеральної території. Місцеві жителі за таке рішення на референдумі проголосували. Однак згодом імператор Ефіопії автономію скасував, внаслідок чого й розпочалася війна за незалежність Еритреї, що тривала більше тридцяти років. Був такий тамтешній ефіопський правитель — полковник Менгісту Хайле Маріам, марксист — внаслідок його „червоного” терору тисячі людей загинули. Він вважався великим другом Радянського Союзу. Зрозуміло, СРСР тоді постійно надавав допомогу цій країні. А нинішні лідери Ефіопії й Еритреї — Мелес Зенаві та Ісайя Афеворк — свого часу завзято воювали проти Менгісту, боролися пліч-о-пліч, аби тільки усунути від влади тирана. У 1991-му їхні загони увійшли в Аддис-Абебу, столицю Ефіопії. Ненависний Менгісту був скинутий, на-

томість ватажка повстанців Мелеса Зенаві обрали президентом. А в 1993 році Еритрея стала незалежною державою, яку очолив ветеран війни Ісайя Афеворк. Однак невдовзі колишні друзі та однодумці перетворилися на лютих ворогів. Кожен пішов своїм шляхом...

У 1998-му між колишніми союзниками розгорілася запекла, виснажлива війна. Причому новий ефіопсько-еритрейський конфлікт розпочався через жалюгідний клаптик землі, де ґрунт — неродючий, а корисні копалини — взагалі відсутні. Проте загинули десятки тисяч солдатів. Великі території залишилися замінованими. Економіка обох країн зазнала краху... Мирну угоду уклали, але Олександр Демченко та його колеги увесь час відчували, що знаходяться буквально на бочці з порохом — чиркнеш сірником і вмить спалахне нова жахлива пожежа.

„Це — поліцейська держава, де проводяться облави і жителів кидають до в'язниці для профілактики...”

„Еритрея — це Радянський Союз 30-40-х років, — переконаний Олександр. — Всі незалежні газети заборонені, виходять лише державні. Людина, котра чимсь не влаштовує президента чи його оточення, одразу ж безслідно зникає. Каральні органи можуть забрати „ворога” і вночі (вдертися до чиєїсь оселі й брутально витягнути приголомшеного господаря з ліжка, не переймаючись ні його віком, ні здоров'ям), і вдень, зненацька схопивши бідолашну жертву на вулиці. Хтось щезає назавжди, когось, після 3-4-х років забуття, „милостиво” випускають на волю... У нас працював перекладач — із місцевих. І раптом зник — як то кажуть, ні слуху, ні духу. А потім, через місяць, так само несподівано з'явився. Так от, увесь цей час він „просто” сидів у тюрмі! Його ув'язнили для профілактики — лише за те, що працював в ООН. Можливо, принагідно хотіли перевірити якусь інформацію...”.

А підлітків, котрі перейшли у випускний клас, обов'язково забирають до військових таборів, аби вчилися влучно стріляти та й взагалі вміли належно воювати з підступними супротивниками їхньої держави. Причому влада Еритреї офіційно будь-яку інформацію про таке жорстоке, інтенсивне муштрування дітей категорично заперечує. Хоч всі знають, чим насправді займаються в таборах хлопчики та дівчатка...

До речі, всі учні зобов'язані завжди носити однакову форму. Якби хтось лише спробував з'явитися на уроках у джинсах чи футболці, покарання було б миттєвим і суворим. А ранок у кожній школі розпочинається з підняття прапора Еритреї. Проігнорувати урочистості не можна. Дисципліна в усіх учбових закладах — „залізна"!

„Це — поліцейська держава, — наголошує мій співрозмовник. — Каральні органи там — щось на кшталт радянських НКВС-КДБ. Все — те ж саме: тотальне стеження, інформатори-„стукачі"... З іншого боку, за дрібну крадіжку можна надовго потрапити за ґрати. В Еритреї з цим — дуже суворо! Ми не боялися навіть машину залишати просто неба — знали, якщо її, не приведи, Господи, хтось поцупить, потім злочинець із місцевої буцегарні взагалі може не вийти... І ось один із наших товаришів — американець — лишив в автомобілі дверці відчиненими, а 14-літній хлопчина не втримався — заліз, взяв гаманець та ще якісь особисті речі офіцера. Злодюжку одразу спіймали (його виказали самі ж еритрейці) і кинули до в'язниці. Батьки хлопчика прийшли до нашого приятеля, повернули йому викрадені речі й гроші, просили змилуватися, визволити їхню дитину. Ми завітали в поліцію, сказали, що не маємо претензій. Але того малого так і не випустили. Всі благання батьків виявилися марними. Їм дали вичерпну відповідь: „Украв? Зганьбився? Мусить відповісти за скоєне. Злодій повинен сидіти в тюрмі!".

У столиці Еритреї — Асмарі — постійно проводяться облави. Хапають усіх, хто потрапляє під руку. Потім розбираються: якщо мешканець — благонадійний і має при собі документи, його відпускають.

Проте, якщо у стражів порядку виникають бодай якісь сумніви, затриманий опиняється у в'язниці або доводить свою відданість президентові у військових таборах...

Кожному еритрейцю, котрий бажає виїхати за кордон, необхідно сплатити до державної казни кілька тисяч доларів відкупного, — просто за те, що громадянин чомусь залишає свою країну. Таких грошей у простих людей немає. Тож родичі, яким вдалося під час громадянської війни перебратися, скажімо, в США, надсилають своїм близьким кошти, аби хоча б якось полегшити їхнє існування. Однак еритрейці отримують лише дещицю цих грошей — решту забирає собі держава.

Інколи кошти не доходять взагалі. Добиватися справедливості — марно та й надто ризиковано. „Стверджуєш, буцімто щось не одержав? А хіба ти не знаєш, що так треба? Кожен із нас повинен бути патріотом!" — повчатимуть невдаху, котрий, після подібного демаршу, може одразу перетворитися із законослухняного громадянина на підозрюваного. А для таких місць у буцегарні завжди вистачить...

„Там середня щомісячна зарплата — 30 доларів, — розповідає Олександр. — Звісно, в столиці дехто їздить на джипі і ходить у золоті, вважаючи себе „цвітом нації". Але більшість людей бідують, особливо в селах. Це — таке вбоге існування! Фактично вся їхня їжа — рис та олія. От скільки б ви на одному рисі витримали? Тиждень-два? А вони увесь час так живуть! Сидять, їдять рис руками... Якщо раптом скуштують м'яса — це для них свято... Еритрея — одна з найбідніших держав світу, народ виживає лише за рахунок міжнародних благодійних організацій. Сім'ї щомісяця отримують по мішку муки й цукру і 5 літрів олії, аби якось протрималися...".

Звичайно, вони мріють про кращу долю: якщо вже не для себе, то хоча б для дітей та онуків. А оскільки легально виїхати з країни неможливо (де ж знайти таку астрономічну суму?!), доводиться втікати. Тим більше, стовпів із колючим дротом там немає — кордон з Ефіопією проходить по річці. Головне, благополучно її переплив-

ти, аби не підстрелили. І все — ти вже в іншій державі, де біженцям співчувають.

Однак таланить не всім. Олександр Демченко (тоді він уже служив на території Ефіопії) пригадує, як, почувши стрілянину на кордоні, приїхав разом із напарником з'ясовувати, що сталося: „До нас привели 16-річного хлопчика, який втік з сусідньої країни. Той розповів: „Щодуху мчав із товаришем до річки, нас помітили, почали стріляти. Приятель скрикнув і впав, а я зумів добігти...". Ми вирушили туди, адже користувалися свободою пересування — фактично нас ніхто не мав права затримувати (хоч, звісно, трапитися могло, що завгодно). А, треба сказати, що в Еритреї, на кордоні з Ефіопією, розташовувалася спеціальна 25-кілометрова зона, де не повинні були знаходитися війська, тільки міліція — з місцевих жителів. Проте, судячи з усього, там все-таки служили солдати — зовсім юні вояки, котрі намагалися вдавати з себе міліціонерів. І ось ми перетнули кордон, почали розслідування. Нам же хлопчик розповів, де саме його товариш упав. Бачимо: велика калюжа крові і від неї червоний слід — безперечно, тіло тягли по землі. Коли розпитували селян, одна жінка обмовилася: „Так, втікав юнак і його застрелили". Але де тіло? Еритрейські вояки не хотіли з нами розмовляти, відводили очі. А дізнавшись, що маємо незаперечні докази, начальник міліції страшенно налякався, адже будь-яке сприяння миротворцям може коштувати тамтешнім чиновникам та військовим, як мінімум, кар'єри. „Стукачів" навколо вистачає — із задоволенням, старанно донесуть, куди слід".

Еритрею та північну частину Ефіопії населяє одна народність. Але, внаслідок кривавого конфлікту, багато родин розділились. Так, в Еритреї, у місії ООН, працювала молода жінка — місцева: прибирала, їсти варила. У неї чоловік — ефіоп, раніше разом із дружиною мешкав. Проте під час війни його вигнали з країни (добре, хоч не вбили), а жінку в іншу державу без викупу не відпустили. Відтоді дружина з дитиною живе в Еритреї, а її законний чоловік — в Ефі-

опії. Жінка не має від коханого жодної звістки. Бо ніяких офіційних стосунків між двома країнами не існує.

„Якщо ти сподобався ефіопу, він візьме тебе за мізинець!”

У столиці Еритреї — напрочуд чисто. В центрі жодного папірця ніде не побачите. Там, хоч і отримують за таку роботу копійки, прибирають дуже ретельно. Однак за межами Асмари — ситуація зовсім інша. У містечку, де мешкали військові спостерігачі, можна було угледіти не одну місцину, вкриту суцільними пластиковими кульками. Виявляється, там взагалі немає ні спеціально обладнаних туалетів, ні відповідного паперу. Ось жителі на тих галявинах і справляли свої природні потреби, використовуючи кульки замість туалетного паперу. Це „добро” протягом сухого сезону (тобто 8-9 місяців на рік) наповнювало містечко п’янкими „ароматами”. Жахливо смерділо і на околицях. Одне таке „поле” знаходилося за 200 метрів від офісу миротворців. Самі розумієте, вікна з того боку ніколи не відчинялися. Ну, а під час дощів усе сміття змивалось просто на вулиці міста.

В основному, сезон дощів триває 2-2,5 місяця. Це у них — літо. Решту часу припікає сонце, опадів немає. Взимку вночі температура у горах опускається до нуля — спати під ковдрою — холодно. А вдень — традиційна спека! Ось такий різкий перепад температур... Олександрові, коли туди приїхав, кисню не вистачало. Першого ж дня, доки піднявся на п’ятий поверх, — думав, серце з грудей вискочить! Увесь час пітнів. Відверто кажучи, важко було... Потім звик. Але гірське повітря — настільки чисте! І небо... Такого синього-синього неба він більше ніде не бачив! Неймовірні краєвиди: гори, небо, дерева... І кактуси.

„Виявляється, кактуси — не лише колючі, їх можна їсти! — посміхається миротворець. — На смак — щось середнє між кавуном та динею. Плоди — розміром із кулак, добре чистяться. Правда, треба

остерігатися їхніх колючок. Здається, ну, що там — кілька міліметрів, а вколешся (причому ти можеш цього навіть не помітити) і „набіжить" гуля, немов від укусу комара, сильно чесатиметься... Проте ці кактуси — надзвичайно смачні! Що цікаво, європейці ласували ними з великим задоволенням. Я, наприклад, якщо бачив, зупинявся — міг одразу три штуки ум'яти. Але чистив у гумових рукавичках, бо голими руками їх не візьмеш. Натомість африканців такі харчі абсолютно не цікавили. Якось почистив, дав одному попробувати, а той виплюнув. Я був шокований: „Ну, як же так? Чому тобі кактуси не смакують. Ти ж у Африці живеш!". Між іншим, кактуси — корисні для нирок. Їх добре вживати, як сечогінне".

Раніше Олександр ніколи не думав, що змії можуть бути настільки спритними: „Швидкість така... Йшли один за одним: відстань — метрів 10. Раптом товариш попереду кричить: „Змія!". Не встиг голову підвести, а вона вже біля моїх ніг — шурх... Там взагалі з фауною слід бути обачним. Поставив якось взуття не в кімнаті, а надворі — на порозі. Вранці перед тим, як вдягнути, вирішив, про всяк випадок, черевики витрусити. І з одного випав великий жук! Я відтоді взуття завжди в кімнаті лишав... Хоча ні, був ще один випадок. Це вже перед моїх від'їздом трапилося. Поставив надворі туфлі. Вранці взуваю — начебто щось мені муляє. Ну, не звернув уваги. Пройшов метрів 20, а той живий клубочок перемістився в інше місце. Я отетерів — забіг на другий поверх, покликав приятелів. Що там у мене таке? Швидко зняв черевик, відкинув у бік — „воно" не відреагувало. Я тоді взяв паличку, поштрикав — не ворушиться. Почав витрушувати, з іншого боку постукав, а звідти — гекон (це — щось на зразок ящірки), сантиметрів 7. Добре, хоч не кусючий...".

Ефіопія була хрещена дуже рано — ще на зорі християнства. З того часу там діє церква, яку місцеве населення вважає православною. Однак католики та православні з інших країн дипломатично називають її дохалкідонською, бо вона не прийняла догматів IV Вселенського Халкідонського собору. Також багато ефіопів і еритрейців сповідують іслам.

Там будильник можна не заводити. Бо щоранку о п'ятій з мікрофонів лунають мусульманські молитви — дуже голосно, на все місто. Християни теж гучно моляться, співають під барабани... Одного разу, вийшовши на балкончик, Олександр Демченко побачив велику юрбу людей з іконами та священиків у святковому церковному вбранні. Вони так натхненно співали і танцювали! Поцікавився в ефіопа: „Що це все означає?" — „Хресний хід для виклику дощу". Цікаво, що наступного дня справді вперіщила злива — розпочався сезон дощів...

Ефіопія, на відміну від Еритреї, значно демократичніша. В усякому разі, люди не бояться говорити правду. І свавільних нічних облав немає. „Коли приїжджаєш в Ефіопію, то перше, що впадає в очі, — доброзичливі посмішки на обличчях. Жителі дуже люблять поспілкуватися — ти запросто можеш заговорити з будь-якою незнайомою людиною і тобі будуть раді, незалежно від того, хто перед тобою — хлопчик, старенька бабуся чи 40-літній чоловік... — пригадує Олександр Демченко. — Люди набагато розкутіші, ніж, скажімо, у нас, в Україні. Прилетівши з Африки до Києва, одразу відчув різницю — у наших митників були та-а-кі похмурі фізіономії, немов хлопці мухоморів об'їлися. В Ефіопії тобі ніхто не скаже: „А чому це ти зі мною заговорив?". Ніхто не дратуватиметься, навпаки — людям приємно! Взагалі, в ефіопів є дуже цікава традиція: якщо ти комусь подобаєшся, він візьме тебе за мізинець своїм мізинцем. І ніхто не подумає, що у вас — неправильна орієнтація! Я бачив дідусів, котрі йшли, тримаючись за мізинці. Те ж саме робили 30-річні чоловіки, жінки бальзаківського віку, діти... Це було дуже зворушливо!".

Військовим спостерігачам роздавали презервативи і проводили тренінги на тему СНІДу — детально демонстрували на макетах взаємодію чоловічих та жіночих статевих органів. Українці лише посміхалися, а офіцер з Йорданії червонів, мов помідор, і очей не міг підвести на ті „безсоромні" експонати. Власне, місцева влада

ретельно стежила, щоб миротворці жодних інтимних стосунків з тутешніми жінками не мали. Російського офіцера, якого спіймали „на гарячому", зі скандалом депортували геть. А в Еритреї взагалі дівчину могли запроторити до в'язниці тільки за те, що йшла поряд з іноземним вояком. Звісно, витримати цілий рік без жіночої уваги нормальному українцеві складно. Проте краще було взагалі не наближатися до юних еритрейок, аби не наражати бідолашних на небезпеку. Адже жодної гарантії, що з якогось вікна за вами не стежать чиїсь пильні очі, — не встигнете відійти від дівчини, а вона — вже в поліції...

Офіцери з розвинених держав, особливо американці, до миротворчої діяльності були підготовлені чудово. Однак за кмітливістю та працелюбністю українцям поступалися. Тому всі наші вояки так чи інакше зробили кар'єру — Олександр Демченко став тім-лідером — керівником групи військових спостерігачів, інші працювали в штабі.

„Є така приказка, — зітхає співрозмовник, — якщо хочеш бути расистом, їдь до Африки... Звісно, не можна так висловлюватися. Проте траплялись дуже неприємні моменти, які замовчувати не слід. Я туди прилетів з відкритою душею, а почав спілкуватися з деякими чорношкірими офіцерами і подумав: то хто ж із нас насправді расист?! Мабуть, все-таки „винна" історія, адже вони — нащадки колишніх рабів, тому зараз так негативно ставляться до білих людей. В усякому разі, коли ти — один, а довкола — лише негри, то дуже незатишно почуваєшся в цьому „товаристві". Я був шокований, коли побачив, як чорношкірі миротворці (зокрема нігерійці) ставляться до незаможних людей в Ефіопії та Еритреї, — мов до нижчої касти! Ми, українці, приїжджали там у будь-яке село й завжди поводилися пристойно, бо розуміли: так, вони живуть у злиднях; втім, війна війною, але це — такі ж люди, котрі заслуговують на повагу та чуйне ставлення. Натомість негри-іноземці навіть не приховували своєї зневаги до місцевого населення, спілкувалися з такою пихою, наче

то були їхні слуги. Саме через це у мене був конфлікт з одним нігерійським офіцером — ми з ним просто не помічали один одного".

Але все це — дрібничка. Така собі ложка дьогтю у бочці меду. Недаремно кращими бійцями в сьогоднішньому українському війську вважаються миротворці, які повернулися з „гарячих точок". Для Олександра Демченка служба в Ефіопії та Еритреї — щось значно більше, ніж Крим, Рим і мідні труби.

Ось як буває: існуєш собі, рік за роком все той же ряст топчеш і вкотре розумієш, що нічого особливого в твоєму житті не відбувається. Та й навряд чи відбудеться. Бо ти — звичайний чоловік, який усвідомлює: якщо вже доля повернулася до нього сідницями, чому б не отримати бодай якесь задоволення від такої диспозиції? І раптом, ніби за помахом чарівної палички, все змінюється. Ти поринаєш у вир захоплюючих, дивовижних пригод. А потім, перед відльотом додому, товариші, з котрими з'їв не один пуд солі, скажуть тобі на прощальній вечірці стільки теплих, щирих, задушевних слів! І місцеві чорношкірі красуні виконають на твою честь незабутній запальний танок. Тоді ти по вінця наповнишся щастям. І хай там що чекає на тебе попереду, ти знаєш, що не проґавив свій шанс!

22.03.2009

МИСЛИВСЬКИЙ... ГРАНАТОМЕТ

Він не раз міг підірватися на міні чи фугасі або загинути від кулі „алі-баби". Але, приїхавши з Іраку, Євген Давиденко полетів до Ліберії. А ще розлучився з дружиною, яка сказала: „Ти повернувся з війни іншою людиною". Втім, Євген Олександрович зовсім не схожий на похмурого відлюдька. І пережите він змальовує не лише чорними фарбами. Згадує не тільки про підступні обстріли бойовиків та арабську дівчинку, котра загинула, підірвавши гранатою польських миротворців. Як не розповісти і про чорношкірого прибиральника, що вдавав із себе... Білосніжку, та незвичайні дружні походеньки невтомної віслючки на позиції іракської армії?! Трагічне і комічне — завжди поруч, навіть на війні. Тому під час цієї розмови підполковник Давиденко не раз посміхався — якось по-особливому світло, щиро.

„Свист осколків — кіношний штамп, вигадка режисерів..."

У грудні 2003-го наших бійців почали готувати до роботи в Іраку. Це була не якась показуха на плацу. Усвідомлювали — вирушають на війну. Тренували їх професіонали, котрі пройшли Афганістан. Снігу тоді випало багато, та й мороз дошкуляв. Отож командир, спостерігаючи, як вояки провалюються по коліна в замети, годинами працюючи на 20-градусному морозі, підбадьорював: „Нічого, в Іраку відігрієтеся!". Потім, уже в Ель-Куті, миротворці з усмішкою уявляли, замість набридливого розпеченого піску, засніжену рівнину... Проте до Іраку Євген Давиденко потрапив не одразу. Хоч і готувалися українці цілу зиму, підрозділ розформували. Наші політики — люди непередбачувані: вчора можуть говорити одне, сьогодні стверджувати протилежне, а завтра несподівано прийняти інше рішення. Так і з Іраком вийшло.

Минув рік, Євген Олександрович служив у Чернігові і раптом одного дня йому повідомили — пора збиратися в дорогу, є робота в „гарячій точці”! Давиденка призначили на посаду офіцера групи авіанавідників, яких відправляли служити за 140 кілометрів на південь від Багдада — в зону відповідальності українських миротворців. Цього разу тренувалися напрочуд швидко — на Яворівському полігоні.

„Правда, готувались до масштабних боїв, а діяти невдовзі довелося в умовах партизанської війни, — розповідає Євген Олександрович. — Коли відлітали до Іраку, у Львові було мінус 5. Приїхали в Ель-Кут, а там спека — 30 градусів. Дуже сильний стрес для організму! Мозок спочатку взагалі відмовлявся думати. Вийшли з літака, а навколо — чужий пейзаж, що надто різко контрастував з усім, до чого звикли вдома. Звісно, все це на нас тиснуло. Два дні перебували у стані такої собі прострації...”.

Проте звикати потрібно було не лише до спеки. Адже найголовніше на війні — приборкати власний страх: „Там найстрашніші — перший місяць і останній. Чому останній — зрозуміло: не хочеться, аби щось із тобою сталося перед самим поверненням додому. А в перші тижні ти всього боїшся — мін, фугасів, обстрілів. Власне, там же на кожному кроці чатує небезпека. І, звичайно, це впливає на психіку — ти увесь час, з будь-якої причини, сіпаєшся. Сприймаєш реальну загрозу твоєму життю всіма органами відчуття: зором, слухом, на дотик... Адреналін просто нуртує в крові! Додайте ще постійні повідомлення про загибель і поранення вояків коаліційних сил, підрив бойової техніки, — така інформація оголошувалася щодня. Проте поступово ти опановуєш себе, „вкочуєшся” в цей ритм. Ні, страх залишається, але ти вже можеш його контролювати, він тобі підкоряється. Інакше просто неможливо виконувати бойові завдання! Відверто кажучи, у нас були люди, які боялися виїжджати за територію бази. Там одразу видно, хто чого вартий. Не замаскуєшся! Бо на війні немає відтінків, напівтонів, якихось притлумлених, сірих кольорів. Там у тебе єдиний вибір — біле чи чорне. Або ти, хоч і боїшся, однак виконуєш завдання,

або панічний страх цілком поглинає тебе, знищує як особистість, примушує вигадувати казна-що, аби лише уникнути ризику. Дехто сам не очікував, що виявиться таким боягузом. Взагалі, на війні немало цікавого можна про себе дізнатися. Часом навіть не здогадуєшся, хто ти насправді, доки туди не потрапиш!".

Серед українців занадто полохливих людей виявилося небагато. „Але й стверджувати про мужність усіх, без винятку, наших вояків, було б лицемірством, — говорить Євген Давиденко. — Доходило до смішного — цілком здорові люди безсоромно вдавали з себе недужих; дехто навмисно прагнув захворіти, щоб, наприклад, не виходити на патрулювання. А були бійці, котрі навпаки вирушали на завдання навіть із високою температурою. Мій товариш — Андрій Гончарук — оглухнув, внаслідок контузії, на одне вухо. Ми жартували, що напівглухого авіаційного навідника ще ніхто ніколи не бачив. Так от, він два з половиною місяця щодня їздив у колонах, приймаючи антибіотики. Це — не героїзм, а усвідомлення власної потрібності. Ти ж не на курорт їхав — знав, що потрапиш на війну. Отож поводься, як справжній чоловік, воїн. Це тут, в Україні, ми були миротворцями, а там жителі називали нас окупаційними або (в кращому разі) коаліційними силами. Хай на межі можливостей, але ти мусиш виконувати свою роботу — важку, брудну. Інакше одразу виникає клубок проблем, причому йдеться і про найдорожче — життя людей. За таких обставин будь-яке помилкове, невиважене рішення (навіть найдрібніша халатність!) може стати фатальним".

Улюблена тактика місцевих партизанів — підірвати фугасом БТР і потім із засідки напасти на колону. Якось румунські сапери, під прикриттям взводу нашої розвідроти, перевіряли дорогу біля міста Ен Нуманія: обстежували обочини, дамби та мости (вся країна пронизана доволі широкими зрошувальними каналами). Зазвичай, конвої там рухаються на максимальних швидкостях — так значно безпечніше. Однак сапери звикли працювати дуже ретельно, тому зупинятися доводилося часто. Взагалі, найекстремальніша ділянка

шляху — в'їзд до міста. Водії змушені зменшувати швидкість, пригальмовувати машини. Виникають „корки", отож бойовики мають нагоду для обстрілу. За 300 метрів від Ен Нуманії, біля чергового містка, українці заблокували дорогу бронетранспортерами, щоб румуни могли спокійно обстежити все довкола.

„Буквально за 2-3 секунди справа від нашої машини вибухнув фугас, — пригадує Євген Олександрович. — Коли це сталося, я, чесно кажучи, вилаявся. Перший БТР, на якому їхав Тарас (командир взводу), огорнуло димом. Тож ми спочатку вирішили, що всі, хто сидів зверху на броні, загинули. Думали, їх уже немає — Тараса, наших хлопців... У кінострічках про війну осколки пролітають із пронизливим свистом. Пригадуєте? Але це — вигадки режисерів, так би мовити, кіношний штамп, який тепер демонструють практично в кожному воєнному фільмі. Однак насправді осколки проносяться з тріском, неначе повітря на шматки розривається. Я в цьому особисто переконався... Отже, „спрацював" фугас, і почався обстріл нашої колони — з обох боків. Ми відповіли одразу. Відстань була — метрів 400. Стріляли в їхнє авто, яке від'їжджало після підриву, в будівлю, з якої вони вели вогонь. Коли все вщухло, ми розвернулися й залишили небезпечну зону. Чотирьох наших вояків контузило (причому двох — дуже тяжко) і був поранений командир взводу — осколок влучив Тарасові в праву руку. Інші не постраждали, якщо не враховувати шаленого викиду адреналіну. Тоді, в сутичці з нападниками, діяли автоматично, ніби кіборги. Вже потім, коли повернулися на базу, всіх почало „колотити". Спочатку нам повідомили, начебто, внаслідок такої „теплої" зустрічі, відправлено на той світ трьох бойовиків. Невдовзі хтось уточнив — виявляється, нікого не вбили. А згодом надійшла інформація, що ми знищили... стадо верблюдів. І то був не якийсь особливий випадок, а звичайний епізод війни. До цього у нас ще кілька підривів сталося. Дякувати Богові, ніхто не загинув, проте, на жаль, поранені й контужені були".

„Бойовики можуть легко пожертвувати місцевою жінкою чи навіть дівчинкою, аби лише помститися окупантам!”

В Іраку Євген Давиденко служив більше восьми місяців. Часто вирушав на завдання разом із розвідротою, супроводжував конвої, літав з польськими вояками. Практично всю країну об'їздив! У зоні нашої відповідальності було понад 150 кілометрів вздовж ірано-іракського кордону, зокрема й у гірських районах. Такої кількості мінних полів Євген Олександрович ніколи в житті не бачив! Якісь стежечки протоптані, але ходити там вкрай небезпечно. Уявіть собі 50-60 гектарів поля, вщерть нашпигованого протипіхотними й протитанковими мінами. Не раз траплялося: ідеш, нібито увесь час уважно дивишся собі під ноги, щоб, не приведи, Господи, нічого не зачепити; а потім повертаєшся назад і помічаєш — буквально в сантиметрі від місця, де ти ступив, іржавий провід від міни...

Приїжджаючи в форт, наші бійці намагалися ставити машину щоразу в іншому місці. Вояки нової іракської армії особливої довіри не викликали. Це — як і колись в Афганістані: вдень він може ходити в формі, а вночі виходити на дорогу й обстрілювати конвой. Якось Євген Давиденко з колегою знову навідалися в форт. Саме пройшли перші дощі — ґрунт розмило. І в двох метрах від попередньої стоянки їхньої машини визирали... три протипіхотні міни. Виявляється, день тому наші офіцери знаходилися за крок від загибелі!

„Був відповідальний момент, коли знадобилося ювелірно точно посадити гелікоптер із командувачем багатонаціональних сил — генералом Демпсі, аби не порушити кордон з Іраном, — розповідає Євген Олександрович. — Там, біля міста Бадра, є міжнародний перехід „Арафат”. Кожного року шиїти здійснюють хадж — відвідують святі місця, розташовані на території сусідньої держави. Таке паломництво віруючих щоразу додає неабиякого головного болю коаліційним силам. Адже, за мусульманськими традиціями, в жодному разі не

можна навіть торкатися місцевих жінок. Цим і користуються араби, котрі намагаються, за допомогою прекрасної статі, переправляти великі партії зброї та наркотиків. Втім, вистачає й відчайдухів, які нелегально перетинають кодон, щоб перевезти контрабанду. Таких навіть заміновані поля не лякають — знаходять більш-менш безпечні стежки-доріжки. От ми й повинні були пильнувати, аби не допустити контрабандних оборудок через кордон. Тоді саме будувався „Арафат", ми освоювали форт, і знадобилося посадити гвинтокрил із командувачем. Власне, там було навіть кілька вертольотів, а єдиний на той час безпечний для такої посадки майданчик — зовсім малесенький. Ну, льотчики досвідчені — благополучно приземлилися. Але ж потім треба було і якось здійнятися в небо! Однак єдина можливість злетіти — в бік Ірану. А на тому боці кордону вже купа людей із фотоапаратами й відеокамерами вишикувалася, аби зафіксувати, як ненависні їм американці віроломно вторгаються на територію суверенної держави. Це — міжнародний скандал! Втім, злітати все одно треба. Тож ми дуже ретельно вираховували траєкторію, щоб гелікоптери ні в якому разі не порушили повітряний простір Ірану. Врешті-решт знесли один стовп і гвинтокрили нарешті піднялися в небо... Такий ось пам'ятний епізод! Добре, що все обійшлося, бо саме через подібні випадки і виникають великі війни".

Ментальність людей в Іраку суттєво відрізняється від нашої: „Господар мешкає з родиною у глиняній халупці, трохи більшій за собачу будку (десь 3 на 4 метри). Зате має 10 фінікових пальм і крутий джип. У нас, в Україні, мало який багатій може дозволити собі придбати таку розкішну машину. Просто неймовірний контраст: вбога хатинка (цікаво, як там взагалі можна жити?) і водночас — супутникова антена, красень автомобіль! Починаєш розпитувати — пояснюють: у них вважається заможним чоловік, котрий має фінікові пальми. Таке уявлення про добробут сформувалося там ще в давні часи. Араби переконані: фініки цілком можуть замінити всі інші продукти. Тобто людина здатна не один місяць (а то й роками!)

споживати, без шкоди для здоров'я, лише фініки і воду... Також раніше в Іраку у великій пошані були коні — як дуже зручний засіб пересування. Справжній воїн повинен був мати гарного, баского коня. Нині — інші часи, тож сучасні витязі пересіли на престижніших і витриваліших „коней"... До речі, кожен араб (навіть добродій, який звик працювати в полі) мріє відкрити власну, бодай невеличку, бізнесову справу, пов'язану з торгівлею. Адже колись саме таку професію мав пророк Мухамед. Отож працювати навіть звичайним продавцем — цілком достойне заняття для мужчини. А якщо у тебе є власна крамничка, можеш взагалі носа від гордощів задирати!".

Натомість дружини та побут для тамтешніх чоловіків особливої цінності не становлять: „У місті Ед-Діванія розташовувався штаб нашої дивізії „Центр-Південь" коаліційних сил. Там дорога проходить по болотистій місцевості. Вода — дуже солона. Тож влітку , коли болота пересихають, утворюється кірка солі. От місцеві мешканці і збирають її, щоб використовувати в побуті. Якось їдемо: біля озерця — джип, поруч, зручно вмостившись, сидить араб — щось із задоволенням їсть. А три його дружини, закутані в паранджі, босоніж у тому розсолі стоять і завзято працюють лопатами — кидають на берег у бурти сіль. Нормальний сімейний підряд: глава родини — чоловік — контролює процес, а його любі жіночки невтомно трудяться в поті чола... Я навіть не уявляю, як це — стільки часу голими ногами в розсолі тупцювати?! А вони собі слухняно працюють — і нічого".

Це звучить жахливо, але, за потреби, бойовики можуть легко пожертвувати місцевою жінкою чи навіть дівчинкою, аби лише помститися окупантам. „Польські сапери з нашої дивізії розміновували поле; і до них підійшло дівча, яке щось тримало в руках. Солдат запитав: „Маленька, що це в тебе?". Вона розтиснула долоньки, а там — граната „Ф-1", — зітхає Євген Олександрович. — Одразу ж пролунав вибух! Саперів було дуже тяжко поранено, а дівчинка загинула. Тобто хтось дав їй у руки гранату, висмикнув чеку і звелів віднести дядям-воякам. Вона й пішла...".

„Почувши про ніжну дружбу іракських вояків із віслючкою, та-а-ке подумали...”

Втім, коли наші миротворці збираються разом, вони згадують не лише про сумне. І ці невигадані дотепні історії також вражають. „Нашим харчуванням опікувалися американці. Власне, у їхній їдальні працювали цивільні: спочатку — з Непалу, потім — зі Сьєрра-Леоне. Українці — народ веселий, от хлопці і вирішили пожартувати на католицьке Різдво, — посміхається Євген Давиденко. — Домовилися з чорношкірим прибиральником, навчили його промовляти по-нашому одну фразу. Він стояв на вході до їдальні в екзотичному „відьомському” капелюсі та білих рукавичках і чарівно вітався з кожним відвідувачем: „Привіт, я — Білосніжка!”.

Українці дбали про безпеку майданчиків для вертольотів. Одного разу приїхали в форт. Поруч — іракський пост, але всі прикордонники солодко спали; лише побачивши наших бійців, заходилися демонструвати активність. Ох уже ці „союзники”... Миротворці перевірили майданчик і стали чекати, коли з’явиться гелікоптер (розклад польотів та напрями маршрутів постійно змінювали, щоб спантеличити бойовиків).

„Дивимося, а до нас звідкілясь починає повільно наближатися віслюк із двома великими мішками; причому видно, що вантаж — важкий, — примружує очі Євген Олександрович. — Прикордонники на посту стоять і, як то кажуть, у вус не дмуть. Ми, звісно, стривожилися. Що там у мішках? Раптом міни чи фугаси?! Придибає сюди віслюк, хтось дистанційно пристрій скерує і все — одні руїни залишаться... Тут підводиться снайпер з нашого підрозділу і так по-діловому каже: „Зараз я його вб’ю!”. Тієї ж миті кілька іракців кидаються до нього мало не в обійми і щось гарячково пояснюють арабською. Кличемо перекладача і цікавимось у прикордонників: „Що відбувається?” — „Не вбивайте нашу віслючку!” — „Як це — вашу? Що вона тут робить?!” — Розумієте, худобина живе в сусідньому кишлаку (кілометрів 5 звідси). Їй — нудно,

от і приходить спілкуватися з нами...” — „Гм... спілкуватися?” — „Так, ми з нею дружимо...”. Виявляється, віслючка працювала у них „човником”. До форту завозили дещицю продуктів, от прикордонники й займалися взаємовигідним обміном із місцевими селянами. Добра, турботлива тварина, заприязнившись із вояками, охоче курсувала між заставою та кишлаком; і це був найнадійніший транспортний засіб! Звичайно, в перший момент, почувши про цю дружбу, ми та-а-ке подумали... Як вона з ними може спілкуватися? Довго перепитували перекладача, а він старанно підбирав слова, пояснюючи, що це — все-таки дружба між людиною й твариною, а не те, що нам спало на думку... Ось така історія: спочатку ми пережили сильний нервовий стрес, потім — шок від „безсоромного” зізнання іракських прикордонників, а згодом — „приступ” нестримного дружного реготу!”.

Пам’ятаєте казку про Алі-бабу та 40 розбійників? В Іраку ім’я головного персонажа звучить дещо інакше: він — не Алі-баба́, а Алі-ба́ба. Власне, і героєм місцеві мешканці його не вважають. Бо нахабно поцупив чесно нажите добро у благородних розбійників. Яка ж тут звитяга? Крадіжка та й годі. Втім, зараз „алі-бабою” в цій країні називають бандитів, котрі зухвало грабують і нерідко позбавляють життя подорожніх.

„Наша четверта рота охороняла місто Ес-Сувейра. Це — одна з найнебезпечніших територій. Адже раніше там розташовувався центр підготовки саперів національної гвардії Іраку. Тепер, звісно, все зруйновано. Скрізь валяється величезна кількість боєприпасів, які розміновують спеціальні команди. Однак на вибухівці розуміється й немало жителів. Отож бажаючих влаштувати диверсію вистачає. Тому, під час усіх наших ротацій, фугаси там вибухали доволі часто. Саме в цьому місті загинули вояки з сьомої бригади... — розповідає Євген Давиденко. — Проте життя триває, патрулі ходять. І одному з місцевих арабів дозволили зайнятися торгівлею. Він за блокпостом облаштував крамничку і вдень продавав усіляке збіжжя. Товар користувався певним попитом, бо війна для торгівлі — не перепона,

швидше навпаки. Деякі речі просто неможливо було придбати в американському магазині, тож і купували їх у підприємливого араба. Якось він завіз партію краму і занадто завищив ціну. Ми були неабияк спантеличені такою нахабною спекуляцією, адже чудово знали, що це коштує значно дешевше. А він собі стоїть за прилавком і тільки посміхається — мовляв, не подобається, то пошукайте в іншому місці. Підходить до хитромудрого продавця наш контрактник і починає йому дорікати: „Хіба ти — не алі-баба? Грабуєш серед білого дня!". А той йому так привітно у відповідь російською: „Нет, Махмуд — не али-баба. Махмуд — барыга!". На секунду зависла приголомшлива тиша, а потім пролунав сміх. Хто його цьому навчив? Який покупець?!".

Одного разу українці, разом із підрозділом нової іракської армії, проводили „зачистку" у кишлаку, поблизу якого бойовики не одну колону обстріляли. Взагалі, іракські вояки жодних спецоперацій самотужки не організовували — відверто боялися. І лише в присутності українських бронетранспортерів у них нарешті з'являвся бойовий дух.

„Приїхали в селище, — пригадує Євген Олександрович, — і один наш сержант у купі гною знайшов цілий арсенал: гранатомет, кілька рушниць (зокрема й автоматичну), протитанкові міни... Коротше, звичайний „джентльменський набір" бойовика. Запитуємо у старійшини кишлаку: „Чиє?". А той тільки головою хитає. Що ж, зброю вилучили, оформили все, як належить. До речі, ми тоді ще кілька автоматів забрали. Такий цікавий штрих про ментальність місцевого населення: араби дуже не люблять зазирати кудись високо. Тому й вважають, що найкраща схованка — десь під стріхою. Наївні! Можливо, вояки іракської армії лізти туди й лінуються. А для українця хіба проблема під стріху зазирнути? Свого часу чиїсь діди-прадіди саме на даху кулемети і ховали... Отож конфіскували „улов", благополучно здали на склад та й забули. А буквально через 4 дні начальник іракської поліції тієї провінції приїхав до нашого генерала (командира тактичної групи) з претензією: „Знаєте, ваші миротворці — погані люди! Вони у дуже шанованого добродія відібрали мисливський карабін, автоматичну мисливську рушницю та

мисливський гранатомет... Все це коштує стільки-то мільйонів динарів...". Наш начальник штабу (людина з гумором) тут же поцікавився: „А мисливських мін вони у нього не забирали?". Однак іракський керівник та його колеги дотеп не оцінили і з неприхованим обуренням хвилин 20 пояснювали, як українці образили прекрасну, набожну людину. А завершилася пафосна тирада вимогою: „Треба б віддати конфіскований арсенал, бо цей товариш не зможе ходити на полювання!". Коли ж генерал запитав, на яких звірів набожний добродій збирається полювати з мисливським гранатометом, іракці зніяковіли: „Значить, є у нього така потреба...". І тоді до розмови долучився наш начальник розвідки: „Передайте цьому дуже шанованому громадянинові, що ми тепер самовіддано захищатимемо від бандитів його кишлак з самісінького ранку й до пізнього вечора: шукатимемо зброю, пильнуватимемо, на яку звірину полюють тамтешні мисливці...". Після чого іракські правоохоронці перезирнулися, а потім підвівся очільник місцевої поліції і ввічливо запевнив: „Все, у нашого поважного добродія жодних претензій до українських миротворців немає!". Таким чином, „мисливський" гранатомет залишився на складі вилученої зброї".

Наразі Євген Олександрович смутніє. І я розумію: розмова знову серйозна — про наболіле: „Кажуть, в Іраку жителі ставилися до нас добре. Не стверджуватиму, що добре, але все-таки краще, ніж до американців. Бо США все це розпочали, воювали жорстко, окупували країну. Однак нас теж намагалися підірвати. Знову ж таки — менталітет: там, якщо хочеш стати лідером клану, шейхом, то повинен довести, що не боїшся. Адже маєш бути взірцем для інших — хоробрим, вмілим воїном. Як заслужити таку повагу? Піти й поставити фугас — продемонструвати, що не злякався окупантів. Засісти край дороги — обстріляти, а, якщо пощастить, і вбити чужоземця. Одного, двох... — чим більше, тим краще! Звісно, добре, якщо влучив у американця чи англійця. Втім, якщо постраждає поляк або українець — теж, в принципі, непогано. Головне самоствердитися в очах співвітчизників, довести, що ти — справжній боєць. Врахуйте ще й загальну бідність та релігійний фанатизм населення. Знаєте, скільки там

платять тому, хто закладе фугас і влаштує вибух, покаравши невірних? Сто доларів. Це для простого іракця — величезна сума! Дай людині сто доларів і вона цей фугас ставитиме, доки або сама не загине, або таки підірве бронетранспортер...".

Можливо, українці, певною мірою, стабілізували ситуацію. Адже були своєрідним буфером між американцями та арабами. США вже так ув'язнули в цій війні, втратили в Іраку стільки своїх вояків, що абсолютно не переймаються жертвами серед мирного населення. Американські солдати відкривають вогонь за будь-якої нагоди! Натомість українські миротворці діяли за іншим принципом: перш ніж щось зробити, сто разів подумай.

Євген Олександрович переконаний — це було виправдано: „Можливо, саме тому у зоні нашої відповідальності було спокійніше. Бо, коли ми звідти пішли, ситуація різко погіршала. Вояки коаліційних сил, які там залишилися, констатують, що значно збільшилась кількість підривів на дорогах. Диверсії взагалі стали чимось зовсім буденним. Це вже — не сенсація. Пригадуєте, скільки раніше було повідомлень з Іраку? Щодня в новинах передавали! А тепер це вже нікого не хвилює — нецікаво... Хоч ситуація навпаки загострюється! Думаю, ми все-таки були стримувальним фактором, відігравали значну роль. Але це — моя точку зору. До того ж, побувавши там, наші співвітчизники набули величезного досвіду ведення бойових дій. Один видатний полководець якось сказав: „Якщо армія не воює 10 років, не проливає кров, то — вже не армія, а цирк". Розмірковувати на цю тему важко; але, на жаль, так було, є і буде".

Євгенові Давиденку поталанило повернутися з війни. Тоді, він ще не знав, які нові випробування приготувала йому доля. Летів додому, згадував бойових побратимів. Співчував пораненим, прощався з полеглими. Але розумів — він потрібен живим. Служба в Іраку завершилася. На душі було радісно.

Проте в Чернігові на Євгена Олександровича чекало гірке розчарування — кохання згасло. Дружина заявила, що з війни він

прийшов зовсім іншою людиною. „Можливо, — погоджується мій співрозмовник. — Адже той, хто побував під кулями, потім занадто різко реагує на деякі речі". Наприклад, в Іраку офіцерові Давиденку не подобалося, як араби прибирали сміття — вони просто жбурляли увесь непотріб із вікон і спалювали його на вулиці. Сморід — нестерпний. Це — неабияк дратувало! Згодом, у перші місяці після повернення до Чернігова, коли Євген Олександрович бачив, як хтось викидає сміття „арабським" способом, його аж тіпало від обурення.

На війні — все значно простіше. Там ніхто не поважатиме базіку і лицеміра, скільки б зірочок у нього не було на погонах. У бою свою правоту треба доводити ділом, а не язиком. Чому ж вдома — все інакше, і стільки нікчем опиняються на самісінькому вершечку влади та слави? Ти говориш правду, а вона нікому не потрібна. „Взагалі-то волати ліпше десь у пустелі, — терпляче пояснюють тобі. — Сам накричишся досхочу і в той же час цього ніхто не почує. А тут навпаки — вигідніше змовчати. Власне, хіба тобі більше за всіх треба?".

Але ти не можеш стриматися, бо оте загострене відчуття справедливості людини, яка побувала на війні, не дає тобі спокою. Дружина миротворця Давиденка заявила, що це — великий недолік. Тут уже — не до любові. І Євген Олександрович вирішив: краще одразу розлучитися, ніж жити з жінкою, яка тебе не розуміє. Так, інші якось пристосовуються, прагнуть будь що зберегти сім'ю. Навіть вдають на людях цілком благопристойні родинні стосунки. Проте бойовий офіцер Давиденко імітувати щастя не зміг. Він прагнув сильних і чистих почуттів.

„Поцупили небіжчика — родича президента — щоб здійснити ритуал вуду і, за допомогою чарів, позбутися конкурента!"

Всього лише через 9 місяців після повернення з Іраку, Євген Олександрович полетів до Ліберії. „Гроші — не головне, — запевняє

він. — Просто в армії є таке слово: „Треба!”. Подзвонив начальник штабу нашої авіації і сказав: „Потрібен підготовлений фахівець, тож, мабуть, ти поїдеш”. Звичайно, можна було відмовитися, але... У Пікуля є книга „Записки офіцера російського генерального штабу”, де мені сподобалося гасло на гербі у головного персонажа: „Краще бути, ніж здаватися”. Якщо ти вже офіцер, прийняв присягу, то будь готовим до випробувань. Командир може навіть не наказати, а просто попросити; і ти не маєш морального права його підвести. Ось чим військові відрізняються від цивільних. Можливість відмовитися начебто є, але (даруйте за тавтологію), насправді відмовитися не можна”.

Потрапивши до Африки, Євген Давиденко був приголомшений побаченим: „Чорний континент називають „третім світом”. Однак, по-моєму, це тепер — навіть не третій світ, а сьомий чи восьмий... Порівнявши нинішню ситуацію із зображенням Африки на світлинах 70-х, усвідомлюєш масштаби жахливого регресу. Знищено практично все! У Ліберії немає електроенергії. В їхній столиці — Монровії — знаходиться теплова електростанція. Втім, це вони її так називають, а реально стоїть лише каркас... Був рудопереробний завод у місті Бьюкенен, а зараз там — один бетон; металеві конструкції знято — взагалі нічого не залишилося... Ця держава — багата на поклади залізної руди. У 70-х її активно видобували, а тепер скрізь — лише руїни. Їдемо повз село і раптом, серед усіх тих мазанок, помічаємо... ротор від генератора (завдовжки метрів три) від якоїсь великої машини. Як вони його туди донесли, звідки? Адже в радіусі 80 кілометрів жодного підприємства немає. Тобто, що не знищили, те розікрали!”.

Клімат там — благодатний, урожаї можна збирати чудові, не доклавши особливих зусиль. Однак дари природи відіграли з місцевими мешканцями злий жарт — багато і тяжко працювати вони не привчені.

„Як у нас один товариш сказав: „Тепер я розумію, що означає працювати, мов негр! Це — лежати і нічого не робити!”. Я — не расист,

— наголошує Євген Олександрович, — просто констатую особливість тамтешньої ментальності. Адже не раз спостерігав таку картину: у затінку, під пальмою, відпочиває негр. Проходить 8 годин, ми стільки роботи виконали, а він так само лежить собі, навіть з місця зрушити йому ліньки. Здавалося б, чудова погода — йди, працюй, а йому нічого не треба. Навіщо трудитися, якщо можна бананів нарвати? Он їх росте скільки завгодно! А додайте до цього поклади алмазів, золота, залізної руди... Та й зілля, з якого можна наркотики виготовити, у джунглях на всіх вистачить. Уявляєте, яка спокуса для бідних і затурканих туземців, котрі або воюють, або годинами лежать під пальмами?".

Втім, право приватної власності у Ліберії — священне. Лише божевільний може скоїти бодай дрібну крадіжку в оселі сусіда, знаючи, яке жорстоке покарання очікує на злодія! Роками стоять будинки, залишені господарями, але ніхто не наважується не те що самовільно зайняти їх, а навіть просто зайти до цього помешкання. Однак грабувати не можна своїх, натомість щось поцупити у товариша миротворця — звична справа.

„Одного разу поїхали на пляж, — пригадує Євген Давиденко. — І ось таке диво: зовсім поруч знаходяться океан та озеро — солона вода й прісна. Причому купатися у прісній воді в Африці не можна — там стільки небезпечних мікроорганізмів, що не знатимеш, від чого помреш... Раніше у цьому колоритному місці був готель, але його спалили під час війни. Проте люди все одно приїжджають відпочити, помилуватися неймовірно красивою африканською природою. І от підпливає до нас на своєму вутлому дерев'яному човнику місцевий житель. Двох наших офіцерів цей доісторичний плавзасіб настільки привабив, що вони вирішили на ньому покататися. Туземець погодилися. Ну, сіли наші вояки в човен, попливли. Раптом бачимо — вискакують із криками на берег. Що сталося?! Виявляється, веслували вони собі, втішені екзотикою. Аж гульк — якась довжелезна колода у воді плаває. Тільки наблизилися до неї впритул,

як вона почала ворушитися... Здогадуєтеся, що це було? Крокодил — метрів п'ять завдовжки! Всю романтику одразу, мов вітром, здуло. Хлопці не пам'ятають навіть, як на березі опинилися. Оговтавшись, знайшли того негра — власника човна: „Ти чому нам про крокодила не сказав?!". „А він давно тут живе, — знизав плечима чоловік. — Подумаєш, зубами клацає. Не звертайте уваги...".

В Африці потрібно бути завжди напоготові — і не лише на суші та у воді. Варто якомога частіше пильнувати й за тими, хто над вами літає: „В аеропорту стояв єгипетський „Боїнг", який потрапив в аварію. І там завелися африканські оси. Наші лікарі намагалися викурити їх, та все марно. Надто вже прибульцям сподобалася їхня нова домівка. А оси, між іншим, непрості. У кожної — подвійне жало. Поводилися вони нахабно, неначе сто років уже в тому в літаку господарювали. А в разі дискомфорту, користувалися одним своїм жалом, мов Чингачгук — отруєною стрілою. Влучить така крихітка в людину, і лихоманка жертві забезпечена...".

Якось українські вояки приїхали тренуватися в пакистанський сектор. Ще в пам'яті — афганська війна. Душманів готували на території Пакистану, ці держави мають особливі стосунки. От командування пакистанського контингенту і приготувало українським офіцерам, вихідцям із колишнього Радянського Союзу, таке місце для наведення вертольотів на цілі, до якого потрібно було добиратися крутим гірським маршрутом, долаючи навіть прямовисні скелі. Супроводжували наших бійців спеціально підготовлені до небезпечних сходжень гірські стрілки. Миротворці з Пакистану хотіли подивитися, як українці витримають настільки нелегке випробування. Втім, організатори підступного „сюрпризу" спіймали облизня. Наші співвітчизники не просто виконали завдання, а значно випередили професійних альпіністів, потім ще й допомогли гірським стрілкам видертися на вершину...

„Ще була дуже відповідальна робота: ми супроводжували відому жінку — президента Ліберії. Коли вона вирушала в закордонне турне,

бойовики поблизу аеропорту обстріляли колону. На щастя, пані президент не постраждала, благополучно злітала до США; але, коли вона поверталася, необхідно було потурбуватись про її безпеку, — говорить Євген Олександрович. — Тож ми з колегою у складі ірландського контингенту дбали про охорону глави держави. Президент їхала в автівці, ми знаходилися в ескорті, а з повітря її прикривали наші гелікоптери. Загалом, обійшлося без ексцесів. Але, коли в'їжджали в місто, керівника країни зустрічав величезний натовп із пальмовими гілками. Жителі перекрили дорогу і, як тільки кортеж зупинився, кинулись до лімузина зі своїми палицями, дехто навіть через капот стрибнув... Звісно, довелося трохи понервувати — вони ж, наче мурахи, машину обліпили! Тому начальник конвою прийняв рішення, і я наказав екіпажам вертольотів знизитися. Коли гвинтокрили стрімко пролетіли над юрбою, люди миттю розбіглися. Потім гелікоптер підполковника Анатолія Івановича Смоли (досвідченого пілота, „афганця") прямував перед нами на малій висоті і „розчищав" дорогу від машин та перехожих. Вигляд бойового вертольота, який зависає буквально над самою землею, одразу охолоджує гарячі голови".

Хтось здивується, що президентом такої войовничої африканській держави стала жінка. Однак до цього вона закінчила престижний американський університет, працювала в Міжнародному валютному фонді; і США активно підтримали на виборах свою протеже. На відміну від багатьох країн „третього світу", де американців, м'яко кажучи, недолюблюють, у Ліберії до них ставляться прихильно. Адже цю державу фактично створили колишні чорношкірі раби, котрі повернулися на батьківщину своїх пращурів з Америки. До речі, під час свого тодішнього візиту до США, ліберійська правителька домоглася від Білого дому суттєвих преференцій — цій африканській країні списали велику частину зовнішнього боргу.

Запам'ятався Євгенові Олександровичу і випадок, що трапився в

йорданському шпиталі: „Туди привезли родича ліберійської президентші. Раніше його намагалися вилікувати народними засобами, а коли стан здоров'я чоловіка різко погіршився, пані президент особисто попросила допомоги у медиків. Однак було вже надто пізно — хворий помер. Невдовзі тіло небіжчика забрали — приїхали начебто солідні люди, підписали необхідні документи... А за кілька годин після їхніх відвідин власною персоною нагодилася глава держави: „Де мій померлий родич?". — „Як де? Ми ж його нещодавно віддали..." — „Кому?!" — „Вашим підлеглим..." — „Я ніякому цього не доручала. Негайно знайдіть небіжчика!". Начальник шпиталю одразу скомандував своїм співробітникам: „До зброї!". Ті негайно кинулися на пошуки і таки розшукали бідолашне тіло. Як з'ясувалося згодом, опоненти з іншої політичної партії вирішили поцупити небіжчика, щоб здійснити над покійним родичем президента... ритуал вуду і, за допомогою чарів, позбутися впливової та шанованої в народі жінки. Ось така вона — Ліберія. Справді, дивовижна країна!".

Зараз підполковник Давиденко служить у Чернігові. Але будь-якої миті готовий поїхати за тридев'ять земель — працювати миротворцем. Як тільки бойовий командир попросить, так він і вирушить у путь. Між іншим, Євген Олександрович збирається одружитися. Переконаний: його обраниця з розумінням поставиться до незвичайних поїздок свого чоловіка.

Незабаром Євген Давиденко знову зустрічатиметься з бойовими товаришами. Пом'януть загиблих, розкажуть один одному про власне життя-буття, проникливо поспівають під гітару. Там, серед своїх (справжніх чоловіків!), не буде ні фальші, ні байдужості; і він нарешті знову відпочине душею.

23.04.2009

ТАКА ДИВОВИЖНА ГРУЗІЯ

За півроку перебування військовим спостерігачем місії ООН у Грузії Вадиму Миснику довелося випити немало вина, щоб не порушувати місцеві традиції. Його сусідку, молоду вродливу грузинку, по-справжньому поцупили, аби вмовити вийти заміж. І, на відміну від історії про Шурика та „активістку, комсомолку і студентку" Ніну з кінострічки „Кавказька полонянка", у реальному житті все завершилося бучним весіллям.

„Вдвох із гостинним дідусем випили кілька графинів вина..."

Тато Вадима Мисника був військовим, тож у дитинстві Вадим Дмитрович сім років жив на Далекому Сході — поблизу китайського кордону, а ще — на Камчатці. Продовживши військову династію, Вадим служив у Латвії та Литві. Проте на Кавказі раніше бувати не доводилось. Тож коли запропонували роботу військового спостерігача місії ООН у Грузії, погодився із задоволенням.

Його одразу буквально зачарували невимовно красиві гірські пейзажі. Але Вадим був шокований наслідками бойових дій у зоні грузинсько-абхазького конфлікту. З кожних п'яти будинків чотири зруйновано вщент. Багато людей стали біженцями і не поспішають повертатися в рідні краї, хоч дуже сумують за Батьківщиною. Адже ситуація залишається напруженою.

„Місія ООН у Грузії — це цивільні фахівці, а також 126 військових із 28 країн, — розповідає Вадим Дмитрович. — Найбільше громадян Бангладешу (ця держава взагалі утримує перше місце в світі щодо свого представництва у військових місіях), немало пакистанців, а увесь медичний персонал — із Німеччини. Доводилося працювати в різних умовах, але, щоб не трапилося, стосунки у нас завжди були чудовими! Ми з великою повагою ставилися до національних традицій один одного. Між собою спілкувалися англійською. Проте,

оскільки Грузія — колишня республіка СРСР, знання російської мови також цінувалось. Інші співробітники місії по-дружньому постійно просили нас посприяти їм у побутових питаннях, побесідувати з господарями, адже ми мешкали у місцевого населення. Часто ми супроводжували колег під час шопінгу, бо могли нормально розпитати про все у магазині, поторгуватися на ринку".

Військові з мусульманських країн мали власну кімнату для молитви. У них була і окрема кухня. Під час патрулювання та відвідин місцевого населення мусульмани також суворо дотримувалися своїх звичаїв. А оскільки в патрулі з п'яти-семи осіб православними чи католиками, зазвичай, були один або двоє вояків, їм і доводилося мужньо витримувати тяжкі випробування, пов'язані з надзвичайною гостинністю тамтешніх жителів.

„Приїжджаєш у будь-яке село (а спілкуватися треба, щоб отримати інформацію), і просто не можеш звідти піти, доки не вип'єш кілька келихів вина, — пригадує Вадим Мисник. — Це — як мінімум... Одного разу я потрапив у скрутну ситуацію — виявився єдиним православним у патрулі. Там були вояки з Індонезії, Туреччини, Пакистану, котрі не могли, за їхніми звичаями, в певний період пригощатися спиртним. Але, тільки угледівши наші автомобілі, мешканці села зібрались і дружно принесли вино та закуску. Розумієте, там такі традиції: як би вони бідно не жили, останнє віддадуть, щоб належно прийняти гостей. Відмовлятися не можна, інакше образяться".

А Вадим — єдиний у патрулі, хто здатний пити. От і довелося віддувавтися за всіх: „Пригощають: „Ну ж бо, один келих — за мир, дружбу, щоб не було війни, за наші сім'ї, за наших дітей!". Як тут відмовишся?! „Добре, — кажу, — але тільки однин келих...". Випили з дідусем-господарем. А він уже наливає знову: „Ти ж сюди двома ногами прийшов, а не однією, отже потрібно і другу склянку осушити...". Випили по-другій. А дідусь так авторитетно: „Бог любить трійцю!". Зрештою, дійшло до того, що вдвох із цим міцним

дідусем ми „здолали” кілька графинів чудового грузинського вина. Тому сісти в авто мені вже колеги допомагали... А нам ще і в дорогу вино дали: „Колись же твоїм друзям їхня релігія все-таки дозволить трішки випити, от і хай почаркуються в своє задоволення!”

„Наречену можуть поцупити по-справжньому!”

У дитинстві Вадим, звичайно, не раз переглядав кінокомедію „Кавказька полонянка”. Тоді він і гадки не мав, що стане свідком подібної, проте абсолютно реальної історії: „У сусідів украли дівчину. Під’їхала „Волга”, а в ній — троє хлопців, один з яких — майбутній наречений. Покликали юнку і, тільки-но вона підійшла, схопили її, мерщій посадили в авто й зникли... Потім мені пояснили: дійсно, існує така традиція — наречену можуть поцупити. Втім, звісно, силоміць ніхто її виходити заміж не примушує. Згода дівчини — вирішальна. Тому, коли це сталося, її родичі не зчиняли ґвалт — з’їхалися, подивилися на будинок нареченого: як він живе, хто він такий... А оскільки цей відчайдушний юнак викраденій красуні сподобався, її близькі також заперечувати не стали. За місяць влаштували весілля!”.

Звичайно, щасливі молодята запросили і свого знайомого-українця. „Грузинське весілля — це щось особливе! — каже Вадим. — У нас, в Україні, також святкувати вміють. На весілля може і сто односельців завітати. Але такого, як у Грузії, я ще ніде ніколи не бачив. Там з’їжджаються люди з двох-трьох сіл! У них весілля, народження дитини — свято для всіх. Двері оселі — навстіж кілька днів! Всі, хто бажає, заходять, пригощаються вином, приносять подарунки. Причому нерідко на подарунки люди останні гроші віддають...”.

До речі, грузинські дівчата до весілля залишаються незайманими. Ці давні традиції суворо дотримуються й нині, про що в місії ООН одразу попереджають кожного нового працівника.

У Грузії діти справді шанують батьків. Без згоди старших у родині

нічого не відбувається! Дуже поважають людей похилого віку. І надзвичайно старанно доглядають за могилами покійних: „Попри масові руйнування у прикордонних районах Грузії та Абхазії, кладовища дивовижно доглянуті. Там настільки все до ладу — не поховання, а витвори мистецтва, просто мармурові шедеври! Є такі поховання — буквально, мов будинки. Тобто у них це — дійсно культ, неповторний і величний! Коли людина залишає цей світ, небіжчика не ховають одразу — чекають, доки багаточисельна рідня приїде, щоб попрощатися і належно вшанувати його. Тому у поминальній церемонії, зазвичай, беруть участь триста-чотириста осіб".

„У Грузії так люблять і шанують Україну!"

Грузія — багатонаціональна держава. Там мешкають аджарці, мінгрели, свани, абхазці... У кожного — свої національні традиції. Свани — жителі гір. І, як дізнався Вадим, практично всі, популярні за радянських часів короткометражні грузинські кінокомедії, присвячені сванам: „Вони мешкають у Кодорській ущелині. Це — дуже простодушні й довірливі люди. Буквально кожному слову вірять! Але, не приведи, Господи, їх обдурити чи скривдити! Зле жартувати з ними не можна ні в якому разі, бо горяни, якщо образяться, здатні і силу застосувати... Вони — горді, загартовані, фізично дужі — можуть не втерпіти! Випадки такі були...".

Проте українські вояки у подібні халепи не потрапляли. Вони напрочуд легко знаходили спільну мову з місцевим населенням: „Коли я збирався в Грузію, колишні військові спостерігачі, які побували там, говорили: „Ти летиш до маленької України!". Я спочатку особливої уваги на ці слова не звернув. Але потім зрозумів, наскільки грузини поважають і люблять нашу державу. Таке до нас доброзичливе ставлення було! Навіть колеги з інших країн дивувалися: „Чому вам скрізь така шана? Обіймають, пропонують усе найкраще...". Розумієте, в Грузії жителі постійно розпитували мене про Україну, і я відчував, що вони справді вболівають за нас!".

Одного разу місцеві студенти подарували Вадимові Миснику грузинський прапор, який він привіз в Україну. До речі, наші вояки, скориставшись можливістю, намагались спілкуватися грузинською мовою, вивчаючи найбільш вживані фрази. Опановували і щось зі сванської та мінгрельської. Співрозмовники були в захваті! Цікавилися українці й мовами своїх колег із місії ООН. Скажімо, один наш земляк доволі непогано вивчив корейську...

Дуже складна і болісна тема — грузинсько-абхазький конфлікт. Після розпаду Радянського Союзу Абхазія оголосила про свою цілковиту незалежність. У Грузії з цим, звісно, не погодилися. Розпочались бойові дії. Першим Президентом Грузії був Звіад Гамсахурдія, мінгрел за національністю: „Де-факто столицею мінгрелів вважається місто Зугдіді, прикордонне з Абхазією. І зараз мінгрели, які населяють цю територію, поділені навпіл. Частина людей мешкає у невизнаній республіці Абхазії, а інша частина — в Грузії. Кордон, тобто лінія розмежування вогню, проходить якраз по річці. Місцеве населення перетинає її постійно — люди хочуть спілкуватися зі своїми родичами. В той же час, пролита кров не дає змоги залагодити конфлікт. Офіційно про кровну помсту не говорять, але трапляються випадки, коли брат намагається помститися кривдникам за брата, а син — за батька".

Становище ускладнюється й тим, що жителі не бажають роззброюватися: „У кожній оселі є дві-три рушниці, як правило, не зареєстровані. Вистачає й автоматів. Тому ситуація — криміногенна. Практично щотижня — викрадення людей із метою викупу. Суми викупу призначаються доволі високі: від тридцяти тисяч — до ста п'ятдесяти тисяч доларів".

Причому, зазвичай, такі зухвалі бандитські дії не мають жодних політичних підтекстів. Йдеться про звичайнісінький кримінал: „Пам'ятаю, міліція затримала одного росіянина. Потім з'ясувалось, що він втік із рабства. Його захопили в горах і тримали там дев'ять років. Фактично рабство існує мало не в кожному віддаленому

гірському селі. Така доля, в основному, спіткає росіян, рідше — людей інших національностей. Про рабів-українців не чув...".

„Там половина товарів наші: від кетчупів та майонезів — до пива..."

Проте люди сподіваються на краще. Тим більше, що нормальне життя в Грузії все-таки налагоджується. Зокрема, за сприяння місії ООН, відкриваються лікарні, школи та дитсадки.

„Там практично у будь-якому магазині видно внесок України в економіку Грузії, — розповідає Вадим Дмитрович. — Адже половина товарів — наші: від різноманітних кетчупів та майонезів — до знаменитого чернігівського пива! Навіть на базарі, де грузини продають свої національні продукти (виноград, фундук-горіх, гранати тощо) можна побачити овочі та фрукти з нашої держави. Якось дивлюсь — гори грецьких горіхів. Підійшов, поспілкувався з продавцем і був приємно здивований, що все це — з нашої держави. Уявляєте, в Україні вирощують грецькі горіхи і привозять до Грузії на продаж!".

На запитання про зарплату військового спостерігача Вадим Мисник відповів відверто: „Глава військового контингенту — генерал, представник Пакистану, — на окремому контракті з ООН. Всі інші військові спостерігачі, незалежно від посади, звання та країни, отримують однакову платню — 70 доларів щодня. Не секрет, що наші вояки їздять до Лівану, в Африку, аби заробити грошей. Проте військові із заможніших країн, які працюють у місії, живуть за іншим принципом. Скажімо, французи чи громадяни Південної Кореї у себе на батьківщині одержують значно більшу зарплату плюс соціальні пільги — за те, що вони перебувають у Грузії за завданням ООН. Тому оті 70 доларів вони не заощаджують, а спокійнісінько витрачають щодня, ніби кишенькові гроші під час відрядження. Інші держави, бідніші — Єгипет, Йорданія, Бангладеш, Україна — так

піклуватися про своїх військових спостерігачів поки що не можуть. Тому ми, звісно, ці гроші, як могли, економили, хоч за них ще треба було харчуватися й сплачувати за житло".

Помешкання військові спостерігачі винаймають у місцевого населення. Представники кожної країни живуть в окремому будинку. Тому в Грузії є свій „український дім": „Ця оселя відповідно обладнана, з урахуванням правил безпеки. Тобто скрізь — металеві двері, заґратовані вікна, люки, адже випадки нападів на помешкання співробітників місії трапляються й донині".

На найскладніших ділянках — таких, як патрулювання в Кодорській ущелині, військові спостерігачі працюють добровільно. І практично завжди серед них є українці. Тому наших співвітчизників надзвичайно цінують за сміливість та професіоналізм. У Вадима Мисника — кохана дружина і дев'ятирічний син. Але він будь-якої миті готовий виконувати найвідповідальніші та найризикованіші завдання. І хоч за плечима у Вадима Дмитровича — 20 років військової служби, рідні все одно постійно хвилюються за нього. Проте розуміють: зголосившись поїхати в Грузію, він просто не міг вчинити інакше. „Це — дивовижна країна, — говорить Вадим Мисник, — справді, благодатний край, в якому живуть чудові люди. Цю державу і цих людей не можна не полюбити, побувавши там хоча б один раз!".

29.05.2007

Сергій ГРИЦЕНКО, Сьєрра-Леоне

Українські миротворці доставили гуманітарну допомогу в табір біженців.

Андрій САЧЕНКО, Ліберія

Керувати гелікоптером — справжній кайф...

Олександр ДЕМЧЕНКО, Еритрея

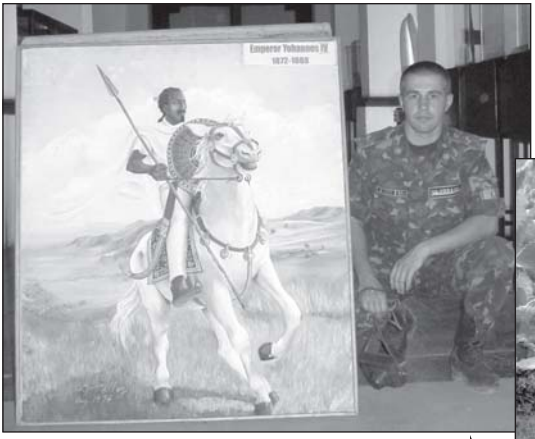

З королем Ефіопії (на картині) Иоханнесом.

Плоди кактуса солодкі на смак, нагадують диню і кавун. Утім, тримати їх можна лише у перчатках, бо дуже колючі.

Євген ДАВИДЕНКО, Ірак

Ірак зустрів спекою...

Вадим МИСНИК, Грузія

Гостинність та щирість — відмінна риса горців.

Олесь ВОЛОЩЕНЮК, Ліван

Парад медалей. Вручення нагород ООН — медалей «За службу миру» українським миротворцям.

Максим ПРАУТА, Косово

Місцеві дітлахи завжди прагнуть зфотографуватися з нашими миротворцями.

На землі «Чорних дроздів».

Андрій ЛІЦМАН, Косово

Андрій з француженкою Патрісією під час спільного патрулювання.

Українські кавуни на Косівській землі.

Андрій АНТОНЮК, Ірак

Бітуль щаслива. Як гарно, що у неї є такий надійний друг — український миротворець.

Олег ТЕРЕЩЕНКО, Ірак

На блокпосту...

Олександр РУДЯ, Ірак

Під час 500 кілометрового маршу з бази «Койот» до міста Єль-Кут

«Арафатка» - елемент національного арабського вбрання. В ній Олександра Рудю місцеві нерідко сприймали за свого.

Сергій ШАПОВАЛОВ, Ліберія

Повітряне патрулювання кордону Ліберії...

Сергій ШАПОВАЛОВ, Ліберія

Повернення з завдання (населений пункт Бьюканан).

Практичне наведення вертольотів на наземні цілі.

ЗАМІНОВАНИЙ РАЙ

„Якщо ви зі свого авто привітно помахаєте рукою ліванській жінці, це одразу сприйметься, як жахлива образа. Залицятися до вродливих ліванок для чужинця — смертельно небезпечно. За таку „розбещеність" можна й кулю отримати!" — попереджали їх. А вони залюбки їли акул, щодня купалися в Середземному морі і впевнено виконували свою ризиковану роботу. Відомо, що сапер помиляється лише один-єдиний раз. Вони жодного разу не помилились.

Як пан Олесь священиком побував

Один із яскравих спогадів Олеся Волошенюка про Ліван — це зустріч капеланів — військових священиків. Українського миротворця, на той час — замполіта роти, запросили поспілкуватися зі своїми, так би мовити, колегами. Священики із задоволенням пили пиво й розповідали про свою бурхливу діяльність серед вояків.

Особливо красномовними були капелани з Польщі, Індії, Фіджі, Гани та Франції. Нарешті запросили до слова й українця. Олесь Валерійович не розгубився і протягом п'яти хвилин експромтом розчулив співрозмовників проникливою історією про те, як у нас колись мучили за релігійні переконання. Але, дякувати Господу, тепер українці, як і всі нормальні люди, вільно ходять до церкви та, не криючись, хрестять дітей.

Священики схвильовано прокричали „Ура" і щасливо заплескали в долоні. „А з якого року ви — військовий капелан?" — поцікавилися у пана Олеся. І тому довелося вішати локшину: мовляв, він — уже майже священик, буквально ось-ось капелани в Україні з'являться. Власне, в Іраку серед наших миротворців православні священики були, але все одно керували ними замполіти...

А на Великдень українські офіцери та солдати-контрактники тягнули жереб: кому зустрічати велике свято в єдиній православній

церкві на увесь Бейрут. Адже запросили лише п'ятьох миротворців. Щасливчики потім розповідали, як після служби у храмі їх гостинно частували місцеві господині — українки за національністю.

„Ми часто зустрічали вихідців з України, — пригадує Олесь Волошенюк. — Справа в тому, що кількість університетів та інститутів у Лівані — дуже обмежена, тож молодь часто здобуває вищу освіту за кордоном. Немало ліванців навчалося і в Радянському Союзі, зокрема в Києві, отримуючи дипломи лікарів та інженерів. А українські жінки — загальновизнані красуні. Тому не дивно, що пристрасні чоловіки з гарячої середземноморської держави пропонували їм руку і серце. Дехто після шлюбу залишився мешкати в Україні. Проте багато подружніх пар поїхали шукати щастя до Лівану. Ми познайомилися з такими родинами, не раз бували у них в гостях. Та й вони часто до нас приїжджали. Ми допомагали їм, чим могли, наприклад, продуктами... До речі, під час відпустки, вони ніколи не їхали в Україну всією родиною. Адже, скажімо, за лікарями там закріплені певні території. І якщо медик відпочиває десь за кордоном, його пацієнтів одразу ж віддають іншому фахівцю. А повернутися потім на попереднє місце — надзвичайно складно. Отож спочатку на свою першу Батьківщину їде, зазвичай, дружина з дітьми. Нагостювавшись у батьків, вона прилітає додому, натомість відпочивати в Україну вирушає її чоловік. А в цей час дружина-лікар працює за обох...".

Зелена рука стискає в кулаці автомат Калашникова...

Взагалі, медичні послуги там — дорогі. Лише за візит до лікаря треба заплатити двадцять доларів. Тож місцеве населення за першої-ліпшої нагоди користувалося послугами наших медиків, які лікували миротворців. Звісно, нікому не відмовляли, зокрема й колишнім співвітчизницям. Їх долі склалися по-різному. Тим, котрі вийшли

заміж за ліванців-християн, значно легше. Власне, їхні оселі та побут практично не відрізняються від українських. А в мусульманській родині потрібно суворо дотримуватися тамтешніх звичаїв. Звісно, й дітей у таких сім'ях — значно більше.

А ось ліванських дівчат українці обходили десятою дорогою. Їх одразу попередили: за жарти з місцевими красунями можна навіть поплатитися життям. Особливо небезпечно махати дівчині рукою з автомобіля. Для ліванки та її близьких то — неабияка образа. Все це нашим воякам популярно пояснили бойовики з терористичної організації „Хезбулла".

„У Південному Лівані „Хезбулла" має величезний вплив, — розповідає Олесь Волошенюк. — Там вздовж доріг буквально на кожному стовпі можна побачити їхній прапор: на жовтому тлі зелена рука стискає в кулаці автомат Калашникова. Вони навмисне розміщували свої позиції поблизу оонівських, щоб уникнути ударів ізраїльської авіації. Бо якби, не приведи, Господи, від бомби літака з сусідньої держави постраждали миротворці, стався б міжнародний конфлікт. Стосунки з бойовиками „Хезбулли" були більш-менш нейтральними. Вони розуміли, що український батальйон фактично не займався патрулюванням".

Наші миротворці розміновували територію. Адже в Лівані двадцять років тривала громадянська війна. Власне, і зараз стосунки між християнським та мусульманським населенням країни залишаються доволі напруженими. Не секрет, що сусідня Сирія активно підтримує мусульман, в той час, як християнам допомагає Ізраїль. Фактично нині Ліван поділений навпіл. І в 2002 році на прохання ООН у південній його частині з'явилися українські миротворці.

„Основне завдання — знаходження та знешкодження вибухонебезпечних предметів. Тоді карти мінних полів були відсутні, — говорить Олесь Валерійович. — І дуже часто там підривалися й гинули і місцеві жителі, і військові. Отож українські сапери взялися до роботи. Ви можете собі уявити: майже протягом восьми місяців на рік середня

температура в Лівані — близько сорока градусів. А працювати ж потрібно в повному обмундируванні (в бронежилетах, касках), вручну, зі щупом у руках ретельно обстежувати кам'янисті гірські ділянки й знаходити міни. Щодня кожен сапер проходив п'ять-шість квадратних метрів. Трудитися починали о шостій ранку, а закінчували о третій дня, бо далі, за такої пекельної спеки, працювати вже було просто неможливо. Але, попри все, на той час український батальйон у Лівані — це єдиний військовий контингент ООН, який не втратив жодної людини. Ніхто не загинув! І поранених не було!".

У 2002-му, тільки за одну ротацію, наші сапери знешкодили понад 700 вибухонебезпечних предметів, перевіривши близько шести з половиною квадратних кілометрів: „Але географія та клімат Лівану такий, що три місяці поспіль там щодня періщать зливи. Як наслідок — великі зсуви кам'яної породи. Тому навіть у обстежених вже місцях могли знову з'явитися міни. Та що там казати: позиція нашої третьої роти знаходилася на березі Середземного моря, і з двох боків її оточували мінні поля, на які навіть українські сапери не заходили. Адже ті вибухонебезпечні предмети можна було прибрати лише з допомогою техніки — інженерно-механічним способом. Зі звичайним щупом там нічого було робити!".

Делікатес із... померлої черепахи

У Лівані українці прославилися, як видатні кулінари. Миротворці з інших держав із задоволенням ходили до них у гості — саме в обідню пору. Особливо вчащали поляки — їли борщі, аж за вухами лящало. Тож нахвалювали і не відмовлялися від добавки.

Звісно, сусіди також люб'язно запрошували українців поласувати їхніми національними делікатесами. Проте наші сапери, які звикли щодня ризикувати життям, знешкоджуючи міни, куштувати такі страви не поспішали: „Поряд із нами розміщувався взвод вояків із Фіджі. Відверто кажучи, я тільки в Лівані про таку країну дізнався. Це — колишня британська колонія. На їхньому прапорі навіть зображений невеликий

герб Великобританії, а ще — банани, що одразу вказує на провідну галузь цієї держави. Так ось, якось на берег моря викинуло гігантську черепаху. Вона вже була мертвою. Не встигли наші хлопці пофотографуватися на згадку біля такої екзотики, як фіджійці хутенько її забрали й приготували свою специфічну страву. А потім ходили і щиросердно запрошували українців на неймовірну смакоту. Але, наскільки я знаю, жоден із саперів того делікатесу із померлої черепахи не скуштував...".

Хоч українцям все-таки сподобалося м'ясо піщаних акул. Поводилися ці істоти не агресивно, на людей не нападали. А коли араби одного разу спіймали та приготували акулу і вмовили саперів її скуштувати, ті були просто в захваті — справді, райська насолода! Отож місцеві рибалки, збагнувши свій зиск, відтоді сумлінно постачали миротворців цією рибою. „Адже скільки її не їж — ніколи не набридне! — запевняє Олесь Волошенюк. — А ще в Південному Лівані вирощують силу-силенну цитрусових. Власне, на цьому й тримається економіка держави. Корисних копалин у них — обмаль, зате цілі апельсинові, мандаринові та бананові поля. Коли ми просили у місцевих жителів кілька ящиків цитрусових, нам ніколи не відмовляли. Оскільки ми розміновували їхню землю, нас шанували і християни, і мусульмани. Українців радо запрошували в гості і приймали на найвищому рівні. Єдине, мусульмани відзначали релігійні свята пострілами вгору. А зброя знаходилася фактично в кожній оселі. Уявляєте, який „салют"?! Звісно, у нас ця несамовита стрілянина спочатку викликала тривогу, а потім звикли: що вдієш — національна традиція! Не нам її змінювати...".

У Лівані клімат на березі Середземного моря різко відрізняється від температури в гірській місцевості: „Між розташуванням нашої та сусідньої роти було близько вісімдесяти кілометрів. У нас форма одягу — літня: футболка та шорти, а в сусідів — зимовий варіант, бо там лежав сніг. Ліван — єдина з близькосхідних країн, яка має гірськолижний курорт. Люди з усіх усюд приїжджають, щоб на лижах покататися, відпочити. Сніг там — цілий рік! Це — Голландські

висоти, одне з так званих спірних місць на кордоні з Ізраїлем. І ви б бачили очі співвітчизників, які гостювали у нас в суботу-неділю. Для них це було таке щастя — скупатися в Середземному морі! Ми ж за п'ятнадцять метрів від моря знаходилися, тому купалися щодня досхочу! Там, де розміщувалася наша позиція, ніяких хижаків не було".

Тобто змії та скорпіони повзали, але до них українці швидко звикли і жодної уваги не звертали. Насолоджуйся собі чарівним морським краєвидом, їж ящиками апельсини-мандарини-банани і ласуй стравами з акул — справжнісінький рай! Правда, замінований...

„Ліванські мільйонери у повсякденному житті одягнені, мов бомжі..."

„Хотілося б ще розповісти дещицю про український менталітет, — посміхається Олесь Валерійович. — Наш батальйон досить велику територію займав. А українці — така нація, що просто не може відпочивати, склавши руки. От і взялися ми цю землю облагороджувати — посадили банани, соняшники, помідори, огірки... Розумієте, всього цього у нас вистачало — продукти ми отримували вчасно та й кухарі свою справу знали. До того ж, не так просто посадити прямо на березі моря банани і примусити їх прийнятися, заплодоносити. Але наші хлопці цього досягли! Я майже тридцять бананових кущів посадив і в мене, по-моєму, був стовідсотковий результат. Зумів!".

Спочатку українцям хотілося красиво засмагнути на сонці, але дехто забув, що Ліван — не Чернігів і навіть не Крим. Отож довелося потім рятуватися від опіків... Ще одна проблема — напівзруйновані дороги, абсолютно непридатні для таких автомобілів, як, скажімо, „Рено" та „Шкода". Тому наші миротворці використовували, в основному, вітчизняну техніку.

А у ліванців найпопулярніша марка автівок — „Мерседес".

Причому, крім нових сучасних машин, траплялися й зовсім старенькі „Мерси", які українців просто шокували: як таке взагалі може їздити?! А ще ліванці абсолютно не визнають правил дорожнього руху. Якось Олесь Волошенюк сів там за кермо, доїхав до Бейрута, столиці Лівану, і навіть знайшов кілька світлофорів: „От наївний! Спалахнуло червоне світло, та жодне авто, крім мого, не зупинилося. Я вперто стояв, а всі їхали і дивилися на мене, як на дивака. Для того, аби отримати перевагу в русі, треба всього лише висунути руку з машини. Все! Тобто, якщо ви побачили висунуту руку, потрібно цьому водієві вступити дорогу. Оце такі правила... Проте серйозних аварій у нас не було, лише невеликі пошкодження. Вітчизняну техніку ми лагодили самі. А якщо в аварію потрапляв оонівський автомобіль, то, зважаючи на те, що місцеве населення ігнорує правила дорожнього руху, сплачувалась компенсація в розмірі до п'яти тисяч доларів — це кошти ООН...".

Військова поліція там була і до неї входили представники всіх миротворчих батальйонів. Але от що цікаво: на пости ставили по дві особи, та ніколи не стояли разом українець із поляком чи, скажімо, з французом. В основному, наші хлопці заступали на пости з фіджійцями, ганійцями та індусами. Чому? Тому що керівництво місії ООН розуміло: українці, поляки та французи — споріднені нації. Отже, їм не варто стояти разом, щоб не було корупції...

У Південному Лівані мешкають, здебільшого, мусульмани. А взагалі, мусульманські та християнські поселення розміщені компактно. Якщо на в'їзді в селище ви бачите пам'ятник Божій матері, то, звісно, там живуть християни. А коли здалеку видно купол мечеті, ви завітали до мусульман.

Розташовані в Лівані і табори палестинських біженців. Але поспілкуватися з ними доволі складно. Всі табори щільно оточені кордоном із ліванських вояків. Власне, біженці запам'яталися тим, що постійно жебракували — на відміну від ліванців, які живуть доволі заможно.

„Якщо в'їжджаєш у столицю Лівану — Бейрут — там мешкає майже

половина населення країни, то бачиш ошатні оселі, гарні автомобілі, — пригадує мій співрозмовник. — Хоч кілька вулиць навмисно лишили не відбудованими, щоб люди пам'ятали, до чого може призвести громадянська війна. В той же час у селах, де займаються лише вирощуванням цитрусових, мешканці живуть значно бідніше. Хоч і там трапляються справжні ліванські мільйонери. Причому одягаються вони так, як наші бомжі... Тобто, коли бачиш селянина, ніколи не можна з упевненістю сказати, хто це — батрак чи багатій. І тільки поспілкувавшись із людиною, дізнаєшся про її статус".

Ортодоксальні євреї в Єрусалимі привіталися гарною українською: „Ви звідки, хлопці?!"

В Лівані українці досхочу спілкувалися зі своїми близькими по телефону. Якість зв'язку — прекрасна, таке враження, що родичі поруч стоять. А ціни — символічні: за один долар можна розмовляти сім хвилин, незалежно від того, куди ви телефонуєте: в Ізраїль, США чи Україну.

Ліван часто згадується в Біблії, там багато визначних пам'яток архітектури. Проте й жінки — вродливі. Недаремно у цій державі проходив всесвітній конкурс краси.

Але українці за бажанням могли проводити вихідні в сусідніх країнах: Ізраїлі, Сирії, Йорданії та Єгипті. За п'ять доларів Олесь Волошенюк відвідав Тель-Авів і Єрусалим, побував у храмі Гробу Господнього та пройшов останньою дорогою Ісуса Христа на Голгофу. Біля Стіни Плачу, за традицією, задумав два бажання, одне вже збулося...

„В Ізраїлі ми, звичайно, ходили в цивільному одязі, — говорить Олесь Валерійович. — А поблизу Стіни Плачу є місце, де збираються ортодоксальні євреї у своєму колоритному одязі. І коли ми підходили ще здалеку, навіть нічого сказати не встигли, один із них несподівано озвався до нас гарною українською мовою: „Ви звідки,

хлопці?". Він — родом із Одеси. Одразу зібрав своїх друзів, і ми дуже довго спілкувалися, нас ніяк не хотіли відпускати, все розпитували про Україну".

Взагалі, більшість будівельних робіт наші миротворці виконували на кордоні з Ізраїлем, буквально за 20-100 метрів від їхньої території. Ліванці, крім своєї арабської мови, також вільно володіють французькою (адже це — колишня колонія Франції) та англійською: „Ну, ми працюємо, бачимо — люди з Ізраїлю, а ми без перекладача. Почали їм щось ламаною англійською пояснювати, а вони посміхаються і відповідають російською: „Мужики, не мучайтесь, давайте говорить по-русскому или по-украинскому...". З'ясувалося, що з дев'яти військовослужбовців на ізраїльському блокпосту п'ятеро були вихідцями з країн колишнього СРСР. В Ізраїлі у будь-якій крамниці російська звучить на рівні з ідишем та івритом. Тобто спілкуватися в цій державі нам було дуже легко!".

Наші офіцери в Лівані отримували в середньому дев'ятсот доларів на місяць. Доплачували ще по п'ятдесят доларів за спекотний клімат. Харчування та все інше було безкоштовним.

У гості до Олеся Волошенюка приїжджала дружина. Увесь час купалася й накупатися не могла в Середземному морі. І якщо Олесь Валерійович привіз додому один фотоальбом з Лівану, то його Ірина — аж чотири. Ставилися до неї там пречудово. Ще б пак — дружина українського миротворця!

Свого часу, коли в Лівані істотно скорочували наш військовий контингент, місцеві жителі вийшли на вулиці і дружно просили українців залишатися якомога довше. Але в 2006 році наш батальйон остаточно залишив цю державу, і тепер на позиціях саперів знаходяться вояки з Китаю. Проте в Лівані про українців пам'ятають, адже наші хлопці врятували не одне людське життя!

7.11.2007

Сергій Дзюба

ПОЛЕ ЧОРНИХ ДРОЗДІВ

Ця земля — Косове і Метохія — колись була автономним краєм у складі Сербії. „Поле чорних дроздів і церковна земля" — так це перекладалося з сербської і, звісно, в часи войовничого атеїзму звучало дратівливо. Тому в 1968 році албанські комуністи залишили лаконічнішу назву — Косове. Трагічна війна на Балканах, яка спалахнула після падіння комуністичного режиму, не оминула і цей край. Тепер одні жителі обожнюють США (чи не кожна албанська красуня мріє вийти заміж за американця), а інші — серби — як правило, взагалі ігнорують, а то й ненавидять „янкі" .

Козирна карта

Вождь югославських комуністів Йосип Броз Тіто прагнув об'єднати Югославію з сусідньою Албанією. Тому залюбки приймав албанських біженців, яких селили на території Косового. До цього тут мешкали, в основному, серби і край вважався православним. Албанці їхали сюди охоче, бо життя в тодішній Югославії було заможнішим.

Одіозний Тіто помер, так і не втіливши свій підступний план. Натомість серби все частіше почали нарікати на нових сусідів. Кількість албанського населення в Косовому стрімко зростала. Адже, якщо сербська родина, зазвичай, мала лише дві дитини, то практично кожна албанська сім'я налічувала по 8-10 доньок і синів.

„Це — наша земля! — наполягали серби. — Саме на ній знаходяться відомі православні святині та історичні пам'ятки, зокрема й Косове поле, на якому відбулася чи не найславетніша битва на Балканах у період боротьби нашого народу з турецькими загарбниками. Чому ж албанці, мусульмани за віросповіданням, поводяться тут, наче хазяї?!".

„А як же інакше? — не менш категорично відповідали опоненти. — Нині 93 відсотки усіх жителів Косового — албанці! Тепер ми тут господарі!”.

Все це на власні очі бачив і чув Максим Праута, котрий служить в одному з управлінь Міністерства оборони України. У Косовому він мешкав півроку.

„Албанське населення дуже пишається, що Югославія припинила своє існування, — говорить миротворець. — Власне, почалося все зі Словенії. Люди у цій республіці вирішили боротися за незалежність від югославської правлячої верхівки. Потім повстали Хорватія та Боснія і Герцеговина. Самі серби вважають, що в усьому винні албанці, хорвати та боснійці. І навпаки ті ж албанці переконані: завинили серби! Бійня на території Косового — це наслідок кривавого розпаду Югославії. Конфлікт триває з початку 90-х років. Жертв дуже багато і серед сербів, і серед албанців. Спочатку югославська армія воювала проти збройних військових формувань. Серби називали їх терористами, албанці ж наголошували, що вони — борці за незалежність — Армія визволення Косового. Там були свої польові командири. Після відомого бомбардування Югославії натовськими військами, регулярна сербська армія змушена була залишити Косове. Відтоді тут уже тривала бійня між поселеннями: серби організували свої збройні загони, албанці — свої”.

На даний час є там така організація — Корпус захисту Косового (правонаступник збройних албанських формувань). Це — такий собі гібрид. Його можна назвати і міністерством із надзвичайних ситуацій, і армією Косового. Адже зараз цей край має всі атрибути держави: зокрема власний парламент та силові структури.

Албанське населення ні на мить не полишає думки про повну незалежність від Сербії. У розпал війни колись благодатний край залишило багато біженців. Тепер міжнародне співтовариство докладає зусилля, щоб повернути людей на батьківську землю.

Проте козирною картою у врегулюванні конфлікту на Балканах володіють США і, відверто кажучи, вони надають перевагу саме біженцям-албанцям.

„Тому серби, які лишилися в Косовому, не приховують свого страху: не приведи, Господи, станеться нове заворушення і, звичайно, їм буде не солодко, — розповідає Максим Праута. — На півночі, заході і півдні ця територія гориста. Тут розвивався туризм. До цього часу збереглися готелі, лижні бази і курорти. Інша справа, що, внаслідок збройних сутичок, це прийшло в занепад. Немає світла — ніхто за світло не платить, бо нікому платити... І ось такий нюанс — на півдні та півночі живуть переважно серби. А північ — єдиний промисловий регіон Косового. До бомбардувань це все працювало, зараз — ледь жевріє. Але все одно регіон дуже перспективний! Розумієте? А там мешкають серби... Центральна й східна частина населена, в основному, албанцями. До початку операції миротворчих сил вони жили дуже бідно. Але кожен біженець отримував від міжнародного співтовариства певний фінансовий стимул на зведення житла та розвиток свого бізнесу. Так ось, якщо говорити про албанців, то увесь їхній бізнес полягає в тому, що вони будують біля центральних доріг готелі та автомайстерні і мийки. Це пов'язано з тим, що край, який пережив війну, по суті, перетворився на країну контрабандистів та злочинців. Населення займається тим, що їздить у Європу на заробітки. Проте вистачає й тих, хто просто краде автомобілі в Німеччині, Австрії та інших країнах і перевозить їх до Косового. Тобто одна частина автівки „імпортує", а інша їх лагодить та миє...".

Серби ж, в основному, працюють на землі. І головна причина протистояння в тому, що саме вони мешкають у найпривабливіших з економічної точки зору регіонах. І виселити їх звідти повністю албанці не можуть. Так, ці жителі бояться, але дійшли вже до тієї межі, що ніхто нікуди не поїде. Залишились патріоти, які, попри все, вірять у відродження Великої Сербії. До речі, вони не раз

скаржилися, що албанці наполегливо пропонують їм досить значні гроші за землю, аби непоступливі господарі все-таки виїхали з Косового. Проте довести чи спростувати подібне досить складно.

Дві дружини „простого" селянина

„Взагалі ж, албанське населення значно краще адаптується до нових умов життя, — переконаний мій співрозмовник. — Один знайомий свого часу працював у Швейцарії — чи то простим швейцаром, чи охоронцем у готелі. Познайомився з досить таки багатою жінкою — швейцаркою. І якось так трапилося, що вони одружилися. Він сам — незаможний хлібороб. І склалася така ситуація, що в нього є вже дві дружини. Одна — ота багата швейцарка, а інша дружина — молода албанка з його села! Ну, і якось вони так собі живуть добре, всім подобається. Пані зі Швейцарії дала йому гроші на зведення розкішного будинку. Вони часто відпочивають разом. Між іншим, він — мусульманин, та жодних проблем з м'ясними стравами не виникає. Знайомий вважає себе сучасною людиною, вільною від якихось ортодоксальних догм. Тому шлюб з християнкою (я його заможну дружину-швейцарку маю на увазі) не викликає в цього чоловіка жодних застережень. І, я думаю, більшість албанців досить спокійно ставляться до таких речей, якщо це їм вигідно...".

А ось серби, котрі залишилися в Косовому, люди, в основному, глибоко віруючі, які суворо дотримуються традицій: „Наприклад, там я побачив, як вони вітають один одного (власне, вони з нами теж так віталися, бо ми — православні, називали нас „братушками" та „другарами"): кожен серб відстовбурчує три пальці. Я спочатку не збагнув, що то за символ свободи плюс великий палець. Виявилось, це — Трійця. Як православні люди, вони, вітаючись, використовують символ Трійці: Бог-отець, Бог-син і Бог-дух святий. Вони переконані у власній правоті. Коли спілкуєшся з ними, запевняють: „Ми боронитимемо свої села до останнього співвітчизника!". На перший

погляд, немає ні зброї, ні якихось претензій до них — начебто нормально люди живуть. Проте всі розуміють, що зброя є, надійно схована, і, в разі потреби, цілком готова до бою. І якщо станеться якесь заворушення, вони вийдуть усім селом. Від кожного села буде власний військовий загін!".

Українські миротворці з'явилися в Косовому в 1999 році в складі спільного батальйону, де служать також поляки й литовці. Підрозділ належить до міжнародного контингенту „KFOR", основу якого склали війська НАТО. Це — близько 15 тисяч вояків із 36 країн. На заході краю ситуацію контролюють здебільшого італійці, на півдні — німці, на сході — як правило, американці (їм допомагають греки), а на півночі працюють так звані змішані групи, зокрема й наш батальйон.

Місцеві жителі-мусульмани неабияк поважають вояків США, які забезпечують їх роботою та надають фінансову допомогу. А ось серби навпаки до „янкі" ставляться, м'яко кажучи, непривітно. Вони не можуть пробачити Америці бомбардування їхньої Батьківщини.

Зате українців тут люблять— ми православні. До того ж, свого часу багато сербів працювали в Україні та Росії. Максим Праута спілкувався якось із місцевим жителем, котрий запевняв, що будував у Сочі дачу для президента Білорусі Олександра Лукашенка.

Натомість албанці до наших вояків ставляться з осторогою: нічого не вдієш — якщо люблять одні, як правило, недолюблюють інші. Та наші миротворці, звісно, не ділять мешканців Косового на своїх та чужих — допомагають усім!

Албанські красуні для вояків США

А ось любощі з місцевими жінками не бажані. Якось одного росіянина, через його амурні справи, навіть довелося тривалий час переховувати від наполегливих родичів коханої дівчини. Хоч жартома гостинні серби нерідко пропонували нашим воякам побратися з їхніми доньками: „Дуже багато випадків одруження

американців. Меркантильна мета: албанки досить таки зухвало йдуть на контакт із вояками США, сподіваючись, що їх потім візьмуть заміж і заберуть до Америки. Навіть я чув про один такий випадок із сербською дівчиною, яка працювала перекладачем. У неї був роман з американським офіцером...".

Годували українських миротворців начебто чудово. Приїхавши до Косового, вони не приховували радості. Адже щодня, в будь-яку пору року, могли споживати різноманітні фрукти, зокрема й екзотичні. Навіть рідним хвалилися: за вікнами — зима, віхола, а ми динями ласуємо! Проте м'ясні та хлібобулочні вироби швидко набридли. „Вони якісь ненатуральні, американські, — пояснює Максим Праута. — Хлопці почали гладшати — просто на очах набирали зайву вагу! Тому, аби не розповніти до непристойних розмірів і масу перетворити на м'язи, доводилося активно тягати залізо в спортзалі. Взагалі, ми мешкали у двох таборах: в американському і нашому, українському, розташованому в гірській місцевості. І, щоб врятувати наші бідолашні шлунки, в українському таборі кухарі готували вечері з рідних страв. Інакше навіть не знаю, як би ми витримали без звичних борщів, супів та салатів! Бо американці чомусь вважають салатом, наприклад, варені макарони з малесенькими частинками червоного перцю. А як вам такий салат: просто „порубана" варена картопля, приправлена якимсь сумнівним соусом?! Ні тобі олійки, ні цибульки, ні іншої зелені... Ви не уявляєте, як можна сумувати за, здавалося б, звичайним салатом! Отож рятувалися, як могли...".

А одного разу стався трагічний випадок. Українці поверталися з нічного патрулювання в горах. „Я був на тому місці, — розповідає Максим. — Не можна сказати, що воно таке вже небезпечне. Ну, видимість була не дуже хороша... Це — просто жахливий збіг обставин, доля! Бойова машина в'їхала в скелю і перевернулася. Загинуло двоє вояків: один одразу, на місці, а інший — у лікарні. Хоч багато сил було віддано, щоб зберегти йому життя! Коли сталося

це лихо, миротворці з усіх військових контингентів надавали нам допомогу. Тут же прилетів американський гелікоптер, транспортували хлопця до шпиталю, далі в Македонію — до великої лікарні, робили все, що могли... Ну, не пощастило. Але, коли я разом з усіма переживав ту біду, переконався: всі ми — люди і, незалежно від того, в яких ти військах служиш, в якій країні, за будь-яких обставин треба залишатися людиною. В тій ситуації всі поводилися гідно".

Хто такі левики?

Звісно, Максим пам'ятає і курйозні історії. Якось приїхали в Косове українські журналісти, серед них і фотокореспондент: „І щось там не узгодило наше військове відомство з виданням, яке він представляв. Було у нас три літаки — два пасажирських і вантажний, якими всіх отих „акул пера" мали відправити додому. Попередня усна домовленість начебто була, що фотокореспондент прилетить у Косове пасажирським літаком, два дні тут попрацює і потім у вантажному літаку повернеться в Україну. Але так сталося, що було дуже багато бажаючих сісти саме в той вантажний літак і фотокореспонденту не знайшлося місця, його взагалі не виявилося в списках пасажирів! Звичайно, він розхвилювався, почав дзвонити на Батьківщину — в своє видання. І начебто в останню мить все владналося. В усякому разі, його підбадьорили: „Старий, не нервуйся, все тіп-топ, вранці — літак, ти повертаєшся останнім крайнім бортом в Україну!". Він на радощах ні світ ні зоря прибігає до мене й ошелешує новиною: „Ура, я відлітаю — зателефонував в Україну і вони звідти проблему вирішили! Що будемо робити?".

Український табір, як уже говорилося, знаходився в горах. До аеродрому — приблизно вісімдесят кілометрів. Вільного автомобіля, щоб відвезти журналіста, не було. Та Максим і права такого не мав — кататися з фотокореспондентом територією Косового без належно оформлених документів. Проте треба було щось негайно

робити, аби журналіст все-таки встиг на літак. Довелося порушити службові інструкції: „Вирішили ми з ним спіймати, так би мовити, таксі. Самі розумієте, які таксі в горах?! Але вийшли на дорогу і все ж зупинили якусь машину. Запитали, чи можна нам доїхати до аеропорту? Водій відповів: „Звичайно, ні! Я туди нізащо не поїду! Це ж треба мандрувати територією, де мешкають албанці, а я — серб. Що завгодно може трапитися... Не хочу так ризикувати!". До речі, водії-серби там мають по два номери: один — косівський, а інший — югославський. Вони їх міняють, залежно від ситуації. У себе вдома їздять з югославськими номерами (це така ностальгія за колишньою єдиною країною), а, вирушаючи за межі сербських територій, одразу чіпляють косівські номери. Ну, ми почали цього водія просити, пояснили своє становище. І, знаєте, він виявився чуйною людиною — звів з іншим водієм-відчайдухом, який погодився підвезти нас до аеродрому. Їхали ми в „Опелі" вчотирьох: водій, поруч — молодий чолов'яга богатирської статури (серб назвав його своїм помічником — очевидно, це був охоронець), журналіст і я. Звісно, везли нас не безкоштовно, а за гроші фотокореспондента і, як я вже казав, без будь-якого дозволу".

Проте Максим не переймався, адже він виручав із халепи співвітчизника, до того ж, представника „четвертої влади": „І ось з'являємося ми в аеропорту. Все, думаю, проблему вирішено, слава Богу! Оформили йому візу, проштампували. В'їжджаємо на військовий майданчик і... починаються дуже нервові „розбірки". Довго не могли порозумітися з моїм комбатом, який ніяк не хотів повірити, що журналіст дійсно повинен сидіти в цьому літаку... Виявляється, комбат такої вказівки не мав! А фотокореспондент навпаки був переконаний, що він летить, просто про це ще ніхто не знає... Як ми сварилися! Та все-таки посадили його на літак і він благополучно відлетів".

А ось ще одна весела історія від Максима Праути: „Був такий випадок. На блокпост, де несли службу наші вояки в нічний час,

призначили старшим молодого, але дуже амбітного офіцера, якого недолюблювали солдати. От хлопці й вирішили над ним пожартувати. Приїжджає він на пост, роздивляється навкруги: „Ну, що у вас цікавого?". Починає скрізь нишпорити, з глибокодумним виглядом „досліджувати" територію. І тут один сержант каже йому: „Ви, товаришу старший лейтенанте, тут не ходіть, бо, по-перше, он за тією горою сидить снайпер, який, не приведи Господи, може поцілити, а, по-друге, тут дуже багато левиків...". Той вмить насторожився: „Що за левики?!". Про снайпера якось забулося, а ось левики його зацікавили. Ну, сержант і пояснює: „Левики — це ніби такі ведмедики з їжачками, тільки на довгих ніжках...". Ви знаєте, старший лейтенант настільки перейнявся цією проблемою, що навіть не виходив із приміщення, в якому сидів-чергував. Дуже він перелякався! Потім, звичайно, йому сказали, що то був жарт і ніяких левиків не існує... Клянуся, це — реальна історія: офіцер вперше потрапив у нічне чергування на цей блок-пост і просто не знав, що там може бути в горах. А оскільки ведмедів він все-таки колись бачив, то, почувши про загадкових левиків, неабияк нажахався...".

Нині Максим живе і працює в Києві, а в Косовому служать інші миротворці. Ситуація там і зараз напружена. Між іншим, краю вже фактично повернули його історичну назву: Косове і Метохія. Ось тільки на „полі чорних дроздів" та „церковній землі" і досі ніяк не порозуміються між собою два багатостраждальних народи, у кожного з яких — власна історія і своя правда. Війни тут, звісно, ніхто вже не хоче: крові пролито ріки, економіка — на межі краху. Але й поступатися принципами ні албанці, ні серби не бажають. Косове, як і раніше, залишається ще однією пекучою раною на Балканах, яка не скоро загоїться.

2.12.2007

„ЗАЛІЗНИЙ КУЛАК”

„Залізний кулак” — так з англійської перекладається назва однієї з найбільших американських військових баз у Європі — „Бондстіл”. Розташована вона у Косовому — дивовижному, неповторно красивому гірському краї, який вважають своїм два народи. Серби та албанці досі — непримиримі вороги. Кожен із них готовий будь-якої миті зі зброєю в руках боронити від загарбників рідну землю. Кров людська — не водиця, проте на війні так мало важить людське життя! Вони й далі, не вагаючись, вбивали б одне одного. І лише завдяки миротворцям цей край не перетворився на пекло. Правда, мир на Балканах зберігається дорогою ціною. З мальовничої, але кривавої країни повернувся чернігівець Андрій Ліцман.

„У Митровіці в українців жбурляли гранати. Але виручили французькі снайпери!”

Андрій усвідомлював — їде на війну. Напередодні його ротації у Косовому знову пролилася кров — один українець загинув, інші отримали поранення. Що ж тоді сталося у Митровіці? „Перед самою відправкою наших миротворців до Косового 2 квітня 2008 року, там була вкрай напружена ситуація, — пригадує мій співрозмовник. — Тривали масові виступи сербів у Митровіці. Це — велике місто, поділене зараз навпіл: в одній частині мешкають серби, в іншій — албанці. І сербське населення поводиться там агресивно. Вони категорично не погоджуються з тим, що Косове тепер — окрема країна. Так, на референдумі більшість жителів визнали незалежність. Втім, голосували лише албанці. Серби, які становлять сім відсотків населення, участі в референдумі принципово не брали. Але, попри бойкот, рішення було ухвалене. Звісно, це викликало бурхливі протести сербської громади”.

У Митровіці розлючений натовп захопив приміщення суду. Всіх албанських працівників звідти силоміць витурили. Натомість їхні місця зайняли інші представники Феміди — серби за національністю. Звичайно, албанці з цим не погодилися і звернулись за підтримкою до вояків НАТО та місії ООН. Тож українському міліцейському підрозділу доручили звільнити приміщення суду від непроханих гостей. Взагалі, правоохоронці в Косовому можуть брати участь у розгоні демонстрації із застосуванням фізичної сили. Зброя у них є. Однак раніше місцеве населення відчайдушного спротиву нашим міліціонерам не чинило. Тому правоохоронці вирушили до суду неозброєними, прихопивши лише спецзасоби. Серби про це знали, вони відслідковували кожен крок міліціонерів. Біля приміщення саме проходив мітинг, і його учасники були налаштовані войовниче. В українців почали жбурляти пляшки із запалювальною сумішшю. А оскільки правоохоронці просувалися вперед, захищаючись щитами, в них полетіли гранати „РГД-5". Багатьох наших співвітчизників було поранено, одного міліціонера врятувати не вдалося...

„На щастя, поряд знаходилися французькі снайпери, які одразу почали стріляти по сербам. Завдяки цьому наші правоохоронці уникли великих жертв, — говорить Андрій Ліцман. — В усякому разі, саме так вважають українські вояки у Косовому, з якими ми спілкувалися. До того ж, нашим хлопцям відверто поталанило, бо вибухнуло лише кілька гранат. Якби спрацювали всі, наслідки трагедії були б значно більшими... Власне, французи теж не застосовували вогнепальну зброю — стріляли гумовими кулями. Думаю, керівництво ООН і НАТО просто не очікувало такого розвитку подій. Вони виявилися до цього не готовими, хоч мали передбачити і подібний спротив! На жаль, на війні не завжди можна обійтися гумовими кийками та сльозоточивим газом...".

Будівлю суду від радикально налаштованих сербів незабаром все-таки звільнили. Досить було продемонструвати сучасну військову техніку та зброю. Запал мітингувальників одразу вщух і вони залишили приміщення.

„Залізний кулак”

Там був один міліціонер на ім’я Мар’ян. Він — родом із Західної України, миротворець, працював у аеропорту. Розповідав, що, за два тижні до нашого прильоту, албанці облаштували пункти пропуску через кордон — на в’їзді до Косового спорудили свої митниці, прикордонні застави. Сербів це буквально розлютило — почалися масові акції протесту. Тож до охорони албанських пунктів пропуску залучили і вояків НАТО та правоохоронців з місії ООН. І ось Мар’ян розказує: приїхав одного дня до своїх колег, котрі несли службу на КПП. Бачить — йде демонстрація. Ну, кого цим здивуєш? Таке в Косовому щодня відбувається! Зайшов до будівлі, поспілкувався із земляками. Демонстранти між тим наблизилися — осіб триста, в основному, чоловіки. І раптом почали все громити навколо — приміщення, автомобілі, які там стояли, — албанські, натовські, оонівські... Вони не добирали — руйнували перше-ліпше, що потрапляло на очі. Наші ледве встигли вискочити з будівлі, Мар’ян навіть речі свої там залишив. Автівку його розбили, перевернули. Просто дивом вдалося звідки втекти! Потім стало відомо: після проголошення незалежності Косового, серби спалили чотири таких контрольно-пропускних пункти.

„Отож наші вояки перебували в досить складному становищі, — пригадує Андрій Ліцман. — І не даремно керівництво українського контингенту постійно знаходилося в нашому миротворчому таборі. Будь-якої миті могло статися що завгодно, адже табір розташовувався на сербській території. Відступати там нікуди — навколо гори, тож, в разі нападу, боронитися було б дуже важко. Ми несли службу в муніципальному районі Штрпсе. Він — спокійніший за Митровіцу. Та й нам вдалося налагодити досить добрі стосунки з місцевими мешканцями, мером Штрпсе, а також з іншими поважними людьми. Там у кожному селі є свій голова. Це — не очільник сільради в нашому розумінні, а командир, якого всі слухаються. Його накази обов’язкові для кожного жителя села. У населеному пункті, де розміщувався наш табір, головою був колишній командир батальйону югославської

армії. Ми з ним чудово порозумілися! Він так нам довіряв, що обіцяв попередити, якщо раптом ситуація загостриться, і його односельці надумають виступити зі зброєю. Запевняв: „Ви неодмінно знатимете, коли патрулювати небезпечно". І, думаю, він би дійсно нам повідомив, якби отримав такий наказ".

Взагалі, до українського народу сербське населення ставиться приязно. Втім, дружба — дружбою, а війна — війною. У Косовому наші вояки перебувають у складі військ НАТО. А до Північноатлантичного альянсу серби особливої любові, зрозуміло, не відчувають. Ще б пак! Якби не НАТО, вони б і далі господарювали на цій землі. Ніколи не забудуть тут і бомбардування Югославії американськими літаками. Врешті-решт саме за потужної підтримки США албанці й вибороли незалежність Косового. Тому до американських солдатів серби ставляться, як до окупантів. А оскільки деякі брати-слов'яни — скажімо, ми, українці, — де-факто стали союзниками ненависного їм НАТО, в таких миротворців, за певних обставин, можна й гранатою пожбурити. Що й трапилося в Митровіці...

„От Польща визнала незалежність Косового, і це суттєво вплинуло на ставлення сербів до поляків у нашій зоні відповідальності, — говорить Андрій. — Про „зраду" тут дізналися миттєво. І почалось... У нашому контингенті саме відбувалася зміна ротації. Звісно, новачкам бракувало досвіду. Тож ми домовилися з польськими вояками, що вони 3-4 дні почергують на українських блокпостах, доки наше поповнення належно ознайомиться з усіма особливостями служби. Де там! Тільки-но поляки заступили на ці блокпости, як на них накинулися серби, гнівно вигукуючи: „Забирайтеся геть!". Польських миротворців мало не силоміць з автівок витягли... Добре, що у наших державних мужів вистачило розуму не квапитися з визнанням самопроголошеної країни, і це, відверто кажучи, значно полегшило нашу службу. Навіть складно уявити ті жахливі умови, в які неодмінно потрапили б миротворці, якби Україна вчинила за прикладом Польщі (а дехто з наших народних обранців наполегливо пропонував це зробити) — настільки сербське

населення зненавиділо „зрадників”! Хибне рішення цілком могло б призвести до застосування зброї. Уявіть, щоб почалося, якби українці й серби заходилися стріляти один в одного! Скількох жертв вдалося уникнути завдяки тому, що в головах українських можновладців тоді переміг здоровий глузд! Отак би завжди...”.

„Часто просив допомогу у Всевишнього...”

У Косовому Андрій Ліцман був військовим поліцейським — забезпечував належний порядок у таборі. Виявляв зброю у місцевого населення. Інколи миротворці вилучали у сербів цілі арсенали боєприпасів, зокрема міни та снаряди. Пильнували українці і за безпекою на дорогах, де банальне перевищення швидкості могло стати фатальним: „Дороги в Косовому — дуже вузькі, навіть на рівнинній місцевості. Коли назустріч рухається вантажний автомобіль, щоб уникнути зіткнення, доводиться виїжджати мало не на обочину. Тому часто виникають ДТП. Посвідчення водія мають майже всі албанці та серби, проте невідомо, яким чином вони його отримали. Можливо, комусь допомогли родинні зв’язки, інший просто купив документ. Бо більшість із них — водії кепські. З Україною навіть не порівняти! Додає проблем на дорогах і асфальтове покриття. Технологія його виготовлення там дещо інша, щоб місцевий асфальт був стійкішим до спеки, не розпливався. Отож і використовують більше скла та твердих матеріалів. Але, коли траса намокає, вона перетворюється на суцільне скло. Тоді — дуже слизько, машину часто заносить. До всього, половина автошляхів у Косовому пролягають в гірській місцевості. Дороги там ще вужчі! З одного боку — глибока прірва, з іншого — висока скеля. А ще багато крутих поворотів... Тому й такі обмеження швидкості — не більше сорока кілометрів за годину. Наші водії-новачки спочатку цих правил дотримуються, та згодом відчуття небезпеки притупляється, і декого тягне на „подвиги”. На жаль, у Косовому вже були випадки загибелі українських миротворців саме через те, що водії перевищували швидкість, а потім не могли

впоратися з керуванням автівкою. Тому ми постійно стежили за цим і карали відчайдухів".

Українці перебували далеко від дому, тож психологічні навантаження інколи призводили до конфліктів між вояками. Траплялося це, зазвичай, через якусь дрібничку, на побутовому ґрунті. Втім, свої ж поліцейські швидко наводили порядок, і серйозних наслідків подібні сутички та спалахи агресії не мали. Загалом стосунки між миротворцями були приязні. До речі, на посади військових поліцейських призначали лише вояків з вищою юридичною освітою, здатних миттєво приймати кваліфіковані рішення: „Дякувати Богу, злочинів, зокрема корупційних діянь, за час перебування нашого контингенту в Косовому, не було. Підбір особового складу проводився на належному рівні. Люди сумлінно виконували свою роботу".

Андрій відверто розповідає, що в Косовому часто звертався за допомогою до Всевишнього. Молилися й інші українські миротворці, адже будь-якої миті міг спалахнути новий кривавий конфлікт між сербами та албанцями. Це — все одно, що сидіти на бочці з порохом!

В українському контингенті був свій капелан — військовий священик: „Він — греко-католик, а більшість наших хлопців — православні. Втім, жодних релігійних суперечностей не виникало. Отець Михайло — настільки комунікабельна, життєрадісна, чуйна людина! Він міг легко порозумітися будь з ким. Одне слово — справжній священик! Одного разу командир нашого підрозділу, щоб зробити приємне капелану, запропонував йому політати на американському гелікоптері. Той погодився. Потім ми довго жартували: „То як, отче, були ближче до Бога?". Він також щось відповідав жартома, але було видно — політ на військовому гвинтокрилі батюшці надзвичайно сподобався".

На території табору є капличка, в якій отець Михайло проводив службу. Дехто з українців на великі свята ходив до сербської православної церкви, яка знаходиться в горах. Якось один з наших вояків попросив у місцевого священика, щоб той продав йому

хрестик. І почув у відповідь: „Ми нічого не продаємо — піди й візьми собі в чаші”. Там справді були хрестики, майстерно виготовлені зі спеціальної породи дерева. Коли миротворець взяв один, священик доброзичливо промовив: „Бери ще й для своїх друзів — скільки потрібно”.

Коли наших бійців відправляли до Косового, в Києві їх проводжав священик. І в Білій Церкві батюшка благословив вояків у путь. А вдома дружина подарувала Андрієві іконку, а ще — ладанку, яку він приколов до форми з внутрішнього боку. Тож, де б не був, іконка й ладанка завжди знаходилися поруч. Немало українців приходили до каплички, у багатьох були іконки. Та й миротворці з попередньої ротації часто молилися.

В американському таборі „Бондстіл” існували суворі правила. Там не можна було ходити без зброї, а, крім цього, треба було постійно носити з собою спеціальний документ — ID-карту. Якось український миротворець пішов пізно увечері в Інтернет-клуб (такі заклади там працюють цілодобово), знехтувавши правилами. І одразу ж був затриманий американською поліцією. Вояка всю ніч протримали у тамтешньому відділку, а на світанку його визволив Андрій Ліцман. Відтоді наші військовослужбовці на заборони зважали.

Найскладніше було дотримуватися „сухого закону”. Адже в інших військових контингентах (у французів, турків чи іспанців) анітрохи не переймалися тим, що увечері, після служби, миротворець відпочиває з пляшкою пива. Проте на американській військовій базі заборонялися будь-які алкогольні напої. Такі от у них дивні порядки: не можна було ходити без зброї, зустрічатися з жінкою і вживати спиртне!

Одного разу в українському таборі наші вояки святкували день народження свого колеги: „А як в Україні день народження відзначають? Від усієї душі! Так і цей офіцер щедро накрив хороший стіл, поставив вдосталь місцевого міцного напою — ракії. Сіли з друзями, як слід почаркували... І тут іменинника терміново викликав

командир контингенту, який знаходився в таборі „Бондстіл”. Не піти було не можна. Але як виконати наказ? Там же на КПП — американці, повз яких муха не проскочить! Потрібно було обов’язково вийти з машини, показати свою зброю. Причому вартові ретельно перевіряли кожен автомобіль, щоб у ньому не було мін та інших вибухових речовин; стежили, аби зброя у вояків була розряджена. А наш іменинник так насвяткувався, що нормально вийти з автівки вже не міг, тим більше зі зброєю в руках. Це спричинило б неабиякий скандал з відповідними наслідками як для самого вояка, так і всього нашого контингенту. Що робити? Викрутились! Недаремно ж кажуть, українці — народ кмітливий. Миротворця поклали на ноші у медичний автомобіль „Хаммер” і спокійно під’їхали до брами. Крім водія, „хворого” супроводжували лікар та поліцейський, тобто я. Ми вийшли з автівки, а іменинника залишили лежати на ношах. Пояснили, що він занедужав. Американці посвітили ліхтариками, обдивилися довкола і кивнули: „Все гаразд”. Так нам вдалося благополучно провезти свого занадто веселого товариша повз територію „сухого закону”.

„Американки поскаржилися начальству, що їх збуджують українські вояки!”

Якось командир українсько-польсько-литовського батальйону вишикував бійців і повідомив, що мав дуже неприємну бесіду з американським генералом. Адже у вільний час миротворці нерідко ходили біля свого помешкання оголеними до пояса, а у волейбол взагалі в одних шортах грали. „Треба бути завжди вдягненими, — суворо повчав генерал. — Сушити білизну на вулиці також заборонено...”. „Виявляється, він отримав скаргу від американських жінок-військовослужбовців, — пояснює Андрій. — Ці панянки заявили, що не можуть вільно пересуватися територією нашого табору, бо бачать напівоголених чоловіків і занадто збуджуються. Щось тоді таке з ними відбувається... Внаслідок цього вони не

можуть добре нести свою службу. Тому написали скаргу, і генерал одразу на неї відреагував своїм наказом. Взагалі, в американців немає такої „традиції”, як в українському чи польському війську, — оголошувати догану. Вони за все карають доларом. Ти щось порушив? Плати штраф! Перевищив швидкість на дорозі — віддай двісті доларів, вийшов надвір напівоголеним, навіть у футболці без рукавів, — неодмінно втратиш ще сто „баксів”. А щоб на службі сказати комплімент американці, то це — зовсім страшне порушення. Звісно, чим більша провина, тим вищі штрафи. Такий ось гендерний підхід... Дехто з наших не стримувався і штрафи платив”.

А ось лейтенант французької армії — чарівна журналістка — від українських миротворців у захваті. Вона супроводжувала командувача військ НАТО на території Косового. Власне, була його водієм. Обійшла увесь табір, охоче спілкувалася й фотографувалась із вояками. Українських мужчин француженка вважає мужніми та вельми привабливими. Правда, побутові умови наших військовослужбовців у Косовому, відверто кажучи, значно поступаються апартаментам французьких миротворців.

Можливо, тому серед українських чоловіків була лише одна жінка — Ольга Петрівна: „Вона — прапорщик. Двічі на день привозила їжу з американського табору „Бондстіл” в український. Харчі отримувала в американській їдальні, де, в основному, працюють албанці. А вони — мусульмани, тож відповідно ставляться до жінок... Постійно відбувались якісь ексцеси: то їй не докладали продукти, то вона одержувала їх невчасно, а нерідко взагалі не могла з цими „джентльменами” порозумітися. Тому за три тижні її довелося замінити на вояка, котрий служив уже четверту ротацію і самого чорта не боявся. Він цілком виправдав довіру — одразу примусив кухарів-албанців себе поважати. Під’їжджає, а там перед їдальнею — шлагбаум, не пропускають нашу автівку. До входу в приміщення — далеченько, а нести продукти в руках, навіть для дужого чоловіка, — тяжко. Їжу, до речі, давали у спеціальних американських

посудинах. Все було чудово упаковано, добре зберігалось — кожна страва окремо. Але невже щоразу перти оте добро на своєму горбу, наче якийсь верблюд?! І наш співвітчизник влаштував „розбірки": „Або, — каже, — підніміть шлагбаум, щоб я міг на машині прямо до їдальні під'їхати, або самі тягніть мені їжу в автівку!". Розмова відбувалася на підвищених тонах, а коли він потряс своєю зброєю, албанці мерщій схопили посудини з харчами і понесли їх до автомобіля. Після цього шлагбаум перед українською машиною жодного разу не опускали".

Американські вояки вважають себе неабиякими спортсменами. У їхньому таборі „Бондстіл" є дуже добре обладнаний великий спортзал, де часто проводяться усілякі змагання. Позмагатися там, за бажанням, може будь-хто з миротворців. Тож українці швидко довели, що ні в чому не поступаються своїм колегам, а нерідко й перевершують їх і силою, і спритністю. Андрій Ліцман, наприклад, здобув дві медалі. Спочатку разом із напарником — військовим журналістом — вийшов у фінал турніру з настільного тенісу, обігравши, зокрема, спортсменів зі США та Італії. А потім спокійнісінько громив янкі на змаганнях з їхньої улюбленої „американки" — так називається варіант більярду, популярний на військовій базі „Бондстіл". Американські атлети дуже болісно переживали власну поразку, але впоратися з наполегливим українцем не змогли.

Проте трапився й курйозний випадок. Немало наших миротворців зголосилися взяти участь у забігу на марафонську дистанцію. Однак молодий, недосвідчений офіцер, замість старту, привіз їх на фініш. Тому всім зарахували технічну поразку.

Втім, довго українці не засмучувались, адже з почуттям гумору у наших хлопців — все гаразд! Якось, аби розважитися, вони почепили на дику яблуню, що росла біля КПП, великі соковиті груші: „Там були фрукти з Греції, Туреччини, інших держав. Нам їх з американської їдальні привозили. Розвішали вони ті груші, мов іграшки на новорічній ялинці, і спостерігають. Незабаром зупинилась автівка,

вийшли місцеві мешканці і завмерли, мов вкопані, перед небаченим дивом: це ж треба — у травні на яблуні-дичці добірні груші рясно ростуть! А потім як зарегочуть — дійшло нарешті... Згодом ще багато машин зупинялися, деякі жителі навіть зривали ті груші, давали куштувати своїм дітям. Всім було дуже весело!”.

Якось сербська громада Штрпсе попросила українських миротворців організувати для їхніх дітей екскурсією територією Косового. Адже тепер вільно пересуватися рідним краєм вони не можуть — більшу частину країни контролюють албанці. В супроводі наших військових протягом одного дня дітлахи проїхали понад п’ятсот кілометрів. Дуже стомилися, але були щасливими — вони нарешті побачили давні монастирі. Юні серби уважно запам’ятовували буквально кожну дрібницю і гордо, по-дорослому промовляли біля своїх святинь: „Це — наша земля!”.

Ось тільки древні обителі і вдень, і вночі охороняють озброєні вояки НАТО. Адже досить залишити їх без нагляду бодай на кілька годин, і прекрасні церкви перетворяться на попіл, а монастирські мури — на руїну. Те, що для одних — святиня, для інших — прокляті атрибути чужої віри. Вони не можуть поділити одну державу і одного Бога. Причому і ті, й інші переконані, що першими розпочали війну їхні супротивники. У кожного з них начебто є право на помсту за смерть близьких. В Косовому вже підростають діти, які взагалі не знають, що таке мир.

Можна довго дискутувати — чи варто посилати українських вояків у „гарячі точки”. Але, безперечно, своєю присутністю на Балканах, ціною власної крові, наші миротворці вже врятували від загибелі тисячі людей.

9.12.2008

Сергій Дзюба

НЕВІДОМИЙ ІРАК

Він був на війні, але тепер згадує про це тільки хороше. І скучає за Іраком. Там у нього залишилися друзі і серед них — маленька Бітуль, якій він розповідав східні казки. Ця історія — про зворушливу дружбу українського офіцера та п'ятирічної арабської дівчинки. Про країну, яку насправді ми не знаємо.

Як Бітуль співала „Несе Галя воду"

Приятель Андрія Антонюка вирішив служити в Іраку. На той час там уже загинули українські вояки. І ця арабська країна, охоплена полум'ям війни, асоціювалася з пеклом. Але друг був непохитним, йому хотілося випробувати себе, як професіонала. Побачити іншу, таку екзотичну для українців державу. І це пристрасне бажання товариша вплинуло й на майора Антонюка. До того ж, у 2004-му Андрій побував на навчаннях у Німеччині і бачив, як поряд, на американській базі, зустрічали вояків, котрі поверталися з Іраку.

Порадившись із дружиною, Антонюк поїхав до Львова — на курси арабської мови. І відчув себе першокласником. „Арабський алфавіт складається з 28 літер і всі вони — приголосні, жодної голосної букви там немає! — розповідає Андрій. — Важко було запам'ятовувати слова, але використовували асоціативний метод. Наприклад, ще з радянських фільмів про Схід, я знав слово „медресе" — навчальний заклад. З арабської це перекладається, як школа. „Бір" — це „криниця", а „біра" — „пиво". Також легко вивчив слово „любов" — „хуб"... А ось „площа" арабською звучить так само, як і нашою мовою — „майдан". Чотири місяці ми лупали цю скелю науки. Група складалася з восьми осіб. Після екзамену нас викликали на бесіду і відверто поцікавились, чи бажаємо ми служити в Іраку. Погодилося четверо. Хтось злякався, хтось просто не захотів, мотивуючи тим, що батьки не дозволять. Хоч дозвіл батьків офіцеру, звісно, не потрібний...".

Потім були безсонні, виснажливі ночі на полігоні у Львівській

області, де майбутніх миротворців готували до їхньої місії. Звичайно, вчили не лише влучно стріляти, а й налаштовували психологічно. Перше враження після приземлення літака в Іраку — сухе, солоне повітря та яскраве біле сонце. Одразу пригадалася знаменита кінострічка „Біле сонце пустелі". Замість трави — верблюжа колючка. А ще — фінікові пальми.

У біблейські часи люди, аби наблизитися до Бога, вирішили збудувати у Вавилоні високу вежу. Господь наказав їх за гординю і наділив різними мовами. Люди не змогли порозумітися і втілити задумане... Коли в Іраку спалахнула війна, штаб багатонаціональних сил спочатку розмістився саме в арабському місті Вавилоні. І люди різних національностей були змушені шукати спільну мову.

Українські вояки швидко заприязнилися з місцевими дітлахами. Адже за першої нагоди пригощали малечу продуктами, соками, молоком та ласощами. Прості люди в Іраку живуть бідно, тож діти були в захваті від кожної зустрічі з чуйними українцями. Також наші медики безкоштовно лікували місцевих мешканців. Тому щодня до брами (так українці назвали в'їзд на територію військової бази) за допомогою приходило немало стражденних людей. До речі, і саму базу наші вояки ностальгічно назвали „Золотими воротами".

Одного разу сюди завітала жінка з маленькою дівчинкою. Тітонька отримала опіки під час вибуху бомби, і українські медики погодилися зробити їй операцію з пересадки шкіри. Щоб не бути самотньою, вона взяла з собою п'ятирічну племінницю. Маленька Бітуль одразу ж познайомилася з дядею Андрієм. А у того вдома, в Україні, залишилася донечка — Діана, за якою майор Антонюк дуже скучав. Мила, весела Бітуль була її ровесницею. Так розпочалася неймовірна, зворушлива дружба між українським офіцером та арабською дівчинкою.

„Її тато працював на бензоколонці, а мама була домогосподаркою. Бітуль з тітонькою приїжджала до нас майже щодня, — пригадує Андрій. — Ми постійно бачилися протягом місяця. Коли я вперше заговорив з

дівчинкою, вона спочатку не збагнула моєї суто літературної арабської мови, адже в Іраку здебільшого спілкуються на діалекті. Проте ми познайомилися і потоваришували. Коли я у Львові опановував арабську, то, щоб поповнити свій словниковий запас, вивчав напам'ять східні казки. Наприклад, я дуже добре знав текст про Алі-бабу та сорок розбійників. Ось і розповів Бітуль ці дивовижні історії. Між іншим, в Іраку ні діти, ні дорослі практично не знають власних арабських казок. За винятком хіба що їхніх перекладачів, які колись навчалися в Радянському Союзі, — в основному, це — колишні офіцери армії Саддама Хусейна...".

Незабаром Андрій вже не уявляв свого життя в Іраку без маленької арабської дівчинки: „Ми так заприязнилися! Мовного бар'єру між нами практично не існувало. Вона ставилася до мене з великою довірою та симпатією. Ми щоразу з нетерпінням очікували нової зустрічі і по дві-три години спілкувалися. Бітуль дуже багато розпитувала про Україну: що це за держава, де знаходиться. Я пояснюю, а вона: „А що таке сніг?". У цій частині Іраку дітлахи ніколи снігу не бачили! Потім я подумав: якщо розповідаю їй казки арабською, чому б не спробувати бодай трішки навчити мою приятельку української мови? Почав співати Бітуль українські пісні. Як їй це сподобалося! Я співаю, а дівчинка підспівує. Особливо вона була в захваті від нашої народної пісні „Несе Галя воду". А оскільки Бітуль — дівчинка тямуща, то ми з нею куплет за куплетом всю пісню й вивчили. Уявляєте, сидить п'ятилітнє арабське дівча і натхненно виспівує „Несе Галя воду"?! Звісно, не досконало, з акцентом, але, думаю, вона ще й своїх друзів-ровесників навчить співати українською!".

Як місцеві дітлахи українців рятували

Взагалі, в Іраку Андрій Антонюк зустрічався з багатьма арабськими дітьми. І вони нічим не відрізнялися від наших — такі ж усміхнені, щирі та допитливі. Ніби і не було цієї жахливої війни: „Знаєте, коли ми одразу відчували небезпеку? Місто — це велике село, де своє вуличне радіо — від людини до людини будь-яка

інформація розповсюджувалася миттєво. Коли ми їхали містом і бачили дітей, то знали — все гаразд, нічого страшного з нами не трапиться. А перша ознака, яка насторожувала, — це відсутність дітлахів на вулицях. Тоді дійсно потрібно бути обережними. Іноді діти попереджали наших вояків, що за кілька кварталів на солдатів чекає засідка. Арабські малюки кричали українцям: „Містер, містер! Не треба туди йти. Там — пастка!". Вони схвильовано вигукували англійською і показували жестами: „Ні, ні!!!".

І, дійсно, ці маленькі янголи-охоронці, які в Ель-Куті з такою любов'ю ставилися до наших бійців, говорили правду. За два квартали таки була засідка, миротворців намагалися застати зненацька і обстріляти з автоматів. А ось коли наш конвой виїжджав з Ель-Кута в інші регіони держави, де практично не знали українців, місцеві діти поводилися спочатку зовсім неочікувано: „Траплялися такі випадки, коли арабські малюки жбурляли у наших хлопців каміння і іноді влучали... Ми не могли збагнути: „В чому справа? Невже це у них така ненависть, що навіть мале дитинча, побачивши іноземного солдата, хапається за камінець?". Та з'ясувалось, що коли діти кидали камінням в американських вояків, ті одразу починали стріляти в повітря. От іракська малеча і влаштовувала собі забавку: одні жбурляють камінці, а інші стріляють... Проте українці, звісно, подібних „салютів" не влаштовували, і дітлахи швидко заспокоїлися".

Іракські жінки — по-східному стримані й абсолютно недоторкані для іноземців. У цій країні не забороняється мати кількох дружин. Причому їхній чоловік не обов'язково повинен бути заможним: „Коли ми здійснювали спільне патрулювання з іракськими прикордонниками (в основному, розшуком незаконної зброї займалися вони, а ми були їхнім прикриттям), я пам'ятаю, як поблизу ірано-іракського кордону ми проїжджали поселення кочівників. У них були звичайнісінькі намети, які хутко розбиралися в разі потреби і перевозилися на верблюдах. Так ось я нарахував там п'ятьох дітей, вісім жінок і одного

чоловіка. Він анітрохи не скидався на багатія. Без сумніву, ця родина жила бідно і тяжко. Але така традиція: кожен за бажанням може в цій країні відчути себе султаном...".

„Ніколи не запитуй у араба хто він — суніт чи шиїт..."

Андрій Антонюк запевняє, що, за увесь час перебування в цій державі, не зустрів жодної людини, яка б не раділа з приводу падіння режиму Саддама Хусейна. Колишнього очільника Іраку панічно боялися. Він міг жорстоко вбити будь-кого за найменшу провину.

Але в державі триває криваве протистояння двох релігійних течій ісламу — сунітів та шиїтів. Власне, цей конфлікт розпочався ще в сиву давнину — після смерті пророка Мухамеда. Прямих нащадків-синів у нього не було, лише доньки, які, за мусульманськими традиціями, не могли займати ніяких посад. Тому одні вважали, що владу в арабському халіфаті повинен успадкувати онук Мухамеда — Алі, а інші категорично не погоджувалися з цим. Боротьба за владу призвела до численних вбивств. Загинув і сам Алі, і його син Хусейн. Трагічна смерть останнього досі сприймається його прихильниками — шиїтами, як трагедія історичного масштабу. У наш час, в так званий день Ашури, у багатьох країнах шиїти проводять бурхливі процесії, які супроводжуються масовими екзекуціями: віруючі лупцюють себе ланцюгами, шаблями та проштрикують руки і ноги.

Головний сенс життя сунітів полягає у суворому дотриманні сунни, яка пояснює і доповнює священну книгу Коран. Інколи ця течія приймає надто радикальні форми. Наприклад, в Афганістані за талібів встановлювалися навіть розміри бороди у чоловіків.

„Саддам Хусейн був сунітом і через релігійні протиріччя дуже багатьох шиїтів відправив на той світ. Але, оскільки більшість населення Іраку складають шиїти, нині фактично саме вони прийшли до влади, — розповідає Андрій. — Якось я намагався з'ясувати у

свого друга: „Хто ти, суніт чи шиїт?”. Він тихенько відповів мені на вухо: „Ніколи не запитуй у араба хто він — нізащо не скаже правди, щоб не знали інші”. Хоч для нас, українців, не існувало ні сунітів, ні шиїтів. Для нас всі вони були місцевими жителями. Іракці бачили, що жодного разу українські вояки не коїли їм лиха, не обстрілювали їхніх осель, не забирали нікуди їхніх чоловіків. Тому до нас, назагал, ставилися добре”.

На військовій базі мешкали українці, казахи, поляки та американці. Ходили один до одного в гості, приязно спілкувалися. Андрія інколи сприймали за лікаря, бо носив у медичній сумці купу словників. Якось приїхали офіцери зі штабу багатонаціональної дивізії — підполковники литовець та латвієць. Тільки-но побачивши їх, командир Андрія покликав перекладача. Хвилин п’ятнадцять прибалти спілкувалися англійською, а потім перейшли на російську мову, якою, виявляється, володіли вільно. „Що ж ви одразу не заговорили так, мені б не довелося стільки перекладати?!” — здивувався майор Антонюк. Прибалти ввічливо пояснили: „Ми почули, як командир наказав вам перекладати сказане. Тому й заговорили англійською. Не могли ж ми принизити вашу гідність!”. „І завжди ви так поводитеся?” — ошелешено поцікавився Андрій. „Завжди”, — прозвучало у відповідь.

„Можна розповісти і про надзвичайно смачний іракський хліб, — пригадує Андрій Антонюк. — У їдальні, де ми харчувались, взагалі не було черствого хліба, а тільки свіжий, м’який. У нас, на Батьківщині, не завжди так буває, правда ж? А коли нам хотілося звичайного хліба — твердого, ми купували хлібці в місті. У нас був свій магазин, куди ми їздили. Хліб арабською називається „хубз”. Він розходився у нас дуже швидко”.

Ґрунт в Іраку настільки твердий, що вода практично не просочується: „Одного разу я був черговим у військовій частині — перевіряв підрозділи вночі. Обійшов усі казарми пішки, повертаюсь назад, а назустріч мені чимчикує наш солдат із лопатою. Я запитую: „Ти що робив? Звідки йдеш?”. А він пояснює: „Уявляєте, товаришу майоре,

хотів пальму пересадити до нас поближче і не вийшло. Лопата увійшла в землю на півштика, а далі — каміння". Хоч сільським господарством араби займаються: вирощують помідори та цибулю, кавуни у них дуже гарно ростуть. Все інше — завозять. Вода там — теж привізна...".

Андрій Антонюк переконаний: побувавши в Іраку, українські вояки ніби подивилися на себе збоку і побачили власні недоліки. Добре, що незабаром у нас з'явиться професійна армія. На думку майора Антонюка, певна заслуга в цьому й іракської кампанії: „Про Ірак у мене залишилися тільки хороші враження. Перш за все — це люди, з якими я познайомився і зараз підтримую зв'язок. Я за допомогою Інтернету листуюся зі своїм другом. Нині він — перекладач, а раніше, за Саддама Хусейна, був адміралом іракського флоту, коли вони Кувейт завойовували. То я щоразу запитую, як себе почуває Бітуль, що у неї нового. І він завжди розповідає мені про дівчинку, а їй — про мене. Друг каже, що Бітуль дуже скучає і скоро сама напише мені листа, звісно, арабською мовою. Зараз у неї все добре — у моєї маленької дівчинки Бітуль, яка незабаром надішле мені довгоочікуваного листа! Що вона напише? Мені цікаво абсолютно все! Я теж скучаю за нею... Коли ми зустрічаємося з однополчанами, з якими разом служили в Ель-Куті, то потайки від рідних запитуємо один в одного: „Скучаєш?" — „Скучаю...".

Майор Антонюк дуже хоче знову поїхати туди. Українських миротворців в Іраку вже немає. Але Андрій сподівається, що його мрія здійсниться. І він неодмінно мандруватиме вільною та мирною країною. У 2008-му Ірак залишають польські війська, виводять свій контингент англійці.

„Все налагодиться, — говорить мій співрозмовник. — Там буде прекрасно і ми із задоволенням їздитимемо туди на прогулянку до чудового міста Вавилон!".

16.12.2007

КРИВАВИЙ ЕЛЬ-КУТ

Привид світової фінансової кризи почав бродити світом аж ніяк не восени 2008-го. Він з'явився, коли перші американські бомби впали на Ірак. І стверджують це не дилетанти-астрологи, а серйозні науковці та фахівці-економісти.

Втім, аналітики й досі дискутують: чи принесла військова операція США „Іракська свобода" реальне визволення багатостраждальному народу? Адже з 20 березня 2003 року в цій країні загинули десятки тисяч сунітів та шиїтів. Розпрощалися з життям понад 4 тисячі американських вояків.

На жаль, в Іраку втратили своїх бойових побратимів і українські миротворці. „На війні – як на війні", – лицемірно знизують плечима генерали НАТО, чиновники ООН та рідні недолугі політики, котрі фактично „підставили" наших хлопців. Що ж там сталося насправді? Чи можна було уникнути цих смертей?

„Бойовик цілився в Руслана з гранатомета, але нашому кулеметнику не дозволили врятувати товариша!"

6 квітня 2004 року українські миротворці, які перебували в іракському місті Ель-Кут, почувалися, наче в пеклі. „Власне, все почалося днем раніше, – розповідає старший сержант Олег Терещенко. – У провінції Васіт, де знаходився наш українсько-польський батальйон у складі 6-тої бригади, спалахнуло повстання армії Магді. Амбітний ісламський радикал Альсадр Магді спланував і очолив бойові дії, щоб прийти до влади і покарати „невірних". 3 квітня заколотники обстріляли польських вояків. А наступного дня бойовики почали з'їжджатися в Ель-Кут та Аль-Хай. Взагалі, ми (наша друга рота) дислокувалися в містечку Аль-Хай – за 70

кілометрів від центральної бази в Ель-Куті. І ось 5 квітня вранці надійшла команда вирушати на базу: ми мали підсилити охорону мосту через річку Тигр — там, в Ель-Куті, невідомі зухвало обстріляли американський патруль".

Українці завдання виконали і повернулися на базу. А 6 квітня о 5-тій ранку їх підняли по тривозі — в місті стало неспокійно. Відділення Олега Терещенка спочатку охороняло мерію: „До 11-тої години було начебто тихо. А потім вулиці зовсім спорожніли, тобто звичайних перехожих уже ніде не було. Раптом зник і увесь персонал мерії, навіть їхні охоронці-араби. Одні просто залишили зброю й подалися геть, інші перейшли на бік бойовиків армії Магді, котрі заполонили вулиці. Як з'ясувалося згодом, тоді в Ель-Куті зібралося 600-800 заколотників. Пролунали постріли в наш бік, але ми не мали права застосовувати зброю, а тим більше вести прицільний вогонь. Тому просто сиділи на позиції й чекали".

Охороняти вже виявилось нікого — всі, як один, працівники мерії в паніці розбіглися. Тепер українцям потрібно було вириватися з пастки. „Комбат прийняв рішення, аби ми залишили дану територію, — пригадує мій співрозмовник. — Проте бойовики не хотіли нас випускати — зачинили металеві ворота. Довелося „розпечатувати" їх за допомогою бронетранспортера... Ну, виїхали благополучно на своїх машинах. А там місто поділене навпіл річкою Тигр. І от, коли ми вже перетинали цей міст, помітили, що повстанці розташовують на лівому березі (там був причал для риболовних човнів — спеціально обладнаний майданчик) свої мінометні батареї".

Миротворці отримали новий наказ: повернутися на правий берег і охороняти найважливіший об'єкт у місті — елеваторну. Адже населення виживало завдяки хлібу, який випікали араби. Українці елеваторну відстояли. Це при тому, що годинами — з 11.30 до 18-тої — знаходилися під шквальним вогнем супротивників.

„Спочатку нас обстрілювали з автоматів, потім — із гранатометів, — говорить Олег. — А ми не могли навіть пальнути у відповідь.

І тільки після того, як загинув військовослужбовець спеціального взводу розвідроти Руслан Андрейчук, нам таки дозволили відкрити вогонь. Найприкріше те, що приятель Руслана бачив, як гранатометник на протилежному березі цілиться в наш БТР. Миротворець навів кулемет на бойовика і попросив дозволу знешкодити нападника, проте йому категорично заборонили стріляти. Звичайно, якби не цей наказ, Руслан би не загинув. Його товариш тримав бандита на прицілі і точно б не схибив! Лише уявіть собі такий стан, коли ти все бачиш, а вдіяти нічого не можеш... Це нормально? Звичайно ж, абсурд! Я вважаю, якщо життю миротворця загрожує реальна небезпека, він повинен мати право захистити себе. А так ніхто не завадив бойовику спокійно розстрілювати БТР. Спочатку бандит промазав — снаряд пролетів над машиною, а вдруге влучив точно в борт. Броню пропекло — вона тонка, не захищає... Але, навіть коли не стало Руслана, нам все одно не дозволили стріляти прицільно — знищувати заколотників. Ми могли тільки „огризатися" у відповідь. Дякувати Богові, більше ніхто з українців не загинув, проте було багато поранених — в основному, від осколків гранат".

Під час бою Олег Терещенко не відчував ані лютої ненависті, ні якогось особливого героїчного азарту. Однак і панічного страху не було — просто виконував те, чого навчили. Власне, навіть не усвідомлював, що може загинути. Лише наступного дня зрозумів — народився в сорочці: „То був особливий випадок. Хоч, звісно, й до цього інциденти траплялися. Як я вже казав, наша рота знаходилася в містечку Аль-Хай: один взвод здійснював патрулювання, інший перебував у конвої (здебільшого за продуктами їздили), а третій охороняв базу, розташовану в колишній спортивній школі. 11 березня біля мерії зібрався агресивно налаштований натовп, який поводився все брутальніше, вигукуючи екстремістські гасла. Тож мер міста Аль-Хай попросив миротворців навести порядок. Туди вирушив патрульний взвод, але потрапив у халепу. Доки наші

машини стояли, мітингувальники обтягнули їх дротом. Рушили — „колючка" намоталась на колеса. А в цей час араби заходилися жбурляти гранати. Довелось викликати підмогу. Тоді теж нам офіційно ніхто не дозволив бодай вистрелити в повітря. Зв'язувалися з центральною базою в Ель-Куті, пояснювали ситуацію, проте наказу застосувати зброю так і не дочекалися. Ніхто не загинув, але, відверто кажучи, командир роти ризикнув діяти на власний розсуд: було зроблено кілька залпів із крупнокаліберного кулемета — вгору, щоб розсіяти юрбу".

Можливо, такий вчинок врятував чиєсь життя. Втім, якби про це дізналося командування миротворчого контингенту, українського офіцера могли суворо покарати. Адже наші вояки повинні були бездоганно виконувати всі вимоги міжнародного гуманітарного права, яке забороняє вести бойові дії.

„Саддама Хусейна тепер скрізь публічно називають віслюком..."

Натомість американці в Іраку мали зовсім інший статус, тому поводилися, мов у себе вдома. А в разі найменшої небезпеки, діяли надзвичайно рішуче. „Коли ми перебували в Ель-Куті, — розповідає Олег. — Там нічого реально не відбудовувалось. Все було сплюндроване. На будинках — сліди від куль та снарядів. Американці воюють конкретно! Вони зараз „килимові" бомбардування не влаштовують — необхідний ефект досягається одним влучним ударом. Після 6 квітня — 8-9 числа — вони почали здійснювати „зачистки" в місті. Скажімо, розвідка відстежила чи патруль виявив, що група бойовиків переховується в такому-то будинку. Все — їх одразу безжально знищували. Один удар — і від тієї будівлі нічого не залишалося. Просто феноменальна, „ювелірна" точність! Ми на власні очі пересвідчилися — в деякі оселі снаряд влітав прямісінько у вікно. Ціль вираховувалася за допомогою комп'ютерних програм".

Місцеве населення до українських вояків ставилося загалом нормально. Спочатку наші миротворці взагалі не відчували ніякого пресингу. Адже, на відміну від американських солдатів, щедро ділилися продуктами з іракськими дітлахами: „Стоїш на блокпосту в місті — тамтешня малеча постійно підходить, просить, так жалібно зазирає в очі. Нерідко все, що було, віддавали! На базу завжди поверталися з порожніми руками... А ось потім, після подій 6 квітня, ставлення дещо змінилося. Бо, напевно, все-таки постраждали і мирні жителі, до армії Магді зовсім непричетні. Звісно, ми не цілилися в людей, проте випадкові кулі могли залетіти на чиїсь обійстя, заподіяти там збитки. Нашому кулеметнику довелося застрелити чужу корову: вона йому заважала — видимість була неповною. Хлопець розумів, що, можливо, та корова — єдина годувальниця незаможної родини, але нічого не міг вдіяти... Однак згодом наші стосунки з мешканцями Ель-Кута знову потеплішали. Вони переконалися, що українці нікому не бажають зла".

Олег Терещенко пригадує, настільки був шокований, побачивши, як вбого живуть люди у надзвичайно багатій державі, де всюди, образно кажучи, мали б бути кисільні ріки та молочні береги. Адже Ірак буквально нашпигований нафтою. І експортують „чорне золото" у величезних обсягах. Куди ж потім ті нафто-долари зникають? У чиїх опиняються сейфах?

„Звісно, одразу, коли приїхали, були приголомшені... Як можна довести народ до таких злиднів?! — хмурніє Олег. — Ми прилетіли не на центральний аеродром, а приземлилися в місті Таліл, тож 6 годин добиралися до своєї бази територією Іраку. Проминули багато сіл та містечок. Скрізь — одне й те ж: напіврозвалені хатинки-мазанки, голодні діти, котрі бігли за нами, випрошуючи бодай якусь милостиню. Вони були раді й окрайцю хліба... Звичайно, це вражало. Але чому люди жили так бідно? Бо Саддам Хусейн просто не платив їм грошей! Цивільні іракці отримували щомісяця по 3 долари, військові — по 7. От і виживай, як можеш, із такою зарплатнею...

Зате про себе та власну сім'ю правитель неабияк турбувався — ось хто справді розкошував і ніскілечки не переймався стражданнями співвітчизників!".

Саддам Хусейн був жорстоким, кривавим диктатором, який уявляв себе мало не намісником Всевишнього на землі. Він мав необмежену владу, карав і милував на власний розсуд. Хусейна необхідно було позбавити трону ще тоді, коли американці визволили Кувейт, підступно окупований Іраком. Адже загарбання сусідньої заможної держави ініціював саме Саддам — власної нафти йому вже було мало. Іракці звикли жити не лише в злиднях, а й у постійному страху — будь-якої хвилини, за одне необережне слово, людина могла опинитися у в'язниці або взагалі розпрощатися з життям.

„Однак, усуваючи диктатора від влади, не варто було бомбардувати країну, — переконаний Олег Терещенко. — Бо, внаслідок авіанальотів, загинуло багато мирних жителів. Тепер, щоб відновити зруйновані міста і села, потрібні роки". Та й зі стратою Хусейна поквапилися — хай би решту свого життя просидів за ґратами, знеславлений і безпорадний. Таке покарання, на думку Олега, було б для колишнього правителя значно гіршим. Нині у цій державі добрих слів про покійного вождя ви ніде не почуєте. Люди, котрі колись тремтіли від однієї згадки про всесильного Хусейна, зараз глузливо називають його віслюком.

Місцеві військові в Іраку отримують тепер зарплату разів у 50 більшу, ніж раніше; тому не скаржаться на життя. Задоволені й США — не секрет, що, в першу чергу, їх цікавила не примарна свобода іракського народу, а нафта, контроль над видобуванням якої вони нарешті, завдяки недавній війні, одержали. Це ми в Україні потерпаємо від проблем із пальним та економимо електроенергію. В Іраку — все інакше: „Там жителі за електроенергію зовсім не платять. Їдеш вночі — над кожним двором та між будинками скрізь висять гірлянди з лампочок. Причому на кожній гірлянді таких електролампочок може

бути 80 чи навіть 100. І всі яскраво сяють! Завітавши до цієї країни вперше, вражений небаченим досі дивом, неодмінно подумаєш, що тутешні мешканці відзначають якесь велике, особливе свято. Ось таке щоденне неймовірне марнотратство! Паливо у них — теж практично безкоштовне. Тільки уявіть собі: за бочку бензину (200 літрів) ми платили 2 долари, а за бочку солярки такої ж ємкості — долар! То це вони пальне нам — іноземцям — за завищеною ціною продавали. Для своїх — місцевих — це взагалі копійки...".

„Облили варана водою і бідолашна тваринка скам'яніла просто на наших очах!"

Протягом місяця Олег Терещенко знаходився на кордоні з Іраном: „Там була фортеця Атибері. Ірак та Іран свого часу вісім років між собою воювали, тож тепер вздовж кордону, через кожні 3 кілометри, знаходяться такі фортеці (форти) — причому їх розміщено з обох боків, на іракській та іранській територіях. Ми здійснювали патрулювання на кордоні і контролювали іракських митників на пропускному пункті „Арафат". У цій провінції до українців ставилися приязно. Ми там на базар ходили. У нас тоді виникли проблеми з постачанням продуктами — конвої добиралися рідко, надто напружена ситуація була. Тому ми на ринку дещо купували — цибулю, картоплю, курей... Торгувалися не гірше за місцевих! Можна було гроші не платити, а обміняти щось, скажімо, за печиво: ми іноді приносили на базар звичайні галети чи інші солодощі і здійснювали вигідний бартер".

А ось готувати в Іраку краще самим: „Ми часто харчувалися в „Арафаті" — там був шинок. Замовляли, зазвичай, курячі стегенця з яєчнею. Якось всі місця були зайняті, то господар запросив нас пообідати в підсобному приміщенні. Це була звичайна напівзвалена хатинка. Чимчикували повз кухню, ну й зазирнули туди між іншим. Господи, це був такий жах! Все — дуже брудне, обліплене

великими мухами, які нахабно роїлися навкруги й нестерпно дзижчали. І там валялося якесь м'ясо, змішане бозна з чим... Подумати тільки: на вигляд, коли підсмажаться, — нормальні стегенця. Але в яких умовах все це готувалося! Нам від побаченого одразу так недобре стало... Коротше, більше ми в той шинок не заходили".

Не можна було купатися і в місцевій річці. В усякому разі, українці, попри спокусу поплавати, жодного разу у воду не заходили: „Вона — надзвичайно брудна, тому, пірнувши, ризикуєш купу небезпечних хвороб отримати. Хоч тамтешні мешканці нерідко купалися: виходили звідти всі чорні, вкриті багнюкою, і раділи життю... Якось ми охороняли міст через канал. Від нестерпної спеки вода потьмяніла і велика риба з'явилася на поверхні. Місцеві рибалки її легко, із задоволенням ловили. Одного разу запропонували нам обмін. Кажуть: „Не пошкодуєте — така смакота!". Рибина була ще жива, ми її запекли в глині, але, коли захотіли скуштувати і розгорнули, відчули дуже неприємний запах. Звісно, „смакоту" довелося викинути...".

Часто вздовж траси там зустрічалися варани. „Якось один „добродій" розповів: мовляв, якщо варана в спеку облити водою, він скам'яніє і розсиплеться на шматки. Ми, звичайно, не повірили. Хіба таке може бути? Засперечалися, ну й вирішили перевірити. Спека була ще та! Побачили варана — зупинилися, хлюпнули в нього водою. І бідолашна тваринка загинула! На шматки, правда, не розвалилася, але просто на наших очах скам'яніла, всохла. Так шкода її стало! Потім не раз картали себе, що, лише заради безглуздої цікавості, живу істоту вбили..." — зітхає Олег.

Увечері, коли на вулицях темніло, на світло ліхтарів вилазили скорпіони. Повзали і павучки-фаланги — від одного укусу такої маленької й невинної на вигляд комашки людина могла навіть померти.

„Щодо жінок... Після подій 6 квітня ми часто охороняли мерію.

Там перекладачем працювала місцева дівчина. Інколи ми з нею бесідували — товариш непогано англійську знав. Це були звичайні розмови, про якісь інтимні стосунки взагалі не йшлося. Проте вона раптом зникла і більше не з'являлася. Згодом від одного з охоронців довідались: нашу знайому звільнили — тільки за те, що спілкувалася з нами... Іракські жінки жодних прав не мають. Це — настільки принизливо! Увесь час носять на голові якісь великі тюки, речі, тазики з водою. Трудяться на городах, вдома. Вони там — мов рабині, — говорить Олег. — Звісно, коли чоловік працює, заробляє гроші, утримує сім'ю, а дружина займається побутом та дітьми, це — нормально. Але жінок все-таки потрібно поважати!".

Вирушаючи до Іраку, Олег був неодруженим. Посміхається: „Якби мав дружину, вона б мене на війну нізащо не пустила! Я ж, коли повернувся додому, ще кілька разів хотів поїхати миротворцем до екзотичних країн. Мріяв, наприклад, побувати в Лівані. Збирався в океані скупатися... Та дружина виявилась категорично проти. Тобто ми тоді ще не були в шлюбі — просто зустрічались. Але Катя дуже хвилювалася за мене, не погоджувалась, аби я ризикував власним здоров'ям і життям. Втім, навіть якби тоді й холостякував, все одно не зміг би, мабуть, поїхати. Бо існувала обов'язкова вимога: якщо ти — не одружений, маєш принести письмовий дозвіл батьків. Коли я вирушав до Іраку, маму навіть вмовляти не довелося — спокійно дала згоду: „Хочеш туди? Ну, добре, їдь...". Вона навіть подумати не могла, що це — настільки небезпечно. Вже потім, — зітхає мій співрозмовник, — дізнавшись про загибель українського миротворця в Ель-Куті, ненька дуже шкодувала, що погодилася. Заявила: більше нічого не підпише — жодного такого папірця".

Олег Терещенко переконаний: народ Іраку має завдячувати українцям, які гідно виконували своє завдання — патрулювали вдень і вночі, як могли, допомагали місцевим жителям і ніколи не кривдили їх. Проте зараз Олег вважає, що посилати наших вояків у „гарячі точки" (як би не просили про це Америка з Європою!) не слід. Бо

жодною політичною чи економічною вигодою не можна виправдати загибель навіть одного солдата. До того ж, наші хлопці не повинні почуватися там людьми другого сорту — їм мають платити ті ж гроші, що й миротворцям з інших держав. І умови проживання під час такої служби необхідно створювати не гірші, ніж, скажімо, в англійців чи французів. Та й надто вже часто войовничі американські генерали лицемірно послуговуються відомою приказкою про Юпітера і бика, яким дозволено далеко не одне й те ж...

Натомість від суто гуманітарних місій у Ліберії чи Сьєрра-Леоне Україні відмовлятися не варто — хоча б у такий спосіб готуватимемо професіоналів! Не треба бути провидцем, аби збагнути: наші Збройні Сили ще не один рік одержуватимуть від рідної держави мізерні кошти. Годі й сподіватися, що за таких обставин можна справді реформувати сучасну армію!

А Олег Терещенко вдосконалюватись прагне постійно. Тому нещодавно закінчив навчання у Харківському центрі підготовки сержантів. Це — принципово новий для нашої країни заклад (його відкрили наприкінці 2008-го), орієнтований на сучасні стандарти. Замість набридливих безкінечних марширувань на плацу, там готують військовослужбовців-лідерів — керівників, здатних, за найскладніших обставин, миттєво приймати правильні рішення, впевнено залагоджуючи будь-які конфлікти. Власне, саме такі бійці, а не демагоги-політики, і спроможні, в разі небезпеки, захистити свою Вітчизну. Майбутнє у нашого війська — не безхмарне, але воно є!

30.03.2009

ЖИТТЯ МІЖ КУЛЯМИ

Військовий лікар Олександр Рудя півроку перебував в Іраку. Не приховує, що міг загинути, але поталанило. І кулі снайперів оминули, і каменюки, якими влучно жбурляли в українських миротворців місцеві мешканці. Він не шкодує, що ризикував життям у чужій країні, проте не хоче, щоб там коли-небудь опинився його син.

„У дорогу проводжала злива, тому повернувся живим...”

25 травня 2003 року — цю дату майор медичної служби, начальник лабораторного відділення Чернігівського військового шпиталю Олександр Рудя не забуде ніколи. Власне, спочатку це був звичайний день. Він навіть не збирався на чергування. Проте захворіла колега і Олександр Михайлович заступив у наряд. Тоді й дізнався, що українських миротворців відправлятимуть до Іраку. Підійшов до начальника військово-медичного управління, попросив: „Хочу поїхати...”. Йому не відмовили — спеціалізувався на інфекційних хворобах, саме такого фахівця й потребували наші вояки в Іраку.

„Ми проходили підготовку на полігоні в Білій Церкві, — розповідає Олександр Рудя. — Дружина моя була проти. А батькам я взагалі спочатку нічого не казав. Щоразу, вирушаючи до Білої Церкви, пояснював, що це — просто відрядження. Але батько у мене — мудрий, поцікавився в онука: „Павлику, а чому це тато туди їздить?”. Ну, дитина й обмовилася про Ірак... Звісно, батько був дуже стурбований, не бажав, щоб я летів бозна куди. Проте я — вже дорослий чоловік, мені й вирішувати. Тато тільки промовив: „Дивись, синку, твоє життя...”. Тоді брали нотаріально завірену довіреність, що дружина відпускає (згодом, здається, після третьої ротації, цей документ уже не вимагали). Я Тамару все-таки переконав — пояснив, що мушу заробити дещицю грошей для сім’ї”.

Колеги Олександра Михайловича до його рішення теж поставилися неоднозначно. „Я служив у дев'ятій військовій лікарняній комісії, — пригадує він. — Начальником там був полковник медичної служби Володимир Герасименко, який пройшов Афганістан. Володимир Іванович запитує: „Сашо, навіщо ти їдеш до того Іраку?". Я відверто кажу: „Заради грошей". А Герасименко у відповідь: „Хіба ти не знаєш, де буває безкоштовний сир? Тільки у мишоловці! Постарайся зайвий раз не висуватися. Стримуй свою допитливість, якщо не хочеш потрапити під кулю снайпера. Власне, за таких обставин що завгодно може трапитися. Бережи свою дублянку!". Це він шкіру мою мав на увазі — застерігав, аби я беріг себе... Проте у мене передчуття було, що все обійдеться і я благополучно повернуся. Коли вже востаннє від'їжджав із Чернігова до Білої Церкви, вперіщила така злива! Кажуть, це хороша прикмета — злива в дорогу".

Ще одна пам'ятна для Олександра Руді дата — 9 серпня 2003-го. Саме того дня українських миротворців відправили літаками до Кувейту: „Коли ми приземлились і спустилися з трапу літака, нас вразило небо. На Батьківщині воно — блакитне, з білими перистими хмаринками. А там — брудно-синє. І запах повітря — не надто приємний, якщо з Україною порівнювати... Ми летіли зі зброєю, бронежилетами. Самі ж все й розвантажували. Всю ніч нас везли до військової бази „Койот", де ми знаходилися до 13 серпня. Постійно потерпали від спеки. Навколо — пустеля, бархани. А я спеку не люблю — можливо тому, що народився взимку (мама казала, тоді саме неабияка заметіль була). А потім ми проїхали п'ятсоткілометровим маршем. Хлопці, особливо молоді вояки, не витримували — одержували теплові удари".

Українці дісталися до американської вертолітної бази, переночували в БТРах, і наступного дня вже були в Ель-Куті, тобто кілометрів за десять від цього іракського міста. Коли миротворці вирушали в дорогу, їм обіцяли, що там принаймні будуть намети. Проте їх не виявилось. Спали в якомусь напівзруйнованому приміщенні на...

бронежилетах. А коли покусали місцеві комахи, почало немилосердно свербіти тіло. З'ясувалося, вояки постраждали на шкірний лейшманіоз. Це — інфекційне захворювання. Перекладач пояснив: недугу передає піщана блішка. На місці укусу утворюється виразка, яка й дошкуляє. Олександрові Руді від підступних комах теж дісталося. Довелося випалювали місця укусів марганцівкою. Хоч взагалі, місцеві мешканці рятуються від цієї напасті спеціальними ін'єкціями в лікарнях.

Українські вояки милися в душових, але вода була темно-коричнева. Її завозили з річки Тигр. Можливо, такий колір — через занадто твердий ґрунт. Там же — пісок із глиною. Взимку, коли випадає дощ, вода не всмоктується в землю, аж доки знову не настане нестерпна спека і сонце нарешті випарує цю вологу...

„Американська їжа іракським дітям не смакувала!"

Невдовзі Олександр Рудя переїхав у Аль-Хай. Близько шістдесяти українців мешкали в занедбаному приміщенні колишньої спортивної школи. Олександр Михайлович працював старшим ординатором медичного пункту. Але, як і кожен офіцер, заступав у наряд — протягом чотирьох годин здійснював оперативне чергування: видавав зброю, розставляв вартових, одне слово — контролював ситуацію. Українські миротворці на БТРах забезпечували порядок у місті.

Особливо контролювали бензоколонку — там часто здіймалася стрілянина через бензин, солярку та дизельне паливо. Справа в тому, що на той час в Іраку сто літрів бензину коштували... дев'яносто центів, а таку ж кількість дизельного палива можна було придбати буквально за долар. Звісно, місцеві „олігархи" боролися за те, аби захопити якомога більше пального, щоб потім перепродувати його десь на узбіччі. Тому американські солдати, проїжджаючи повз нахабних перекупників, зазвичай пробивали штик-ножами їхні ємності і бензин просто витікав на землю.

З іракських вояків створили власну „армію”. В місті Аль-Хай було біля тридцяти таких бійців. Вони отримували невелику зарплатню від американців — за те, що разом із миротворцями несли службу на блокпостах і ловили „алі-бабу” (так називають тутешніх розбійників). Бандити серед білого дня зупиняли на дорогах машини, грабували й розстрілювали мирне населення, а потім забирали автівки і перепродували їх у сусідніх селах.

„Відверто кажучи, місцевих вояків більше цікавив не порядок у місті, а власний ґешефт, — говорить Олександр Рудя. — Я видавав їм зброю — автомати Калашникова. То ці спритники могли поцупити нові патрони, натомість напхати замість них старі порожні гільзи. А щоб таку оборудку не викрили одразу, шахраї зверху прилаштовували кілька нормальних патронів. Втім, серед арабів вистачало і „стукачів”, ладних бодай щось заробити на доносах. Отож вони тишком-нишком підходили до українців і пропонували: „Що ви мені дасте, якщо я розповім вам правду?”. Інформація, як правило, підтверджувалась: горе-вояків шикували, ретельно перевіряли замасковані гільзи і потім зменшували зарплату порушникам”.

Власне, місцеве населення до українських миротворців поставилося негостинно: „Іракські дітлахи просто закидали нас камінням, а роблять вони це дуже майстерно. Перекрили нам воду, втім ми швидко відновили водопостачання. З’явився перекладач Мухсін, котрий намагався налагодити контакти між нами та його односельцями, щоб не було ворожнечі. Проте, коли ми вивісили український прапор, зчинилася неймовірна буча. Іракці почали стріляти, грюкати в двері. Показують — мовляв, приберіть стяг. Начебто ми — загарбники якісь: захопили їхнє місто і прапор свій почепили. Врешті-решт знайшли компроміс — вони принесли власне знамено, яке ми обов’язково мали повісити над українським. І лише коли над нашим помешканням замайорів їхній стяг, городяни більш-менш заспокоїлися”.

Одного разу до миротворців принесли на руках тяжкохвору, зовсім виснажену арабську дівчинку: „Допоможіть!”. Але мала

потребувала серйозного лікування, а за таких спартанських побутових умов, в яких перебували українці, навіть крапельниці не можна було поставити. Тому батькам пояснили: дитину потрібно негайно везти в Ель-Кут, де їй нададуть належну допомогу.

„А ось іншу місцеву дівчинку ми вилікували, — пригадує Олександр Михайлович. — У неї, шестимісячної, оченята закисали. Рідні немовляти зверталися до тутешніх медиків, але марно. Там, якщо й беруться за лікування, вимагають надто великих грошей. Я закрапав їй очі сульфатом натрію. Араби жестикулюють: „Дай, дай...” — просять, аби я дозволив взяти ліки з собою. Звісно, я не відмовив — пояснив, як ними користуватися, і незабаром дитина одужала. Батьки завітали до нас, щиросердно дякували, а їхня донечка так зворушливо дивилася на світ своїми красивими карими оченятами”.

Взагалі, більшість іракців живуть бідно. За будь-якої погоди та пори року їхні діти бігають босоніж, благенько вдягнені: „Поряд із будівлею, в якій жили наші вояки, знаходилася невеличка хатинка. У мирний час в ній перебував охоронець, котрий наглядав за спортшколою. І мешкала там сім’я — тато, мама й четверо діток. Малеча постійно прибігала до нас, і ми пригощали їх, чим могли. Але, що цікаво, американські сухі пайки іракським дітям, як і нам, не смакували. Вони вибирали звідти солодощі — шоколад та казинаки, а решту, навіть не соромлячись нашої присутності, викидали. Зате українські пайки з гречаною та перловою кашею і яловичиною брали залюбки”.

„Було дуже страшно...”

Під час перебування Олександра Руді в Іраку загинуло троє українських миротворців. Чернігівець Юрій Койдан повертався з патрулювання в Ель-Куті. Колеса БРДМу потрапили в траншею і машина перекинулася. Врятувати нашого бійця не змогли. Тіло Олексія Бондаренка (він — із Запоріжжя) знайшли за будівлею на ірано-іракському кордоні — з пістолетом у руці. Поруч — пачка

цигарок. Експертиза встановила: самогубство — капітан вистрелив собі в голову. Йому було трохи за тридцять. Батьки втратили єдиного сина. Досі невідомо, чому молодий, енергійний чоловік вирішив накласти на себе руки. „Він був перекладачем, тож постійно спілкувався з арабами. Можливо, стався якийсь конфлікт і йому погрожували", — припускає мій співрозмовник. А сержант Сусло з п'ятдесят другого батальйону стояв на посту, коли пролунав фатальний постріл. Українець загинув, вбивцю так і не знайшли.

„Було дуже страшно, — зізнається Олександр Михайлович. — Зокрема, на ірано-іракському кордоні — щодня стрілянина. Це — як у фільмах про війну, де на передовій бійці буквально живуть між кулями. В Іраку тепер ніколи не наступає тиша. Будь-якої миті у людину можуть влучити! Пам'ятаю, наш боєць стояв на даху і раптом хтось вистрелив — куля просвистіла зовсім поряд. Якось я вийшов на подвір'я і несподівано з-за паркану в мене щосили пожбурили величезною каменюкою, яка пролетіла буквально в міліметрі від скроні. Мені надзвичайно поталанило, що все не завершилося трагічно! Було над чим замислитися"...

Іракське населення озброєне, як то кажуть, до зубів. Пістолети та автомати там — не розкіш, а засіб виживання: „Зброю у жителів ми вилучали постійно. Я, як оперативний черговий, все це фіксував та передавав на базу. Траплялися і старовинні раритетні італійські пістолі, і новенькі ППШ. Наші хлопці не раз їздили до їхньої чайхани, де нелегально зброя продавалась, то навіть танкові кулемети забирали".

Місцевих жінок українці обходили десятою дорогою, до них навіть доторкнутися було не можна: „Ні в якому разі! Нас одразу попередили, що з тутешніми панянками жарти дуже погано закінчуються... Всі вони носять паранджу, облич не видно. Правда, один кумедний випадок запам'ятався. Якось, проїжджаючи селище, побачили чоловіка та жінку: араб безтурботно крокував попереду і перебирав у руках чотки, а позаду пленталася його дружина — несла

на голові велетенський в'юк із верблюжою колючкою. В Україні б таке сприймалося, як дивовижа, а там господар чимчикує собі і у вус не дме — йому навіть на думку не спадає допомогти жінці, котра поруч надривається. Такі традиції — все нормально! Проте ця пані неабияк нас вразила. Переконавшись, що господар дивиться в інший бік, швиденько відхилила паранджу, показала своє гарненьке личко й посміхнулася. Для Іраку — це щось надзвичайне! Якби її чоловік довідався, що вона вчинила, страшно подумати, яке покарання чекало б на молодичку за таку нечувану зухвалість. Там дівчата і заміжні дами не мають права підтримувати стосунки з чужими мужчинами! Скільки разів наші бійці патрулювали в місті, ходили на базар, то арабські жінки трималися осторонь і навіть мерщій втікали від них".

Місцеві красуні — зазвичай, неосвічені й не мають ніякої професії. На базарі теж торгують лише чоловіки. Щоправда, на світанку можна побачити, як дружина несе на голові домотканий килим, аби глава сімейства потім його продавав. Базар, до речі, дуже брудний — про жодну гігієну не йдеться. Навколо м'яса та риби — цілі рої великих зелених мух. Побачивши на ринку іноземців (військових чи цивільних), араби одразу ж прагнули обдурити таких покупців і, треба визнати, нерідко їм це вдавалося...

Олександрові Руді в Іраку снилася Україна: „Це були такі чудові сни! Я ж так скучав! Десь о четвертій ранку, під час чергування, коли відносно тихо (кулі та каменюки не дошкуляли), сідав на узвишші, дивився на північ і згадував неньку-Україну".

Олександр Михайлович прагнув якомога швидше повернутися додому. Його хотіли відправити в березні, але 9 лютого 2004-го Олександрові Руді виповнювалося сорок років. Відлітаючи на чужину, він заприсягнувся дружині Тамарі, що неодмінно відсвяткує свій ювілей в Україні — серед близьких та друзів. А що ж це за чоловік, котрий не виконує власних обіцянок?! Отож 6 лютого чернігівець таки повернувся додому на радість рідним.

Напередодні його від'їзду приятель-миротворець влаштував сюрприз: „Снайпер Мишко каже: „Михайловичу, я вам на згадку застрелю двох зайців. Будете на базі, то відзначите своє повернення на Батьківщину". Що ви думаєте? Пішов і повернувся з трофеями! Взяв я цю здобич, приїжджаю до своїх вояків, говорю: „Так, розкладаємо багаття, запечемо зайчатинку". Вони спочатку не повірили — подумали, що я жартую. Потім, угледівши довговухих, ошелешено поцікавилися: „Де ти їх узяв?". Одне слово, свято вдалося! І зараз посміхають, коли згадую".

Нині Олександр Рудя трудиться у військовому шпиталі, де щодня лікуються сотні чернігівців. І хоч високому начальству чомусь заманулося його закрити, очільник шпиталю — полковник медичної служби Олександр Петрович Слєсаренко (ветеран Афганістану, нагороджений бойовими орденами) — такий важливий для Придесення медичний заклад відстояв. „Мені подобається працювати тут, — наголошує Олександр Рудя. — Іду на роботу і справді відчуваю, що служу людям".

Ірак йому й досі сниться. І сновидіння ці — нелегкі, тривожні. Ні, він не шкодує, що фактично побував на війні (за що, до речі, отримував не такі вже й великі гроші — 1067 доларів щомісяця). Однак свого сина Павла, котрий зараз навчається у військовому ліцеї, туди б ні за яких обставин не посилав. Ось таке відверте зізнання бойового офіцера...

Дякую, Олександре Михайловичу! Мені було приємно поспілкуватися з нелицемірною людиною.

2.11.2008

ОБЕРІГ СЕРГІЯ ШАПОВАЛОВА

Своєю могутньою статурою він нагадує Іллю Муромця. Втім, на відміну від давньоруського богатиря, котрий до того, як здійснити славетні подвиги, півжиття пролежав на печі, підполковник Шаповалов потрапив на війну ще в юні літа.

Сергія Івановича було тричі важко поранено в Афганістані. Його підрозділ врятував від неминучої загибелі бійців дев'ятої роти — в тому самому запеклому бою, відтвореному у фільмі режисера Федора Бондарчука. Душмани настільки поважали мужнього й справедливого ворога, що, під час короткого перемир'я, навіть запрошували Сергія Івановича почаркувати на їхньому весіллі.

Це він, український офіцер Шаповалов, після кривавої бійні на Балканах, мирив сербів та албанців у Косовому, спілкувався з племенем канібалів у джунглях Сьєрра-Леоне і врятував сотні людей у Ліберії.

„Коли у Києві зустрівся з ворогом — душманом, якого брав у полон, — обнялися й випили разом по чарчині!"

Його дідусь — Єгор Терентійович — був генералом. У 1933 році він воював в Афганістані (тоді Радянський Союз надавав допомогу цій країні), і хороброго командира нагородили орденом бойового Червоного Прапора. „Яка чудова блискуча цяцька!" — подумав малий Сергійко. Хлопчик вирішив похвалитися орденом у дитсадку і безтурботно показував нову іграшку одноліткам, доки не спокусився пропозицією обміняти дідусеву нагороду на якусь дрібничку. Дізнавшись про нерозсудливий вчинок, тато грізно висварив сина. Єгор Терентійович загинув під час Великої Вітчизняної війни, і його орден був родинною реліквією. „Ти повинен в будь-який спосіб повернути нагороду нашій сім'ї!" — рішуче наголосив батько.

Тоді розшукати втрачений орден не вдалося. Однак у 1987-му молодому офіцеру Сергію Шаповалову, як і колись його дідусеві, довелося поїхати на війну в Афганістан. А наступного року відважного старшого лейтенанта нагородили орденом Червоного Прапора. Ось такі примхи долі!

Сергій Іванович служив у 345-му окремому парашутно-десантному полку — авіанавідником розвідроти. Є така військова спеціальність — визначивши ціль, викликати авіацію й корегувати вогонь, знищуючи живу силу й техніку супротивника.

1 січня 1988 року на висоті 3234 метри бійці підрозділу Шаповалова зустріли Новий рік (у кінострічці Бондарчука це свято відзначали там солдати дев'ятої роти). Незабаром розвідники отримали наказ зайняти сусідню висоту, а на їх позиціях розмістили роту, якій і довелося в ніч із 7-го на 8 січня прийняти нерівний бій.

„Ми одразу вирушили їм на допомогу, — пригадує мій співрозмовник. — Відстань начебто невеличка — три кілометри, але там усе було заміноване. Довелося обходити, долати ще кілька гірських хребтів. Отож цілу ніч, до самого ранку, дев'ята рота відбивалася самотужки. Їх було 39, а душманів — 425, тобто на кожного бійця — по 11 „духів". Відверто кажучи, якби наш перший взвод розвідроти не підійшов на допомогу, хлопців би „змели", бо у них залишалося по одній гранаті на трьох і по півріжка патронів. Тож буквально наступна атака душманів могла завершитися рукопашним боєм і неминучою загибеллю наших товаришів, яким просто вже нічим було боронитися".

Взагалі ж, резонансний і фінансово успішний фільм Федора Бондарчука Сергію Івановичу не сподобався: „Я вважаю, розповідаючи про реальні події, потрібно дотримуватися максимальної точності. Не можна так усе перекручувати! У кінострічці стверджується, начебто радянських бійців залишили напризволяще — помирати, і тому тільки один солдат вижив. А насправді ми їх врятували — з 39-ти бійців загинуло 12. Так, поранені були всі. Але, погодьтесь, автори фільму свідомо (не думаю, що вони цього не знали!) переінакшили факти.

Місиво там, дійсно, було жахливе. І „духи" йшли напролом, у чорних чалмах (тоді це ще ефектніше виглядало), однак до рукопашної не дійшло. За цей бій сержанти Мельников та Александров (у кінострічці їх намагалися показати) отримали звання Героя Радянського Союзу. Хлопці першими зустріли ворога; вони протрималися 3-4 хвилини, проте „поклали" багатьох душманів і дали змогу товаришам підготуватися до зустрічі з супротивником".

На думку Сергія Шаповалова, творці фільму надто захопилися голлівудськими ефектами: „Вийшов посередній американський бойовик. Сюжет — занадто кровожерливий, у гірших традиціях Голлівуду. Там, в Афгані насправді, все простіше було, і лементу — значно менше. Ми виконували свою роботу. Не розумію, чому в „Дев'ятій роті" не показали жодного бойового офіцера (крім невеличкого епізоду наприкінці фільму), зосередивши всю увагу на істериках психічно хворого старшини? І це — об'єктивна кінострічка про Афганістан? Власне, яка мета фільму — зняти ще одну ефектну „страшилку" чи дійсно показати героїзм юнаків, котрі вірили, що захищають свою Вітчизну?!".

Війна в Афганістані — це не суцільне звірство. Крові було море, але нерідко за таких обставин люди виявляли чуйність та благородство. Подібних випадків Сергій Іванович може розповісти дуже багато (за два роки практично увесь Афганістан пройшов): „Ось, наприклад, стояли ми на блокпосту, виконували бойове завдання. А в сусідньому кишлаку у мулли весілля — виходила заміж його донька. Душмани домовилися з нами про перемир'я, зняли міни і... запросили на своє свято. Ми туди пішли — до ворогів, з якими вчора відчайдушно билися на смерть і незабаром воюватимемо знову! Ми сиділи з ними за одним столом, їли плов руками, нормально спілкувалися, веселились, анекдоти розповідали. І нам також цілком щиро посміхалися у відповідь. Дивились один одному в очі, і жодних проблем не виникало! Розумієте, вони належно оцінили наш вчинок, тому поводилися надзвичайно гостинно, наче до них завітали найкращі друзі. Добряче там

почаркувавши, ми повернулись до свого підрозділу і... звично взялися до зброї, — все, завтра продовжимо з „духами" воювати! Правда, вони ще того дня під'їхали — привезли кавуни, дині, виноград. Подякували нам, що дали змогу відсвяткувати весілля... Ось така неймовірна, але реальна історія. Що таке війна? Ланцюг парадоксів!".

Взагалі, Сергію Шаповалову доводилося не раз домовлятись із ватажками „духів". Власне, саме завдяки тим перемовам, вдалося знищити не один загін душманів. „Ми навідувалися до ватажка банди, привозили їм продукти, інколи навіть зброю, а „духи" за це „здавали" своїх, — говорить Сергій Іванович. — У них же кожен загін контролює певну територію. От ми й купували якусь банду. Приходили, так би мовити, в гості. Сиділи неозброєні, пригощалися пловом, пили чай і мирно бесідували з їхнім „отаманом", — домовлялися з бандитами. Звичайно, ризик був. Однак вони усвідомлювали, що наші гелікоптери на аеродромі (з повним комплектом боєприпасів) до зльоту готові, та й бронетехніка знаходиться зовсім неподалік... Отож краще все-таки розійтися по-хорошому: ми їм даємо харчі і, можливо, зброю, а вони нам роблять послугу — повідомляють маршрут каравану іншої банди, яка проходитиме цією територією. Потім ми душманський караван зустрічали й знищували — звісно, не в тій місцевості (аби наших інформаторів не запідозрили), а десь по-сусідству. Зазвичай, оперативні дані, одержані в такий специфічний спосіб від ватажка „духів", виявлялися на сто відсотків достовірними. Бандити без проблем зраджували конкурентів...".

На війні діють свої неписані закони, яких ви не знайдете в жодному статуті, наголошує мій співрозмовник: „Скажімо, прочісували ми кишлаки. Заходимо в одне поселення — ні душі. В мечеті на самому видному місці лежить Коран — красива така книжка, а обкладинка оксамитом обгорнута. „Ну, — міркую, — чому б не взяти собі на згадку? Привезу додому, покажу друзям, як цікаво можна книгу переплести...". А зі мною був сержант, перекладач. Каже:

„Якщо Коран залишили, сюди обов'язково повернуться. Навіть коли навкруги начебто нікого немає, хтось неодмінно все бачить. Чужинця, котрий взяв їхню священну книгу з мечеті, проклянуть і потім скрізь розшукуватимуть, доки не позбавлять життя". Звичайно, я одразу поклав Коран на місце. Стільки таких випадків там було! Навіть якщо чогось не знаєш, тобі все дуже добре пояснять. Війна війною, а традиції народу треба поважати. Не ти їх встановлював, не тобі й порушувати! Відтоді, коли заїжджали в безлюдний кишлак, заходили в дувал і бачили Коран, знали: чіпати його не можна — господарі повернуться. І коли, перед „зачисткою" кишлаку, мулли просили нас зачекати, доки звідти підуть мирні жителі, ми не стріляли в беззбройних жінок, дітей та стариків. Тому вороги завжди визнавали: розвідрота воює справедливо, не ображає релігійні переконання віруючих (між іншим, в основі 70 відсотків усіх воєн — саме релігійні конфлікти). Ми цю повагу відчували і, за будь-яких обставин, прагнули поводитися гідно".

Одного разу бійці Сергія Шаповалова захопили в полон кількох „духів". Як і годиться, здали їх місцевій владі. „Душмани — люди мужні, дуже суворі, не схильні до сентиментів. Свій страх не показують, — говорить Сергій Іванович. — А 18-літній юнак раптом заплакав. Це було дуже незвично — розпачливі сльози на очах у „духа"... Років через п'ять був я у відрядженні в Києві. Чимчикував подвір'ям столичного авіаційного інституту. Підходить до мене молодий чоловік у афганській формі: „Командоре, привіт!". Міркую: „Звідки він мене знає?". Подивився йому в очі — та це ж той самий юнак, котрого я взяв у полон. Хто б міг подумати, що його доля так зміниться! Колишній душман приїхав до України, навчається у нас в інституті... Я був вражений! Потім він завітав до мене в кімнату — з пляшкою (знає вже наші традиції). Ми з ним по чарчині хильнули, пригадали минуле. Відверто кажучи, я гадав, його розстріляли. А він, виявляється, став офіцером афганської армії! Ось як трапляється у житті: в Афгані були затятими ворогами, а тут, у Києві, як добрі

приятелі, душевно посиділи разом, пляшку горілки випили...".

Почувши цю історію, я розповів Сергію Івановичу про свого друга — Василя Слапчука. Після тяжкого поранення в Афганістані, він пересувається лише в інвалідному візочку. Щодня, впродовж багатьох років, змушений долати нестерпний біль. Але простий сільський хлопець не змирився з долею — здобув вищу освіту, працював у банку, став видатним українським письменником, лауреатом Національної премії імені Тараса Шевченка. У нього — молода вродлива дружина і двоє чудових синів. Так ось Василь якось щиро говорив мені, що хотів би зустрітися з чоловіком, котрий поранив його, завдавши стількох страждань. Не для помсти. „Я б запросив його до себе в гості, — мріяв Слапчук. — Посиділи б, поспілкувалися, випили доброго вина. Можливо, стали б найкращими друзями. Я не маю до нього жодної ненависті. Він був воїном і я — теж. Просто так склалося, що ми опинились по різні боки барикад".

Сергій Іванович посміхнувся: „А що? Я б теж, мабуть, за таких обставин випив. Потім, може, пику б один одному натовкли... Жартую! Чесно, не знаю, якою була б моя перша реакція, якби мені сказали: „Ось чоловік, котрий тебе тяжко поранив". Скільки часу минуло... Взагалі, усвідомлюю, що він — ні в чому не винен. Хіба я там у пісочниці іграшками бавився? Хіба, викликаючи авіацію знищувати цілі, не розумів, що буде вбито людей? Ми з ним виконували одну роботу: він захищав свою Батьківщину, а я — свою. Тому які можуть бути претензії? Ні, не маю зараз ненависті. Я з вашим другом згодний. Кого звинувачувати — людей, чию країну ми хотіли завоювати?! Але це багато разів намагалися зробити і до нас, починаючи від Олександра Македонського — ні він не зміг, ні всі інші. Такий гордий, волелюбний народ! Проте й власну голову попелом посипати не буду. Нам, ветеранам Афганістану, соромитися нічого. Тоді був інший час. Ми не сумнівалися, що охороняємо південні кордони Вітчизни. І ніхто не має права в чомусь нас звинувачувати! У мене — дві контузії і поранення в ногу. Після

Афгану був напівпаралізований, але в нашому Чернігівському шпиталі мене за 52 дні поставили на ноги. Довели, що дива все-таки трапляються. Я ж думав, назавжди інвалідом залишуся...".

До Афганістану Сергій Шаповалов потрапив разом із рідним братом — Миколою. Власне, посилати одразу двох братів на війну заборонялось. Уявіть собі стан матері, яка знає, що обидва її дорослих сини можуть повернутися додому в цинкових домовинах! Однак генерали щось не догледіли, а молодим офіцерам Шаповаловим навіть не спало на думку випрошувати собі легшої долі. Сергій воював два роки, а Микола — рік. Причому на афганській землі вони жодного разу не зустрілися. Правда, брали участь у одній військовій операції, під час якої вертоліт Миколи збили. Потім вони обоє потрапили до шпиталю в Ташкенті, де нарешті й побачилися... Згодом Сергій продовжив службу в українській армії, а Микола — у російській. Брат воював у Чечні, отримав поранення, звільнився в запас.

Фактично Афганістан і визначив подальшу долю братів Шаповалових. Навіть поранення на заваді не стали. „Я — бойовий офіцер, — говорить Сергій Іванович, — і звик до екстриму. Той, хто був на війні, знає, що це за відчуття". Ходиш, наче по лезу бритви, приймаєш миттєві рішення, від яких залежать долі людей. І усвідомлюєш свою потрібність. Той, хто зазирнув в очі смерті на полі бою, по особливому цінує життя. І друзів обирає не за їхніми статками, а за зовсім іншим, значно вагомішим критерієм — ти пішов би з цим добродієм у розвідку чи ні?

Бо цінності на війні — інакші. Там навіть час по-іншому плине: в момент смертельної небезпеки іноді все попереднє життя перед тобою промайне. Будь-яка людина там — мов на долоні. Одразу видно, хто чого вартий. І чого вартий ти. От парадокс — ситуація надзвичайна, а почуваєшся, неначе риба у воді, адже не маєш права на помилку. І тобі це подобається. Бо розумієш: це — справді твоє. Ти потребуєш таких відчуттів, отого неймовірного адреналіну. Тебе ніби щось туди веде, кличе. І ти вже не хочеш та й не можеш жити інакше.

Афган — це частинка тебе. Там навічно залишилися твої бойові побратими. І навіть зараз, через багато років, ти схоплюєшся, побачивши уві сні, як гине товариш, котрого ти не встиг захистити. І тобі нестерпно боляче, коли тупуватий, безнадійно сірий чиновничок дозволяє собі зневажливо ставитися до людей, які буквально повернулися з того світу; а пихатий політик вдає, наче вперше чує про проблеми „афганців". Втім, Бог їм суддя. Від таких пустоцвітів мокрого місця не зостанеться! Натомість прості хлопці — герої тієї війни — залишаться незабутніми.

„Як тільки ніж увійде вам у печінку і його там почнуть прокручувати, тоді, звісно, можете вистрелити..."

У 2000 році Сергій Шаповалов потрапив до Косового, якраз після сумновідомих американських бомбардувань. Підрозділи миротворців стали своєрідним буфером між поселеннями сербів та албанців.

„Люди раніше мешкали поряд і навіть уявити не могли, що між ними раптом виникне така люта ненависть. Були сербсько-албанські сім'ї, багато сусідів — православні та мусульмани — дружили так, що, здавалося б, водою не розіллєш! А тепер — жахлива, непримирима ворожнеча... — гірко зітхає Сергій Іванович. — У селі була єдина школа, то ми зранку водили туди під охороною слов'янських дітей, а після обіду, теж під нашим наглядом, там навчалися маленькі мусульмани. Бо посадити зараз водночас (не те що за однією партою — в одному класі!) сербських та албанців дітлахів просто неможливо. Така різанина в селах почалася... Я це все бачив на власні очі. Вночі перевіряв пости в гірській місцевості. Дивлюсь: біжить серб із ножем — різати албанця, котрий йому начебто щось не те сказав. Вони ж тепер, через будь-яку дрібничку, спалахують, мов сірник, — і одні, й інші. Починаю його переконувати (вони майже всі непогано знають російську): „Цей чоловік раніше був твоїм другом?". Киває у відповідь:

„Так, був. Ми ще торік приятелювали, я на його весіллі гуляв”. — „Ви живете поруч?” — „Авжеж, у дитинстві в одній пісочниці гралися”. — „І зараз ти хочеш його убити?” — „Так, я його неодмінно заріжу, бо тепер ми — вороги!”. Йду до того, іншого, і чую практично те ж саме: „Звісно, ми — сусіди, дружили сім’ями і діти наші були найкращими приятелями. Проте нині мрію, аби тут жодного триклятого серба не лишилося. Хай забираються геть, доки ще живі!”. Просто якесь середньовічне дикунство. Ось що натворили нерозсудливі, ганебні вчинки політиків. Люди доведені до такого стану, що готові один одного різати і живцем спалювати...”.

Втім, до українців місцеві жителі ставилися по-дружньому. Інколи така гостинність призводила до кумедних випадків, коли нашим воякам доводилося демонструвати неймовірну витривалість. „Їду в гори — спека, автівка починає „закипати”, — розповідає Сергій Іванович. — Зупиняюсь — стоїть серб. Прошу: „Чоловіче добрий, дай відро води — залити радіатор”. А він у відповідь хитає головою: „Не дам!”. „Ні фіга собі! — міркую спантеличено. — Може, мені щось не те почулося?”. А він так хитро очі примружує: „Не дам! І не проси — нізащо не дам... Доки повний гранчак ракії не вип’єш, водички не отримаєш!”. Це горілка у них так називається — ракія. Пояснюю: „Друже, я ж — на службі, мені — не можна...”. А він знову за своє: „Ні, друже, мусиш випити! Знаю я вашого брата. Українці — хлопці міцні. Козарлюги! У вас після гранчака ракії навіть краще все виходить...”. Ну, що тут вдієш? Довелося підтвердити, що я — козак! Чуйні люди, дуже гостинні: наллють і ще з собою неодмінно дадуть...”.

У сусідній Македонії теж мешкають серби та албанці. В Косовому вже тривала запекла війна, а зовсім поруч на Балканах все залишалось, як і раніше. У православних та мусульман були спільні радощі й печалі: разом працювали, вчилися, відзначали свята, створювали сім’ї. Ніхто не хапався за сокиру, аби звести рахунки з односельцем тільки тому, що він — іншої національності та віри... Минуло вісім місяців і через якусь дрібничку, буквально з нічого,

від одного малесенького сірника, полум'я взаємної ненависті спалахнуло й там. Однак Македонії вдалося уникнути війни — надто вже жахливими були уроки Боснії і Косового. Обійшлося без концентраційних таборів та варфоломіївських ночей. Втім, можливо, події склалися б значно трагічніше, якби поряд не знаходилися миротворці.

Правда, все тримається лише на авторитеті наших бійців, адже фактично люди зі зброєю застосовувати її права не мають. Мандат ООН дозволяє стріляти у відповідь тільки в надзвичайних випадках. Наприклад, після загибелі миротворця. Ось такий парадокс!

„Я проводжу інструктаж, — пригадує Сергій Шаповалов, — і хлопці, які приїхали сюди вперше, запитують, коли вони можуть скористатися зброєю. Щоразу терпляче пояснюю: „Як тільки ніж увійде вам у печінку і його там почнуть прокручувати, тоді, звісно, можете вистрелити...". Жорстокий жарт, але, на жаль, у реальному житті саме так здебільшого й відбувається. Я розумію, як це звучить, однак часто один-єдиний необдуманий постріл може спровокувати жахливий, кривавий конфлікт, наслідки якого потім доведеться долати роками, а то й десятиліттями! Ми повинні усвідомлювати, що йдеться про долі сотень тисяч і навіть мільйонів людей, про майбутнє всієї держави. За таких обставин потрібно спочатку сто разів подумати, перш ніж застосовувати зброю. От демонструвати її — будь ласка, це не забороняється! Ми двічі на тиждень супроводжували автоколону — серби їздили до родичів у Белград через ворожу територію. То албанці влаштовували шалені провокації, несамовито камінням жбурлялися, влучали людям у голови. Нашим хлопцям теж діставалось, добре, що у касках були. З кожної такої подорожі автівки поверталися понівечені, скло було потрощене... Відверто кажучи, мені не раз хотілося відкрити вогонь. Це — нормальна реакція воїна! Проте здоровий глузд має взяти гору. А от просто полякати бешкетників не завадить. Коли, під час перевірки на дорозі, зупиняєш автівку і дістаєш автомат, це діє.

Порушники розуміють, що терпіння людське — не безмежне...".

Наші миротворці мешкали на американській базі. Російські вояки розташовувалися окремо. Вони ретельно охороняли власні секрети і нікого до себе не запрошували, крім українців. Та й зараз, незважаючи на непрості стосунки між Україною і Росією, які дехто вже називає холодною війною, вояки двох держав напрочуд легко знаходять спільну мову в миротворчих місіях.

„Втім, дружба дружбою, але, під час офіційних зустрічей, необхідних міжнародних норм українці та росіяни дотримуються, — запевняє Сергій Іванович. — Процедура брифінгу полягає в тому, що військові там повинні говорити державною мовою своєї країни. Тобто миротворці мають спілкуватися через перекладача. І от уявіть собі таку ситуацію: ми бесідуємо з росіянами — нашими друзями. Виступає їхній командир (полковник, родом із Західної України), говорить російською, хоч, звісно, пам'ятає рідну мову. Перекладач неквапливо відтворює текст українською. Потім колезі відповідає командир нашого загону — полковник Корольов (росіянин, котрий народився в Алма-Аті). Він свою промову виголошує українською. Після цього перекладач старанно тлумачить сказане російською... Американці сидять, спостерігають, як ми з колегами на брифінгу спілкуємося, і не можуть втриматися від сміху. Адже сто разів бачили, як наші командири у неформальній обстановці жваво обмінювалися враженнями. Можливо, це — незвично, навіть кумедно. Втім, процедура існує і її потрібно дотримуватися".

Свого часу я навчався в Києві, і поруч зі мною у гуртожитку мешкали студенти з Югославії. Вчили мене спілкуватися своєю милозвучною сербсько-хорватською мовою (так тоді її називали, тільки серби писали кирилицею, а хорвати — латиницею). Разом під мій баян ми задушевно співали їхні національні пісні (і досі деякі знаю напам'ять). Всі ці чудові хлопці — з Сербії, Хорватії, Боснії та Герцеговини, Словенії, Чорногорії, Косового, Македонії — віддано і зворушливо дружили. Якби тоді хтось лише б насмілився сказати

їм про майбутній Апокаліпсис на Балканах, „пророку” гуртом надавали б дошкульних стусанів, а потім відправили б його лікуватись — до божевільні. Хто б міг подумати, що незабаром квітучі землі Боснії та Косового будуть залиті кров'ю, а на мирні сербські міста впадуть американські бомби?!

Український офіцер Сергій Шаповалов щиро вболіває і за сербів, і за албанців. Косове — надзвичайно красива, благодатна країна, на якій цілком вистачить місця для обох народів. Так, одні моляться Ісусу, а інші — Мухамеду, однак всі просять у Бога щастя — для себе і близьких. Ось тільки хіба можна стати щасливішим, позбавивши життя ні в чому не винну людину? І хіба не варто всім разом попросити у Всевишнього прощення?

Я не люблю конкурс „Євробачення”. Однак у 2007-му, того самого травневого дня, до пізньої ночі просидів біля телевізора. Втім, я вболівав не за нашу колоритну Сердючку, а за сербську співачку Марію Шерифович, яка так натхненно і мужньо виконала свою „Молитву”.

„Моя бабуся володіла даром передбачення — за десять років до Афгану вже знала, що я потраплю на війну...”

У 2002 році Сергій Шаповалов полетів до Африки — розтерзану громадянською війною країну Сьєрра-Леоне ніяк не могли поділити амбітні місцеві вожді. Під особливим прицілом войовниче налаштованих банд знаходилися регіони з величезними покладами алмазів, які видобувають давнім дідівським способом — за допомогою звичайної лопати.

Українські миротворці на бойових вертольотах контролювали кордон, щоб не допустити на територію Сьєрра-Леоне повстанців із сусідньої Ліберії. А ще допомагали українському посольству в Гвінеї. Ця африканська країна звикла власні конфлікти вирішувати

самотужки — місію ООН туди не запрошують та й навряд чи колись пустять. А ось наші гелікоптери зі Сьєрра-Леоне літають до Гвінеї досить часто — на прохання українського посла. Ну, як же не допомогти своїм?!

„Одного разу нам повідомили про зникнення п'ятьох британців, — розповідає Сергій Іванович, — двоє представників Червоного Хреста та їхні охоронці вирушили в джунглі й не повернулися. Вони мали визначити, яку допомогу потрібно надати жителям, обходили поселення і раптом— наче крізь землю провалилися! Ну, це — джунглі, чого тільки там не трапляється. Ми розпочали пошуки. Врешті-решт під'їхали на машині до одного „хутірця", запитали про зниклих людей і тамтешні тубільці спокійнісінько винесли нам їхню зброю, каски та... п'ять черепів. Виявляється, бідолашні англійці потрапили в селище канібалів, а тим саме дуже їсти захотілося. От голодні дикуни і поласували довірливими цивілізованими британцями. А ми ще дивуємося: як це колись аборигени скуштували Кука? Але одна справа — мультики про доброго і веселого Шрека та його кохану людожерочку, і зовсім інша — реальні канібали, які в XXI столітті в нетрях Сьєрра-Леоне усім племенем продовжують традиції своїх пращурів. І, головне, кого вони з'їли? Тих, хто спеціально приїхав до цієї країни, аби порятувати місцевих мешканців від голоду! Ми були просто приголомшені розповіддю простодушних тубільців, котрі ніяково зізнавалися в скоєному, — неначе маленькі дітлахи, які без дозволу побавилися в пісочниці. Мовляв, що ви від нас хочете? Ми ж вам усе повернули — і зброю (навіть не пострілявши з неї!), і гарненькі каски, і чудові черепи наших гостей...".

Дивовижну африканську природу Сергій Шаповалов невтомно знімав на плівку. Привіз додому гербарій усіх місцевих рослин: „Це — щось зовсім неймовірне. Так навіть не розкажеш — треба бачити! Все одно, що порівнювати чорно-біле й кольорове зображення. Якщо у нас тут, образно кажучи, — два кольори, то там — вся палітра фарб! Куди не поглянеш — такі соковиті, яскраві, прекрасні кольори.

Але в джунглях щосекунди триває безкінечна боротьба за життя. Ота краса (рослини, дерева, тварини, плазуни, комахи) відчайдушно атакує й обороняється. Тому в хащах стільки всього великого, отруйного і дуже небезпечного. Навіть мух, яких ми тут, зазвичай, не помічаємо, в Африці потрібно остерігатися. Якщо сіла на тебе комаха, не приведи, Господи, її на собі розчавити. В таку халепу можеш втрапити! Доводиться постійно пильнувати за власними рефлексами: доторкнулася до твоєї персони якась мушка, обережно її струси, не ображай, — нехай собі летить далі. Ціліший будеш! Так, все — красиве, але не наше...".

А потім у житті підполковника Шаповалова з'явилася Ліберія. Причому Сергій Іванович побував там тричі. Взагалі, в 2003-му він мав летіти до Іраку. Пройшов спеціальну підготовку і їхав зі Львова до рідного Чернігова — попрощатися з дружиною. Але вже в дорозі отримав інший наказ, тож пересів на потяг до Херсона. А 17 січня 2004 року перший літак із нашими вояками приземлився в загадковій Ліберії.

„Це зараз там — чудовий сучасний табір. А тоді... — морщить чоло співрозмовник. — Уявіть, ніби ви опинилися в центрі величезного смітника, і вам кажуть: „Будете тут мешкати...". Літак висадив нас і відлетів. Ми залишилися самі — спочатку дуже мало людей було, адже миротворчий контингент вводили поступово, аж до квітня. Ну, що ж, треба якось обживатися на новому місці! Електроенергії не було — не встигли підвести. Просто розставили намети та й вклалися спати. А посеред ночі посхоплювалися з командиром нашого загону від дивного галасу та гуркоту. Тубільці били в тамтами — точнісінько так само, як у пригодницькій кінострічці про африканські нетрі. Мерщій вибігли з однією розпачливою думкою: хоч би нашого вартового не поцупили! Нічогісінько ж не знали, тільки-но прилетіли, рекогносцировку не провели... Охоронець біля входу нервово тупцював з автоматом. Дякувати Богові, живий! Полегшено зітхнули, кажемо: „Ти ж дивись, нікуди від дверей не відходь". А він у відповідь: „Авжеж,

нізащо звідси не зрушу, навіть якщо мене туди, в хащу, сто чортів тягнутимуть!". Навколо — суцільна пітьма, моторошні крики, погрозливі удари тамтамів і постріли вгору...".

На той час у Ліберії ще були бойові дії. Але українські миротворці першими зняли каски та бронежилети. „Звичайно, ми ризикували, — визнає Сергій Іванович, — проте таке рішення цілком себе виправдало. Ставлення місцевого населення одразу істотно змінилося. Жителі експресивно вимахували руками, по-дружньому вигукуючи: „Ukraine!". Треба сказати, що люди в Ліберії — дещо інші. В Сьєрра-Леоне народ — добріший, привітніший. А ліберійці звикли постійно воювати, вони — значно суворіші і з недовірою ставляться до чужинців. Їдеш, а вони стоять обабіч шляху і демонструють, що горло можуть перерізати. Однак все це тривало недовго — згодом ми з ними чудово порозумілися".

Під час трьох ротацій у Ліберії Сергій Шаповалов був начальником штабу українського контингенту. Будував табір, аеродром, всю необхідну інфраструктуру. Втім, головне було витримати перші три місяці, адже, за правилами ООН, протягом цього періоду українці перебували на самозабезпеченні, безкоштовно одержуючи лише паливо. Як то кажуть, нюанси були. Проте наших військових, котрі звикли увесь час викручуватися через проблеми з фінансуванням у рідній державі, труднощами не злякаєш! Роботу свою виконували на совість та ще й іншим допомагали. Не раз рятували і земляків, які потрапили в біду, і місцевих жителів.

Якось корабель захопили пірати. Хотіли взяти в заручники моряків (там було дванадцять українців). Однак миротворці підняли в повітря бойові вертольоти, і морські корсари відпустили екіпаж. Правда, розбійників не чіпали — дали змогу перетнути кордони Ліберії.

„У 2007 році дев'ятеро українців у Беніні потрапили в скрутну ситуацію, — говорить Сергій Іванович. — Їх „кинув" роботодавець. Хлопці голодували — ні грошей, ні продуктів. Один із них від

виснаження помер. Ми, коли дізнались, одразу ж кинулися на допомогу — переправили змучених співвітчизників спочатку до Ліберії, а потім — в Україну. Відверто кажучи, якби тоді в Африці не знаходився наш загін, ніхто б із цих людей не вижив. Я бачив ті приречені обличчя, відсторонені погляди, в яких згасала жага до життя. Ніякого блиску в очах, жодного бажання спілкуватися. Вони вже нічого не хотіли — до такого стану дійшли... Нині, наскільки я знаю, з ними — все гаразд".

У сезон дощів там часто проривало дамбу. Тож українці щоразу рятували жителів: „Вода заливала все довкола. Такий потік — метрів п'ять заввишки! Ліберійці в паніці чіплялися за дерева. Адже дев'яносто відсотків мешканців не вміють плавати. Парадокс: виходять на човнах в океан, проте зовсім безпорадні, коли самі опиняються у воді! Ми гелікоптерами їх із дерев знімали. Пораненим надавали медичні послуги — у нас є свій шпиталь".

Одного разу очільник українського загону повіз на вертольоті „Мі-8" командувача місії ООН у Ліберії — нігерійського генерал-лейтенанта Опанде — мирити вождів місцевих племен. „Сіли, поговорили, начебто про все домовилися — питань немає. Тільки почали злітати, а тубільці стріляють — не по гвинтокрилу, а так, щоб у небо піднятися не могли. Не відпускають! Зробили кілька спроб вирватися — не виходить, — розводить руками Сергій Іванович. — Командир зв'язується зі мною. Чую — триповерхова лайка. Кричить: „Серьожо, давай сюди пару вертольотів „24-х", хай знищать тут усе, відповідати будемо потім, зараз не до цього!". Голос такий, що зрозуміло — це не жарт. Я вмить підняв два „Мі-24" з боєкомплектом. Дякувати Богу, як тільки гелікоптери прилетіли і продемонстрували, що готові до бою, ліберійці хутенько зброю покидали, навколішки попадали. Мовляв, здаємося, не стріляйте... Генерал повернувся на базу у прекрасному настрої — ніколи раніше стільки слів вдячності від іноземця ми не чули! Командувачу місії ООН загрожувала реальна небезпека, тож йому було приємно, як швидко і ефективно українці приборкали підступних місцевих вождів".

До речі, нігерійський генерал уже працював з нашими миротворцями в Сьєрра-Леоне і завжди високо оцінював їхній професіоналізм. „Добре, що й цього разу ми його не розчарували! — посміхається Сергій Шаповалов. — Взагалі, в перші місяці нашого перебування в Ліберії (тільки-но гвинтокрили, як у нас кажуть, на крило поставили), Опанде пропонував знайти невеличкий острівець площею один гектар, зібрати ватажків усіх місцевих банд і наочно показати, що з цим клаптиком землі за п'ятнадцять хвилин можуть зробити два „Мі-24". Однак, порадившись, ми вирішили все-таки не застосовувати зброю. Просто запросили тих „отаманів" на аеродром і в їхній присутності завантажили вертольоти боєприпасами. Продемонстрували, скільки всього може взяти на борт кожен гелікоптер і яка це грізна техніка. Позаряджали гармати та кулемети. А потім відбувся показовий чотирихвилинний політ гвинтокрила... Ліберійці були ошелешені. Ми навіть такого ефекту не очікували! Вони сіли, замислилися. Багато хто заявив, що припиняє воювати. За це їм одразу гроші дали — фактично викупили у них зброю. Ватажки збагнули: ліпше погодитися на мир, ніж бути знищеними; краще віддати зброю, ніж опинитися в землі...".

Всі дискусії про те, чи потрібні Україні свої миротворці, підполковник Шаповалов вважає дилетантськими. „Дискутувати можуть люди, які не розуміють, — переконаний він. — По-перше, йдеться про престиж нашої держави у світі. Це — моральний бік справи. По-друге, ми заробляємо значні кошти для України. Держава отримує гроші за кожну годину нальоту. Це — мільйони доларів, бо літаємо ми там багато! Крім цього, маємо змогу безкоштовно готувати висококваліфікованих пілотів. У Ліберії нас пальним забезпечує ООН, а в Україні, на жаль, доводиться економити кожну копійку. Такими реаліями не можна нехтувати! Завдяки миротворчим місіям, держава має бойових льотчиків, здатних виконувати надскладні завдання".

Звісно, за кожного українського миротворця вболівають його

рідні. В цьому сенсі дружина Сергія Шаповалова — жінка справді героїчна. „Дуже важливо мати місце, куди ти завжди можеш повернутися. Моя Людмила — теж військовослужбовець. Тому усвідомлює: якщо чоловік їде, отже, так треба. Не ревнує, не влаштовує скандалів. Навпаки все — дуже добре! — запевняє Сергій Іванович і, про всяк випадок, тричі стукає по дереву. — За останні роки навіть не пам'ятаю, щоб ми бодай раз сварилися. Я її називаю „професійним чекальником". Бо вона дійсно вміє чекати. Дуже надійна, самовіддана! Звичайно, хвилюється, але все розуміє, постійно мене підтримує, завжди їде туди, звідки я відлітаю. Це у нас — традиція: незалежно, з якого міста України я вирушаю в миротворчу місію, дружина приїздить зі мною і проводжає літак".

Бойовий офіцер Шаповалов не раз відчував подих смерті, однак, в останню мить, відбувалося диво — неначе невидимий янгол-охоронець відводив від Сергія Івановича страшну небезпеку. „Моя бабуся володіла даром передбачення. Зазвичай, рідним не гадають, але, коли я перейшов до сьомого класу, бабуся одного разу сумно поглянула на мене і несподівано сказала: „Ти, онучку, 25-літнім потрапиш на війну. Ось тільки не знаю, повернешся звідти живим чи ні...". Був 1977 рік. Яка війна? Про що вона говорить? — знизує плечима співрозмовник. — Хіба хтось наважиться напасти на Радянський Союз — наймогутнішу державу в світі?! Проте минуло десять років і пророцтво справдилося: я потрапив до Афганістану, дивом залишився живим... Але тоді, в 77-му, побачивши лихе, бабуся дала мені, школяреві, свій оберіг (ладанку з написаною молитвою) і попросила взяти це з собою — на війну... Відтоді її оберіг — завжди зі мною. Я не розлучався з ладанкою ні в Афганістані, ні пізніше — в Косовому, Сьєрра-Леоне та Ліберії".

Донька Сергія Шаповалова — Ліля — теж обрала професію військового. І хоче стати миротворцем — скажімо, поїхати до Африки... Втім, на відміну від героїні знаменитої кінострічки „Гусарська балада" Шурочки Азарової, якій, для втілення її

заповітної мрії, довелося таємно втікати з дому й навіть вдавати з себе юнака, нашій землячці Лілії боятися нічого. Тато про бажання своєї улюблениці знає і... схвалює такі наміри! Правда, оберіг доньці доведеться дати новий, бо бабусина ладанка Сергію Івановичу ще самому знадобиться. Він вкотре лаштується у далеку дорогу. Оскільки на земній кулі є люди, котрі прагнуть війни, роботи у миротворця Шаповалова вистачить!

А потім, вже в поважному віці, довгими зимовими вечорами, зручно влаштувавшись біля каміну разом із донькою Лілею, Сергій Іванович неквапливо розповідатиме онукам та правнукам про свої неймовірні пригоди.

12.04.2009

ЗМІСТ

Валентин Буряченко. Історія, якою ми маємо право пишатися!....4
У джунглях Сьєрра-Леоне....7
Між землею і небом....14
Там, де зникають люди....24
Мисливський... гранатомет....36
Така дивовижна Грузія....54
Замінований рай....69
Поле чорних дроздів....78
„Залізний кулак”....87
Невідомий Ірак....98
Кривавий Ель-Кут....105
Життя між кулями....115
Оберіг Сергія Шаповалова....123